

Zachodniopomorska
Szkoła Biznesu
w Szczecinie

Edward Wiktor Radecki

**Praca dyplomowa
w naukach pedagogicznych**

Poradnik

Szczecin 2020

Edward Wiktor Radecki

**Praca dyplomowa
w naukach pedagogicznych
Poradnik**

Szczecin 2020

Recenzent: Prof. dr hab. Czesław Plewka
Okładka – zdjęcie własne autora

Praca sfinansowana przez Zachodniopomorską Szkołę biznesu w Szczecinie

ISBN 978-83-60268-19-3

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żaden fragment tej książki nie może reprodukowany, powielany, przechowywany w systemach odtwarzających za pomocą urządzeń mechanicznych, elektronicznych, fotokopiujących i innych bez zgody ZPSB

Wydawnictwo Profesjonalne Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu
71-210 Szczecin, ul. Żołnierska 53
www.zpsb.pl

„Co to jest dowodzenie, sprawdzanie, tłumaczenie i jak się te funkcje rozumującego umysłu wiążą się z podstawowym dla nich wszystkich wnioskowaniem, jak się powinno poprawnie stawiać zagadnienia, na czym polega badanie naukowe, w którym wszak oprócz rozumowań biorą udział obserwowanie, i eksperymentowanie, jak wygląda struktura systemu naukowego, jakie zarysowują się typy nauk ze względu na różnice przedmiotów zagadnień naczelnych i naczelnych sposobów badania, co to jest aksjomatyka systemu dedukcyjnego i czego trzeba wymagać od dobrej aksjomatyzacji, jaka jest rola hipotez właściwych, hipotez roboczych, fikcji idealizacyjnych... – oto przykłady problemów metodologii. Wątpimy, czy ktokolwiek rzeczy świadomy mógłby próbować odmawiać im pierwszorzędного znaczenia ..”

Tadeusz Kotarbiński, *Sprawność i błąd.*

Warszawa 1957.

Spis treści

Wykaz tabel, rysunków i zdjęć zawartych w poradniku	7
Inhalt Vorwort	9
Anhang Nachwort	10
Recenzja.....	11
Recenzja.....	13
<i>Od autora</i>	17
1. Czym jest praca dyplomowa i dlaczego musimy ją napisać?	19
2. Instrukcja obsługi promotora	21
2.1. Promotor – kim jest?.....	21
2.2. Kontakty z promotorem.....	22
2.3. Czego z promotorem nie próbować bez zbędnego ryzyka?	23
3. Seminarium dyplomowe.....	27
4. Etapy pracy nad dysertacją.....	31
5. Struktura pracy dyplomowej.....	37
6. Język pracy	39
7. Wymogi formalne i ich spełnianie.....	43
8. Cytowanie i parafrazowanie – jak to robić.....	45
9. Spacerkiem po pewnej dysertacji.....	49
9.1. Wstęp.....	49
9.2. Rozdział teoretyczny	49
9.3. Rozdział metodologiczny	51
9.4. Rozdział merytoryczny – analiza i interpretacja wyników badań własnych.....	54
9.5. Wnioski i implikacje praktyczne.....	55
9.6. Zakończenie	56
9.7. Wizualizacja i ilustrowanie.....	56
9.8. Przypisy– zasady tworzenia i przykłady.....	62
9.9. Wykaz literatury (bibliografia) i aneksy.....	64
10. Korzystanie ze współczesnych źródeł informacji.....	67
10.1. Pedagogiczne czasopisma on-line – propozycje wybrane	67
10.2. Psychologiczne czasopisma dostępne on-line.....	69
10.3. Czasopisma socjologiczne dostępne on-line	70
10.4. Portale pedagogiczne, psychologiczne i socjologiczne.....	71
10.5. Wybrane blogi pedagogiczne	74
11. Badania własne dyplomanta studiów zawodowych – uwagi praktyczne	75

12. Co możesz przeczytać w recenzji swojej pracy?	77
13. Metodologiczny skarbczyk podręczny dyplomanta (w ujęciu alfabetycznym)	79
14. Etyka dyplomanta	87
Aneksy	91
Bibliografia poradnika	103
Abstract.....	105
Summary	107

Wykaz tabel, rysunków i zdjęć zawartych w poradniku

- Tabela 1. Przykładowa tabela zestawiająca możliwe interpretacje rodzajów spojrzeń.(cyt. Za Delacour,2000).
- Zdjęcie 1. Inauguracja roku akademickiego ZPSB w Gryficach (superportal24- powiat Gryficki)
- Zdjęcie 2. Zachodniopomorska Szkoła Biznesu w Szczecinie. Budynek Wydziału w Gryficach (zdjęcie ze strony wydziału)
- Zdjęcie 3. Takich udanych dysertacji życzę!! Na zdjęciu wszystkie obronione na bardzodobry. (zdjęcie własne autora)
- Rysunek 1. Piramida potrzeb Abrahama Maslowa. Źródło: <https://www.google.pl/#q=piramida+Maslowa>
- Rysunek 2. Schemat blokowy struktury systemu edukacji w RP. (źródło: MEN. epodręczniki.pl 2011)
- Rysunek 3. Wykres przebiegu procesu zapominania [źródło: Radecki, Wabia,1981 s.79]
- Rysunek 4. Rysunek sytuacyjny [źródło: Radecki, Wabia 1981]
- Rysunek 5. Skłonnościowe typy uczniów (źródło: E. W. Radecki 2011)
- Rysunek 6. Rekreacja – rysunek sytuacyjny[źródło: Radecki, Wabia 1981]
- Rysunek 7. Diagram kołowy ilustrujący ogólny poziom dobrostanu mieszkańców Ziemi Gryfickiej w roku 2018 (wg. badań ZPSB – E. W. Radecki – Gryficzanie w dobrostanie?)
- Rysunek 8. Diagram słupkowy ilustrujący punktowe wyniki egzaminu maturalnego w roku 2009...(repo.pw.edu.pl)
- Rysunek 9. Powiat gryficki – pl. wikipedia. org
- Rysunek 10. Wizualizacja współczesna. (Freepik)

Inhalt Vorwort

1. Was ist eine Diplomarbeit? Begriffserklärung und Gründe für ihre Anfertigung	
2. Das Diplomarbeit-Betreuer-Benutzerhandbuch	
2.1. Wer ist Diplomarbeit-Betreuer?	
2.2. Kontakt mit dem Betreuer	
2.3. Was darf man sich in Verbindung mit dem Betreuer erlauben, ohne zu viel Risiko einzugehen?	
3. Diplomseminar	
4. Etappen der Anfertigung von Diplomarbeit	
5. Gliederung der Diplomarbeit	
6. Sprachstil der Diplomarbeit	
7. Formale Anforderungen an Diplomarbeit und ihre Erfüllung	
8. Zitieren und Paraphrasieren – eine Anleitung	
9. Umsetzung der Theorie in die Praxis am Beispiel einer Diplomarbeit	
9.1. Einleitung	
9.2. Theoretischer Teil	
9.3. Methodologischer Teil	
9.4. Meritorischer Teil – Analyse und Interpretation der Ergebnisse eigener Forschung	
9.5. Schlussfolgerungen und praktische Implikationen	
9.6. Fazit	
9.7. Visualisierung und Illustration	
9.8. Anmerkungen – Gestaltungsprinzipien und Beispiele	
9.9. Literaturverzeichnis (Bibliographie) und Anhang	
10. Was beinhaltet eine Rezension?	
11. Diplomandenethos	
12. Hilfsregister der Methoden der Sozialforschung	
13. Kleines hilfreiches terminologisches Wörterbuch	
Literaturverzeichnis	

Anhang Nachwort

The content of the elaboration

- From the author
- 1. What is the thesis and why we need to write it
- 2. The promoter's manual

 - 2.1. The promoter- Who is it?
 - 2.2. The contact with the promoter
 - 2.3. What not to try with the promoter without an undue risk

- 3. The diploma seminar
- 4. The stages of work on the dissertation
- 5. The structure of the thesis
- 6. The language of the thesis
- 7. Formal requirements and their compliance
- 8. Quoting and paraphrasing – how to do it
- 9. A stroll through a certain dissertation

 - 9.1. Introduction
 - 9.2. The theoretical chapter
 - 9.3. The methodological chapter
 - 9.4. The substantive chapter – the analysis and interpretation of one's own research
 - 9.5. Conclusions and practical implications
 - 9.6. Closure
 - 9.7. Visualisation and illustration
 - 9.8. Footnotes- rules for creating and examples
 - 9.9. List of references (bibliography) and appendices to the thesis

- 10. What can you read in the review of your paper?
- 11. The graduate's ethics
- 12. Handy vault of the social research methodology
- 13. A small, auxiliary glossary
- Annexes to the guide
- The bibliography of the guide
- Epilogue
- Summary

Recenzja

Poradnik wychodzi naprzeciwko potrzebom dyplomanta, zwłaszcza dyplomanta kończącego studia na szczeblu licencjatu. Krótki okres studiów i na ogół dość mała liczba godzin przeznaczonych na seminarium ograniczają poziom teoretycznego przygotowania studenta, skupiając jego uwagę na utylitarnych aspektach studiowania. Stąd też każdą efektywną pomoc udzieloną mu w pisaniu pracy dyplomowej, łączącej w sobie teorie z praktyką, uznać należy za celową.

Taką pomoc stanowi dla studentów-dyplomantów Poradnik napisany przez prof. E.W. Radeckiego.

Poradnik składa się z dwunastu logicznie ze sobą powiązanych części, tworząc zwartą, przemyślaną strukturę. Jego treść zawiera wszystkie istotne aspekty przygotowania pracy dyplomowej.

Pozytywnie ocenić należy również podjęcie przez autora ważnego problemu współpracy studenta z promotorem, który często jest pomijany w pracach metodologicznych. Analiza tego problemu, dokonana na podstawie bogatego doświadczenia Autora Poradnika, może posłużyć optymalizacji współpracy na linii promotor-student oraz zrozumieniu przez dyplomanta charakteru pracy na seminarium dyplomowym.

Autor w sposób niezwykle przystępny i prosty przedstawia skomplikowane problemy metodologiczne. Zaznajamia dyplomanta z etapami pracy nad dysertacją, jej strukturą. Określa cechy języka, jakim powinna być pisana. Zaznajamia studentów z formalnymi wymaganiami stawianymi pracy dyplomowej, ostrzega przed popełnieniem plagiatów. Ostrzegając uczy w jaki sposób unikać plagiatów poprzez wprowadzenie do Poradnika części traktujących o sposobach cytowania i parafrazowania oraz tworzenia przypisów.

Szczególnie interesująca i instruktywna jest część Poradnika zatytułowana sympatycznie „Spacerkiem po pewnej dysertacji”. Zawiera ona cenne uwagi i praktyczne rady dotyczące tworzenia poszczególnych rozdziałów pracy, wizualizacji i ilustrowania danych, konstruowania bibliografii i aneksów. Nowum Poradnika stanowi forma zaznajamiania dyplomanta z kryteriami oceny pracy dyplomowej. Autor szczegółowo omawia wszystkie wymagania stawiane tego rodzaju pracom w arkuszach ocen. Tak dokładne przedstawienie tego problemu może pomóc studentom w dostosowywaniu swoich prac do poziomu określonego w wymaganiach.

Ważnym fragmentem poradnika jest część poświęcona etyce dyplomanta, zawierająca dziesięć zasad, których przestrzeganie może go ustrzec przed bezprawnym zaborem dorobku intelektualnego innych ludzi. Poradnik wzbogaca słownik terminów metodologicznych, bogata bibliografia i aneksy.

...Konkludując stwierdza się, że pośród wielu prac metodologicznych recenzowany poradnik wyróżnia się prostotą, walorami komunikatywnymi i rzeczywistą troską o dyplomanta.

Polecam ten Poradnik ze względu na wysokie walory merytoryczne świadczące o głębokiej znajomości problemu przez Autora, poparte Jego bogatym doświadczeniem w prowadzeniu seminariów dyplomowych na różnych szczeblach studiów oraz ze względu na formę pracy, która świadczy o dokładnej znajomości przez autora środowiska adresatów, jego rozważań oraz ich potrzeb”.

Z opinii prof. zw. dr hab. Krystyny Iwan

Recenzja

dr hab. Czesław Plewka prof. PK

Politechnika Koszalińska

Recenzja wydawnicza poradnika pt. Praca dyplomowa w naukach pedagogicznych, autorstwa prof. dr. Edwarda Wiktora Radeckiego

Wprowadzenie

Pomysł napisania poradnika dotyczącego zasad i procedury przygotowywania pracy dyplomowej z przeznaczeniem dla studentów kierunków pedagogicznych uważam za niezwykle cenny bowiem z praktyki wiem, że duża część studentów zarówno studiów poziomu licencjackiego jak i magisterskiego z wykonaniem tego ważnego zadania często ma wiele kłopotów. Dla niektórych z nich zajęcia prowadzone w ramach seminarium dyplomowego nie wystarczają do tego żeby właściwie określić przedmiot swoich dociekań poznawczych, które mogłyby stanowić podstawę do przygotowania pracy dyplomowej spełniającej podstawowe znamiona pracy o walorach naukowych. Sięgają oni po różne sposoby pomocy (często nie najlepsze, korzystając np. z nie autoryzowanych ściąg znajdujących się w Internecie itp.) nie zawsze gwarantujące naukową poprawność w wykonywaniu tego nie łatwego dla nich zadaniu. Wprawdzie na rynku wydawniczym znaleźć można liczne opracowania noszące znamiona poradników metodologicznych (w tym również dotyczących pisania prac dyplomowych z pedagogiki), jednak są to w głównej mierze opracowania ograniczające się jedynie do wybranych aspektów dotyczących przygotowania pracy dyplomowej, jak np. sposobu korzystania z literatury przedmiotu lub projektowania procedury badawczej czy rzadziej wykorzystania statystyki do analizy i interpretacji danych pozyskanych w toku przeprowadzonych badań, czy też edytorskich aspektów tekstu pracy itd. Sprawia to, że student mający ambicje przygotowania dobrej pracy dyplomowej zmuszony jest do pozyskania kilku tego typu opracowań (nie zawsze dostępnych w zbiorach biblioteki uczelnianej). Część z nich rezygnuje z dalszego poszukiwania, co w konsekwencji sprawia, że w swojej pracy popełniają dużo błędów bądź nie stosują najlepszych procedur.

Przedłożony mi do recenzji poradnik autorstwa Edwarda Wiktora Radeckiego zatytułowany „Praca dyplomowa w Naukach Pedagogicznych” ma charakter opracowania całościowego, w którym zostały ujęte wszystkie aspekty procedury przygotowywania pracy dyplomowej oraz obowiązujące normy i zasady postępowania pisarskiego. Dlatego też lektura tekstu zaprezentowanego w poradniku jawi się interesująco zarówno od strony poznawczej i teoretycznej jak też utylitarnej. Zapewne będzie niezmiernie przydatna dla każdego studenta, który zechce z niej skorzystać.

Struktura i zawartość poradnika

Strukturę poradnika tworzy czternaście, logicznie powiązanych ze sobą części poprzedzonych wprowadzeniem i zakończonych zestawem bibliografii 29 prac zwartych 5 artykułów głównie ze

znanych czasopism pedagogicznych oraz 3 dokumentów źródłowych. Integralną część poradnika stanowi wykaz tabel, rysunków i fotografii oraz 6 aneksów. Całość stanowi zwartą i przemyślaną strukturę. Każda z wyróżnionych części dotyczy poszczególnych aspektów związanych z procesem przygotowywania pracy dyplomowej (poczynając od przybliżenia podstawowych informacji o istocie, funkcji i charakterze poszczególnych prac dyplomowych, poprzez przeprowadzenie szczegółowych rozważań merytorycznych, edytorskich i metodologicznych aż po empiryczne w zakresie procedur oraz zasad i norm charakterystycznych dla tego rodzaju prac). W ramach każdej z owych czternastu części poradnika wyodrębniono różną ilość podrozdziałów, w których w sposób szczegółowy ukazano poszczególne etapy i fazy pracy nad treścią określonego obszaru pracy dyplomowej, łączna objętość poradnika to 119 stron.

Punktem wyjścia dla prowadzenia konkretnych rozważań dotyczących procedury przygotowywania poszczególnych części i rozdziałów pracy dyplomowej Autor recenzowanego poradnika uczynił dwie pierwsze jego części, w których ukazał czym jest praca dyplomowa, jakie są jej funkcje i cele, jakie są podstawowe wymogi formalne, które należy bezwzględnie uwzględnić przy pisaniu pracy dyplomowej, jakie są główne zasady i normy naukowego pisarstwa, wskazując w dalszych częściach na podstawową aparaturę pojęciową przydatną w procesie przygotowania pracy, a także jakie są etapy i sposoby wstępnego rozeznania się w procedurze przygotowywania pracy. W następnych częściach Autor ukazał w jaki sposób postępować przy opracowaniu wstępnej koncepcji pracy, gromadzeniu literatury przedmiotu, jej studiowaniu i robieniu notatek oraz opracowaniu planu pracy. W końcowej części poradnika Autor ukazał w jaki sposób należy zredagować zakończenie pracy, sporządzić zestawienie bibliografii wykorzystanych w pracy, włączyć w jej treść rysunki i tabele oraz przeprowadzić kontrolę całości pracy i zamieścić załączniki. Na zakończenie niniejszej analizy należy podkreślić, że zawartość treści i poczynionych rozważań w poszczególnych częściach poradnika jest adekwatna do jego tytułu.

Merytoryczna ocena opracowania

Przechodząc do merytorycznej oceny przekazanego mi do recenzji poradnika autorstwa Edwarda Radeckiego pragnę na wstępie podkreślić walory dotyczące użyteczności tego opracowania. Otóż spośród znanych mi wielu opracowań aspirujących do miana poradnika przeznaczonego dla studenta przygotowującego pracę dyplomową jest to – jak wspomniałem na początku mojej recenzji – jeden z tych, który ujmuje całościowo problematykę dotyczącą pisania prac dyplomowych. Co więcej jest on napisany przystępnym, a zarazem poprawnym językiem. Czyta się go jak swoiście rozumianą instrukcję wykonania kolejnych czynności w procesie przygotowywania pracy dyplomowej. Niezwykle cenną pomocą dla studenta przygotowującego swoją pracę dyplomową zapewne będą konkretne przykłady cytowań czy sporządzania przypisów dotyczących różnych źródeł.

Konkluzja

Uważam, że przedłożony mi do recenzji poradnik zatytułowany: „Praca dyplomowa w Naukach Pedagogicznych” stanowi bardzo aktualny i ważny materiał naukowo- poznawczy, metodologiczny i dydaktyczny. Nie wnoszę również zastrzeżeń natury formalnej bowiem poradnik ten napisany jest poprawną polszczyzną.

Według mojej wiedzy poradnik został napisany przez Autora samodzielnie, który nie przywłaszcza sobie w sposób nieuprawniony cudzej wartości intelektualnej, a przywołane z literatury nieliczne fragmenty tekstu zostały właściwie oznaczone chroniąc prawa autorskie ich właścicieli. Dlatego wnioskuję o jego pilne opublikowanie w postaci zwartej i udostępnienie szerokiemu gronu

czytelników (w tym głównie studentom przygotowującym pracę dyplomową i kadrze prowadzącej seminaria dyplomowe). Sądzić należy, że będzie on przedmiotem żywego zainteresowania i cenną pomocą.

Uwzględniając walory naukowości i użyteczności przekazanej mi do recenzji pracy wnoszę o rozważenie możliwości przyznania nagrody Autorowi owego poradnika.

Szczecin, dnia 30.06.2020 r.

Od autora

Finis coronat opus
Koniec wieńczy dzieło
Owidiusz

Powyższa łacińska sentencja przypisywana jednemu z największych poetów starożytnego Rzymu, Owidiuszowi, czyli Publiusowi Ovidiusowi Naso, znakomicie oddaje rolę pracy dyplomowej, jako ukoronowania całego cyklu studiowania. Przystępując do jej pisania, studenci odczuwają nadzieje zmieszane z ekscytacją, lękiem i pewnym niepokojem. Zwłaszcza w dobie współczesnej, zreformowanej, wieloetapowej szkoły wyższej.

Nadzieja, bo seminaryjne z promotorem to poważny sygnał, że meta podjętych kiedyś studiów jest już w zasięgu wzroku i staje się coraz bardziej realną. **Ekscytacja**, bo praca dyplomowa to najczęściej pierwsze poważne opracowanie pisarskie w życiu człowieka. A odczuwane **lęki i niepokoje** powodowane być mogą niedostateczną jeszcze wiarą we własne możliwości oraz świadomością niewystarczających jeszcze kompetencji teoretycznych oraz umiejętności metodycznych niezbędnych do tworzenia prawie samodzielnego dzieła. Zwłaszcza na studiach pierwszego, licencjackiego stopnia, gdy pierwsze przygotowania do pisania pracy zaczynają się już w połowie studiów. Jeszcze więcej niepokojów odczuwają studenci kierunków niehumanistycznych, którym z racji specjalności studiów, przychodzi pisać pracę związaną tematycznie z pedagogiką czy pokrewnymi obszarami nauk społecznych. Czują się dość nieswojo na tym jeszcze nowym i dość niepewnym dla nich gruncie, mają obawy przed niepowodzeniem, nie wszystko rozumieją, może trochę za mało wiedzą. Poruszają się jak niepewny jeszcze łyżwiarz na śliskim lodowisku. Bardzo chciałby kręcić szybkie piruety i skakać potrójnego Axla czy Toelopa. Albo ścigać się z najlepszymi panczenistami. Ale nie wystarcza mu jak na razie umiejętności. Jeszcze większy stres przeżywają studenci studiów niestacjonarnych, łączący te obawy z lękiem o realność pogodzenia studiów, przygotowywania dyplomu, pracy zawodowej i wymogów życia rodzinnego. Jako aktywny od wielu lat promotor prac magisterskich, licencjackich i dyplomowych, obserwuję dość często podobne przeżycia i stąd właśnie pomysł na opracowanie tego poradnika. Przez lata swojej pracy akademickiej, prowadziłem seminaria dyplomowe na kierunkach pedagogicznych Uniwersytetu Szczecińskiego i Szczecińskiej Szkoły Wyższej Collegium Balticum, na specjalności „Psychologia w zarządzaniu organizacjami” i na kierunku Zarządzanie w Wyższej Szkole Integracji Europejskiej w Szczecinie. Pracując w Zachodniopomorskiej Szkole Biznesu, chciałbym bardzo, aby poradnik ten pomógł seminarzystom

naszym i oczywiście wszystkim zainteresowanym dyplomantom innych uczelni, zaczynającym swoją pierwszą lub kolejną przygodę z dysertacją.

Jej przygotowywanie, to przecież ważny etap kariery akademickiej. Niech wszyscy poczują się dobrze na swoim dyplomowym lodowisku. Magisterskim, licencjackim lub podyplomowym. Niech zbierają słowa uznania od egzaminatorów, pochwały od promotorów i recenzentów. Dumy od najbliższych. Niech mają zasłużone poczucie satysfakcji.

Tego życząc, proponuję Państwu swoją pomoc. Przypomnijmy raz jeszcze sentencję Owidiusza „**Finis coronat opus**” czyli: koniec wieńczy dzieło. Sprawmy zatem wspólnie, aby było on udany, a jego zwieńczenie godne. Mam nadzieję, że informacje zawarte w tym poradniku choć trochę Wam w tym pomogą.

PS.

W całym tekście poradnika używam konsekwentnie męskiej formy: promotor; student; dyplomant; seminarzysta. Nie wynika to oczywiście z mojego negatywnego stosunku do płci pięknej, bo ją szanuję i lubię, ani z braku wiedzy o tak zwanej poprawności politycznej.

Po prostu uznałem, że szkoda cennego czasu czytelników i mojego na tworzenie i odczytywanie do znudzenia zapisów w rodzaju: promotor – promotorka; recenzent – recenzentka, student – studentka; dyplomant – dyplomantka; seminarzysta – seminarzystka, lub: student(tka) itp., itd. Zawsze, w każdym zdaniu z pełnym poszanowaniem również zwracam się w swoim tekście do wszystkich czytelników, bez względu na ich płeć, wiek, zawód czy wykształcenie.

Edward Wiktor Radecki

1. Czym jest praca dyplomowa i dlaczego musimy ją napisać?

*„Inwestowanie w siebie to najlepsza rzecz, którą możesz zrobić.
Rób wszystko to, co poprawia twoje talenty; to jest coś
czego nikt nie może ani opodatkować, ani tobie odebrać.”*

Warren Buffett¹⁵

Pamiętam, jak w roku 1995 rozgorzała w naszym kraju awantura społeczno-medialna o formalne wykształcenie ówczesnego zwycięzcy wyborów prezydenckich, Aleksandra Kwaśniewskiego. Na plakatach wyborczych poinformował on bowiem wyborców o posiadaniu wyższego wykształcenia, a dociekliwe media i konkurenci polityczni odkryli, iż legitymował się co prawda jedną z najwyższych w historii swego wydziału średnią ocen absolutoryjnych, nie przystąpił jednak do obrony pracy magisterskiej. Afera była wówczas, oczywiście ze względów politycznych, nieco sztucznie rozdmuchana, bo w myśl obowiązującego jeszcze wtedy prawa, posiadacz absolutorium mógł definiować w takiej sytuacji swoje wykształcenie, jako wyższe bez dyplomu. Od czasu tamtych wydarzeń, aktualne prawo akademickie określa jednoznacznie, że studia za ukończone uważa się dopiero po zdaniu egzaminu dyplomowego, w ramach którego, między innymi, broni się pracy dyplomowej. Jest więc ona niezbędnym etapem warunkującym otrzymanie dyplomu dokumentującego ukończenie studiów.

Ustawodawca programując studentom to zadanie, zapewne nie tylko względy formalne miał na względzie¹⁶. Bo jest praca dyplomowa specyficznym i dla wielu, dość trudnym sprawdzianem kompetencji i dojrzałości kandydata na absolwenta. Czyli na osobę z dyplomem szkoły wyższej, członka szeroko rozumianej elity intelektualnej narodu¹⁷.

To oczywiście zobowiązuje. Ale jako doświadczony nauczyciel akademicki wiem, że akurat ten argument, choć prawdziwy i naprawdę ważny, dla młodych kandydatów nie zawsze jest dość

¹⁶ W rozumieniu ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”, „praca dyplomowa jest samodzielnym opracowaniem zagadnienia naukowego, artystycznego lub praktycznego albo dokonaniem technicznym lub artystycznym, prezentującym ogólną wiedzę i umiejętności studenta związane ze studiami na danym kierunku, poziomie i profilu oraz umiejętności samodzielnego analizowania i wnioskowania”.

¹⁷ Współcześnie (rok 2015) niewiele ponad 21% Polaków legitymuje się wykształceniem wyższym. Zob. Struktura wykształcenia ludności polski (w) tat.gov.pl/kobiety-i-mezczyzni-w-europie/bloc-2a.html?lang=pl i "Education at a glance 2019"

wymownym, a sama szansa na bycie elitą intelektualną, a nie polityczną czy gospodarczą, nie przekonuje ich wystarczająco..

Użyję zatem drugiego z ważnych powodów. Otóż, praca dyplomowa jest tak naprawdę specjalizacją studenta. Jakże często potencjalny pracodawca pyta, na jaki temat pisaliśmy swój dyplom. Nie dla próżnej ciekawości oczywiście, ale po to, aby zorientować się, w czym się specjalizowaliśmy, albo inaczej, w czym naprawdę jesteśmy dobrzy. Swoją pracą dyplomową potwierdzamy bowiem osiągnięcie wymaganego stopnia wiedzy, kompetencji praktycznych oraz świadomości zawodowej. Osoba pisząca pracę na jakiś temat, przeczytała przecież z tego zakresu więcej książek i artykułów niż przeciętny student kierunku. Uczestniczyła w wielu około-tematycznych dyskusji, a często sama przeprowadziła w tym obszarze choćby małe empiryczne lub teoretyczne badania. Doświadczony i mądry szef wie, że to walor nie do przecenienia.

Reasumując, **praca dyplomowa**, jako praktyczny sprawdzian i ważny dowód kompetencji merytorycznej i warsztatowej przyszłego absolwenta, jeśli tak stanowią przepisy uczelniane, **musi być wykonana** i basta. Ponieważ konieczność ta nie podlega dyskusji, w dalszej części tego poradnika zastanawiać się będziemy, co i jak zrobić oraz jakich przewidywalnych błędów unikać, aby Państwa praca okazała się dobrą, stanowiła niepodważalną przepustkę do egzaminu dyplomowego i oczywiście, uzyskała możliwie najlepsze recenzje.

2. Instrukcja obsługi promotora

„Promotor – wyższy pracownik naukowy, zwykle profesor, kierujący i opiekujący się pracą doktoranta albo magistranta”

Słownik wyrazów obcych PWN

Promotor, jaki jest, każdy widzi. A właściwie widzieć i wiedzieć powinien. To bardzo ważne. To przecież on, opiekun naukowy naszego seminarium będzie nas pilotował ku sukcesowi. Trzeba zatem wiedzieć, jaką reprezentuje specjalność naukową. Znać, choćby ogólnie, jego dorobek publikacyjny. Dopytać poprzedników o styl pracy i współpracy oraz o wymagania stawiane seminarzystom. Wiele uczelni stosuje interesujący i komunikatywny sposób naboru kandydatów do seminariów. Otóż w tych placówkach odwrócono tradycyjny dość układ doboru. Tam studenci wybierają między ofertami potencjalnych promotorów. Otóż kandydaci na promotorów prezentują się studentom sami, poprzez uczelnianą stronę internetową lub w specjalnym folderze. Studiujący mogą dzięki temu przeczytać, a czasami nawet usłyszeć wiele ważnych dla dokonania wyboru informacji. To bowiem kandydaci na promotorów starają się pozyskać seminarzystów. A nie chodzi im bynajmniej o ich ilość, a o to, aby móc z większej ilości chętnych wybrać najlepszych, najbardziej zainteresowanych i najlepiej rokujących. Promotorzy, których oferty z jakiegoś powodu cieszą się najmniejszym zainteresowaniem, muszą w końcu „brać jak leci”, czyli tych, których inni promotorzy z jakiegoś powodu nie wybrali. Konsekwencje takiej sytuacji bywają dla nauczyciela niełatwe. Student, który dokonał niewłaściwego dla siebie wyboru, też nie ma lekko. Niewiele jest bowiem tak stresujących, przykrych i trudnych do nadrobienia, jak ta, gdy w trakcie seminarium okazuje się, że albo student nie spełnia oczekiwań promotora, albo, że dalsza praca dyplomanta z opiekunem staje się tak trudna, że aż w pewnym momencie wprost niemożliwa.

2.1. Promotor – kim jest?

„Czym budzi się szacunek? Władzą? – Nie! Wiedzą.

Przysłowie abisyńskie

Promotorem pracy licencjackiej, inżynierskiej, magisterskiej lub dyplomowej, jest najczęściej osoba zatrudniona w uczelni na stanowisku profesora, wykładowcy lub adiunkta, posiadająca stopień naukowy. Rada Wydziału lub senat mogą dodatkowo upoważnić wyróżniających się doświadcz-

niem i dorobkiem naukowym doktorów do prowadzenia własnego seminarium i promowania prac. W wyjątkowych przypadkach, na przykład na studiach o profilu praktycznym, przepisy uczelniane mogą przewidywać dopuszczenie do promowania prac licencjackich, legitymujących się poważnym dorobkiem zawodowym lub publikacyjnym, magistrów. W takim jednak przypadku, recenzentem pracy powinien jednak być nauczyciel akademicki posiadający stopień naukowy lub status profesora.

Promotor, to opiekun naukowy, wspierający studenta w jego pracy nad przygotowaniem dysertacji. W tym celu sprawdza jego faktyczne zainteresowania, inspiruje myślenie twórcze, pomaga wybrać temat, mobilizuje i podtrzymuje na duchu, dopinguje, kontroluje postępy, daje zadania etapowe i ocenia ich wykonanie, cały czas ukierunkowuje metodologicznie i formalnie. Wreszcie, gdy stan pracy już na to pozwala, przyjmuje ją i kieruje dyplomanta na egzamin dyplomowy. Oczywiście pod warunkiem wcześniejszego uzyskania absolutorium, czyli zaliczenia lub zdania wszystkich, przewidzianych tokiem studiów, zaliczeń i egzaminów. Sporo tego, prawda? A wszystko jest bardzo ważne, bo przecież pracownicy dziekanatu pod takim warunkiem przyjmą pracę i ustalą termin egzaminu. Pamiętajmy, że osoba odpowiedzialna wyznaczy recenzenta pracy dopiero wtedy, gdy promotor na pierwszej stronie podstawowego egzemplarza pracy, zaakceptuje ją, potwierdzając ten fakt osobistym podpisem. To ten podpis dopiero otwiera „bramę do raję” albo inaczej, ostatnie drzwi do sali egzaminacyjnej. Ale droga do tego wytęsknionego, choć stresującego finału bywa długa, wyboista i kręta, dlatego każdemu przydać się może i na pewno przyda, dobry, życzliwy, cierpliwy i mądry przewodnik, gotów zawsze podać pomocną dłoń. To właśnie promotor. Każdy. Także ten z pozoru szorstki, mało serdeczny i nieco nawet opryskliwy. Wierciecie mi. Jemu/Jej tak samo leży na sercu wasze powodzenie, on także zrobi wiele, aby wam się powiodło. Nie lekceważcie tej pomocy, korzystajcie z wiedzy i doświadczenia, dajcie sobie szanse.

2.2. Kontakty z promotorem

*„Rozmowa jest najbardziej naturalnym i owocnym
ćwiczeniem umysłu”*

Michael Eyquem de Montaigne¹⁵

Kontakty z promotorem, to nie tylko aktywny udział w zajęciach seminaryjnych. Może na pierwszym etapie wspólnej pracy głównie. Ale też nie tylko. Dzisiaj, w dobie coraz powszechniejszych komunikatorów internetowych i wszechobecnych telefonów komórkowych, a także internetowych platform pracy zespołowej, jak na przykład Teams¹⁶, można kontaktować się ze swoim opiekunem naukowym łatwiej i częściej, niż jeszcze niedawno. Prawie wszystkie bowiem Uczelnie w Polsce zapewniają swojej kadrze służbowe konta a-mailowe, a często również służbowe telefony komórkowe. Poza tym wielu promotorów udostępnia studentom swoje kontakty prywatne. Można z tych wszystkich możliwości korzystać, oczywiście pod warunkiem wcześniejszego uzyskania przyzwolenia na takie formy komunikacji i po ustaleniu warunków granicznych (np. dopuszczalne godziny, dni lub inne

¹⁵ (1533–1592); pisarz i filozof francuski

¹⁶ Aplikacja Microsoft Teams to centrum pracy zespołowej w usłudze Office 365.

ograniczenia). Bardzo ważnym, powszechnym kanałem wymiany myśli, konsultowania pomysłów i uzyskiwania porad jest sieć Internetowa. Jeśli otrzymaliśmy od wykładowcy jego służbowy lub prywatny adres e-mailowy, numer skype, AhatsAppa czy innego komunikatora, lub używany numer telefonu komórkowego, mamy wszystkie te kanały dostępne. Oczywiście, pod kilkoma warunkami. Student nie może zapomnieć, z kim rozmawia. Taka świadomość zobowiązuje do zachowania poprawności językowej, stosowania grzecznościowych form i zwrotów oraz odpowiedniego tonu. Nasz internetowy rozmówca to nadal, na przykład, ta sama pani profesor lub doktor, z którą, w kontaktach bezpośrednich, rozmawiamy z respektem, zachowując odpowiedni, stosowny dystans i wykazując się odpowiednią dla sytuacji kulturą bycia. Razi mnie na przykład osobiście, gdy studentka wita mnie w emailu familiarnym; „cześć”, a kończy swoją wypowiedź: „się ma”, albo: „Pa” Nie można również od promotora niczego kategorycznie żądać, wyznaczać terminu spotkania, obrażać się na niego za krytyczne uwagi, odpowiadać w stylu; ”nie, to nie”, tłumaczyć brak postępów tym, że „przebież piszę pracę dyplomową pierwszy raz w życiu”. Nie należy narzekać na brak natychmiastowej reakcji na maila, ani grozić odejściem z seminarium przy pierwszym nieporozumieniu. Nie tylko tak postępować nie wypada, ale, wierzcie mi na słowo, przeważnie wywołuje skutki zaskakujące i odwrotne od zamierzonych.

Po to, aby każde spotkania konsultacyjne z kierownikiem seminarium miało charakter roboczy i było naprawdę efektywne, dobrze jest wysłać wcześniej sieciowo lub pocztą tradycyjną na wskazany adres przygotowane teksty, projekty narzędzi badawczych czy nurtujące was pytania czy wątpliwości. Opiekun pracy będzie miał wówczas szansę zapoznania się i przygotowania do rozmowy.

Dobłą propozycją jest sugestia założenia przez dyplomanta i skrupulatnego prowadzenia komputerowego folderu lub tradycyjnego zeszytu spotkań z promotorem [Bereźnicki 2000], w którym będzie notować wszystkie ważne ustalenia, propozycje, sugestie i terminy. Nasza pamięć jest na tyle niedoskonała, że naprawdę warto ją wspomagać.

2.3. Czego z promotorem nie próbować bez zbędnego ryzyka?

„...Nie ma ryzyka bez lekkomyślności”

Tadeusz Kotarbiński

Ryzyko czasami pociąga, ekscytuje, frapuje. Czasami pozwala coś łatwo osiągnąć. Jego skutki są jednak przeważnie bolesne. Jak bronić się skutecznie przed powstaniem sytuacji zbędnego ryzyka w trakcie współpracy z promotorem? Oto kilka rad doświadczonego promotora:

- Po pierwsze – **nie oszukiwać**. Nie mówić na przykład, że właśnie siadł nasz komputer i „wcięło” całą pracę bezpowrotnie. To chwyt dość już ograny, i najczęściej nieskuteczny;

- Po drugie – **nie zawodzić z terminami**. Nic tak nie denerwuje promotora, jak niesolidność studenta i odkładanie w nieskończoność tego, co i tak trzeba zrobić. Takie działanie dezorganizuje pracę, zaburza jej rytm i nieuchronnie obniża, a przy recydywie, wręcz burzy zaufanie opiekuna. Taka niesolidność dezorganizuje ponadto plan pracy nauczyciela, co może go wprowadzić w niekorzystny dla dyplomanta nastrój i zagrozić terminowi ukończenia studiów;

■ Po trzecie – **nie dzwonić** do promotora **bez** rzeczywiście nagłej **potrzeby** przed godziną 8 rano, po godzinie 20 wieczorem w dni powszednie, a nie dzwonić wcale w dni świąteczne. Promotor to też człowiek i ma jak każdy, prawo do odrobiny prywatności i niezakłóconego czasu na wypoczynek;

■ Po czwarte – **nie stosować** w rozmowie, w kontaktach internetowych, esemesowych i listownych z promotorem, wyrażen slangowych, typowych dla komunikacji młodzieżowej skrótowych form słownych, mało subtelnych i oczywiście, niegrzecznych, wyrażen i zwrotów;

■ Po piąte – **nie zrzucać skutków swojego lenistwa na innych**. Na rozkapryszone, płaczliwe lub chorowite dziecko, gderliwą, wiecznie niezadowoloną i nad-wymagającą swoją drugą połowę czy wreszcie na złego, nieustannie dokładającego nam roboty, szefa. To wszystko jest najczęściej nie tylko nieskuteczne, ale staje się po prostu żałosne i niesmaczne;

■ Po szóste – **nie usiłować zdobywać zaufania opiekuna inną drogą**, niż poprzez własną solidność, pracowitość, rzetelność i rzeczywiste zaangażowanie. Prawienie pochlebstw, nie uzasadnionych komplementów, nadmierne, nie naturalne ugrzecznienie czy inne jeszcze formy lizusostwa okazują się najczęściej nie tylko nieskuteczne, ale wywołują skutek odwrotny od zamierzonego. Patrzymy na tak zachowującego się studenta ze wzrastającą podejrzliwością, zastanawiając się, ku czemu, tak naprawdę dąży, czego od nas chce, gdzie ukryty jest haczyk;

■ Po siódme – **nie traktować promotora jak naiwniaka**, przedstawiając jako własne cudze teksty, często ściągnięte „na żywca” z sieci internetowej lub przepisane z innej pracy, czy skompilowane z fragmentów cudzych opracowań. Zdarzyło mi się nawet osobiście znaleźć w pracy mojego magistranta obszernie fragmenty moich własnych tekstów, oczywiście w żaden sposób nie oznaczone, potraktowane bez żenady, jako własne. Liczył na moją sklerozę? Nie wolno kraść niczyjej własności intelektualnej. Nie tylko dlatego, że to niemoralne, ale dlatego też, że jest to niebezpieczne, bo karalne. Nie grozi wprawdzie śmiercią, ani kalectwem, ale bywa bolesne. Nawet po latach, jeśli plagiat zostanie udowodniony, jego autor może zostać pozbawiony dyplomu, a także odpowiadać prawnie.

■ Po ósme – **nie unikać kontaktu** z opiekunem seminarium, gdy coś nam nie wychodzi lub nie mieścimy się w wyznaczonym, lub uzgodnionym czasie. Promotor jest trochę jak osobisty lekarz. Aby mógł pomóc, musi wiedzieć wszystko i na czas.

■ Po dziewiąte – **nie dawać wiary bałamutnym opowieściom** poprzedników o tym na przykład, że pan doktor ma słabość do dziewczyn w krótkich spódniczkach, a pani profesor wszystko wybaczy studentowi używającemu wody kolońskiej „Gucci” czy „Lacoste”. Nawet, gdy studentowi dobrze leżą te zapachy, a studentka ma świetne nogi i w mini wygląda kapitalnie, w 99,9% przypadków nie wpłynie to na przebieg współpracy i ocenę dokonań dyplomanta. Najczęściej zresztą takie opowieści są „ściemną” świadomością i ku uciesze gawiedzi zapodawaną. Nie radzę tych prawd na sobie sprawdzać

■ Po dziesiąte – **nie przedstawiać** promotorowi jako własne, **prac bezprawnie ściągniętych** (ukradzionych), **kupionych i niesamodzielnych**. Mądry promotor, a więc prawie każdy promotor, natychmiast albo prawie natychmiast podstęp wykryje i podejmie stosowne kroki. Na sto procent nieprzyjemne dla studenta.

■ Po jedenaste – **nie podejmować prób przekonania promotora do siebie w sposób materialny**. Kwiaty, słodczyce, owoce czy choćby próby fundowania kawy, nie powinny mieć miejsca w trakcie trwania seminarium. Jeśli dyplomanci zechcą wręczyć kwiatek swemu opiekunowi pracy w dowód wdzięczności, będzie na to czas po zdany egzaminie dyplomowym. Wówczas dopuszczalnym jest również zaproszenie promotora na okolicznościową kawę czy nawet lampkę szampana. A więc po, nie przed obroną i z koniecznym zachowaniem niezbędnej kultury kontaktów między ludźmi zali-

czanymi do elity intelektualnej. I jeszcze jedno. Nawet po egzaminie dyplomowym niedopuszczalne są inne, oprócz symbolicznych, dowody wdzięczności. Ani składkowe, ani indywidualne. I o tym radzę nie zapominać, aby nie narazić się na kategoryczną odmowę, a promotora na stresującą konieczność zmrożenia miłej atmosfery świętowania waszego sukcesu.

■ Po dwunaste – **nie kłamać, nie kombinować**. Promotora swego traktować jak lekarza, jak spowiednika, jak matkę, których nie można okłamywać, przed którymi nie wolno zatajać prawdy. Zapomniałem, nawaliłem, nie potrafiłem, nie zdążyłem, nie dałem samodzielnie rady. Mówię szczerze, nawet, gdy jest to krępujące, gdy boli, lub wywołuje rumieniec wstydu. Promotor musi wiedzieć wszystko. Tylko wtedy może nas skutecznie wspomóc i w razie potrzeby, obronić.

Mam na swoim promotorskim „koncie”, albo jak mówią niektórzy, „na liczniku”, doprowadzenie do szczęśliwego finału, 398 prac dyplomowych, w tym 128 prac magisterskich na Uniwersytecie Szczecińskim. To spore doświadczenie, dzięki któremu zgromadziłem bogaty bagaż praktycznej wiedzy o spełnianiu roli opiekuna pierwszych naukowych kroków dyplomantów. Zawarte powyżej rady i sugestie w zakresie współpracy na linii: promotor – student, nie pochodzą jednak z jednego źródła, tylko z moich doświadczeń osobistych. Podobnie jak studenci o promotorach, tak nauczyciele o swoich dyplomantach rozmawiają często we własnym, zamkniętym gronie, dzieląc się informacjami o nietypowych zdarzeniach, występujących problemach i konsultując pojawiające się problemy. Uznałem, że powinniście dobrze poznać poglądy i zastrzeżenia tych, „pod przewodnictwem” których maszerujecie do dyplomu.

3. Seminarium dyplomowe

Seminarium dyplomowe, to programowe zajęcia dydaktyczne, których celem jest przygotowanie studenta metodologicznie i ukierunkowanie go merytorycznie tak, aby przy wsparciu doradczo-korygującym, samodzielnie przygotował i pozytywnie obronił swoją najważniejszą w toku studiów pracę. A zadanie to nie jest wcale ani prostym, ani łatwym. Szczególnie w przypadku uczelni kształcącej na poziomie studiów pierwszego stopnia. Drugi lub początek trzeciego roku studiów trudno przecież uznać za bardzo zaawansowany etap studiów. Wiedza merytoryczna studentów jest jeszcze dość skromna, metodologicznej na ogół niedostatek, a zdolności do samodzielnego rozwiązywania ważnych, związanych z kierunkiem studiów problemów, jeszcze nieco brakuje. To oczywiście sytuacja zrozumiała, ale stawiająca przed kierownikiem seminarium i jego studentami wysoką poprzeczkę trudności. Nie znaczy to jednak, że dramatyzuję i wyolbrzymiam cele seminarium po to, by straszyć lub usprawiedliwiać cokolwiek lub kogokolwiek. Dziesiątki tysięcy studentów uczelni zawodowych corocznie kończy pomyślnie swoje semina dyplomowe i zdaje egzaminy dyplomowe, uzyskując upragnione tytuły zawodowe licencjata lub inżyniera. Znacznie lepiej jest ze studentami studiów drugiego stopnia, zwanych potocznie magisterskimi, jeśli na drugim stopniu kontynuują kierunek studiów z pierwszego. Mają już sporą wiedzę merytoryczną oraz wyniesione z pierwszego etapu doświadczenia i kompetencje metodologiczne. Ale przestrzegane w naszych uczelniach Unijnej Deklaracji Bolońskiej z 19 czerwca 1999r., pozwala absolwentowi każdego studiów, kontynuować je na wielu innych i różnych od dotychczasowych, kierunkach i specjalnościach. Często bywa zatem tak, że na drugi stopień studiów z obszaru nauk pedagogicznych, trafiają absolwenci kierunków technicznych, ekonomicznych, artystycznych, czy na przykład poświęconych organizacji i zarządzaniu. I wówczas pojawia się problem. Bo na tym nowym kierunku obowiązuje nie tylko nowa metodologia badań, ale nawet inny styl, język narracji czy organizacji treści.

Pamiętać również należy, że ważnym celem zajęć seminaryjnych jest przygotowanie studentów do samodzielnego i efektywnego rozwiązywania problemów, na jakie w różnym stopniu napotykać będą w swojej pracy zawodowej. Wówczas, gdy nie będzie obok nich gotowego zawsze do udzielenia pomocy, nauczyciela. Ta sytuacja stawia przed promotorem i dyplomantami ważne i często niestandardowe zadania. Dyplomanci muszą bowiem, jednocześnie pracując nad stroną merytoryczną pracy, uzupełnić w ekspresowym tempie własne, niezawinione niedostatki kompetencji metodologicznych. A opiekun pracy musi ich w tym celu odpowiednio ukierunkowywać, pamiętając o pozostawianiu coraz szerszego pola samodzielności i kreatywności.

W jakim rytmie zatem najczęściej pracują semina i seminarzyści?

Jakie etapy przechodzą studenci we współdziałaniu ze swym opiekunem?

Pierwsza faza ma na celu wzajemne poznanie promotora z seminarzystami, **ustalenie merytorycznych obszarów możliwej współpracy** naukowej oraz uzgodnienie zasad współdziałania (trwa najczęściej około 2 miesięcy);

Celem **drugiej** jest **uzgodnienie realnych płaszczyzn zainteresowań**, wstępny wybór tematów i poszukiwanie w literaturze specjalistycznej wiedzy teoretycznej i dostępnych wyników badań. Nazywam ten etap bardzo niepoprawnie językowo, naczytywaniem literatury. Materialnym efektem tej części pracy seminarzystów jest najczęściej zgromadzenie przez nich znacznej części materiału niezbędnego do napisania rozdziału teoretycznego dysertacji, stworzony szkielet i ramowy plan pracy oraz uzgodniony i zaakceptowany jej temat. (Faza ta trwać może kolejne 2–3 miesiące). Etap ten inaczej przebiegać będzie w przypadku seminarium monotematycznego, a inaczej w grupie decydującej się na tematy indywidualne (mono-, poli-, lub wielo-tematyczne).

W tym ostatnim modelu więcej czasu poświęca promotor na indywidualną pracę z każdym dyplomantem, mniej jest okazji do podejmowania grupowych decyzji metodologicznych czy merytorycznych;

Faza **trzecia**, podstawowa, to mrówca **praca nad gromadzeniem materiału**,

w przypadku tematów empirycznych – prowadzenie badań, organizowanie w ramach seminarium zespołowych dyskusji, mających na celu wspólne przekonsultowanie części wykonanych przez członków zespołu fragmentów prac. Do tego etapu włącznie, członkowie i opiekun seminarium, zwłaszcza monotematycznego, pracują prawie zawsze zespołowo a spotkania seminarzystów mają charakter grupowy. (Ta faza zajmuje na ogół lwią część czasu przeznaczanego na zajęcia seminaryjne);

Ostatnia faza współpracy dyplomantów z promotorem w ramach seminarium dyplomowego ma najczęściej charakter indywidualny. Jej istotą są spotkania bezpośrednie, w toku których uzgadniane i konsultowane są ważne i mniej ważne problemy i sprawy redakcyjno-techniczne związane z **finalizacją** ostatniego, **pisarskiego etapu** przygotowywania dysertacji. Kończy ją zatwierdzenie przez prowadzącego ostatecznej wersji pracy, potwierdzone zaliczeniem ostatniego semestru seminarium i wpisaniem jego akceptacji na egzemplarzu pracy. Dopiero te wpisy uruchamiają dalsze formalne procedury egzaminu dyplomowego.

Seminaria mogą być różnie organizowane. Oczywiście główną rolę odgrywa w jego toku zawsze promotor. On decyduje o tym, w jakiej kolejności i w jakim stadium tworzenia, seminarzyści referować będą fragmenty swoich prac wobec wszystkich uczestników zajęć. Po każdorazowym wystąpieniu studenta odbywa się wówczas tematyczna dyskusja, podsumowywana przez nauczyciela. Możliwość pracy w grupie stwarza, na przykład szansę na szybkie zapoznanie całej grupy seminaryjnej ze sporą liczbą tematycznych publikacji. Wystarczy, przecież, że każdy seminarzysta przeczyta i syntetycznie zreferuje pozostałym seminarzystom po dwie książki, a post factum udostępni notatki ich dotyczące, aby przy piętnastu seminarzystach uzyskać dość szczegółowe informacje o trzydziestu kierunkowych publikacjach. Na końcowym etapie prac, poszczególni dyplomanci przedstawiają na przykład, gotowe rozdziały, fragmentaryczne lub końcowe wyniki badań własnych a czasami nawet zredagowane już wstępnie wnioski. Daje to ważną szansę wnikliwego przedyskutowania własnego tekstu i w konsekwencji uzyskania informacji o jego słabościach oraz życzliwych propozycji udoskonaleń i uzupełnień. Ten walor zajęć seminaryjnych jest nie do przecenienia!!! Na wszystkich etapach współpracy ważny jest stały, indywidualny kontakt z kierownikiem seminarium. Masz problem ze zrozumieniem czegoś istotnego dla dalszej samodzielnej pracy, „zapętleś” się w metodologii, nie wiesz, czy twoja uzupełniona wersja kwestionariusza ankiety jest poprawna, wyślij

pocztą elektroniczną pytanie. Zgłoś wątpliwość, poinformuj o napotkanych trudnościach, poproś o pomoc. Nie denerwuj się, gdy promotor nie odezwie się do Ciebie natychmiast. Ma najczęściej wiele innych zadań do wykonania, nie siedzi non stop przy komputerze, czekając na Twoją pocztę lub kontakt na platformie uczelnianej. Masz jednak pewność, że odpowie, poradzi, a gdy uzna to za konieczne, zaproponuje spotkanie. Możliwość komunikacji internetowej, oraz powszechne uczelniane platformy e-learningowe, stworzyły dzisiaj wiele ułatwień. Unikać jednak trzeba sytuacji obustronnie niewygodnych, krępujących i stresujących.

4. Etapy pracy nad dysertacją

*„Należy być optymistą na początku pracy,
a krytycznym na końcu.”*

Ludwik Hirszfeld¹⁵

Dwa lub trzy semestry (bo tyle zaledwie czasu, najczęściej trwają seminaria dyplomowe), przeznaczone na przygotowanie pracy, to wbrew pozorom, bardzo niewiele. Już słyszę w tym momencie głosy zdziwienia. Cały rok, a tym bardziej półtora roku, to w przekonaniu rozpoczynających swój marsz do dyplomu, okres wystarczająco długi i bezpieczny. Przestrzegam przed takim myśleniem i wynikającą z niego beztróską. Dlaczego? Z powodu tego, że rok akademicki trwa w rzeczywistości zdecydowanie krócej niż rok kalendarzowy.

Policzmy: październik, pierwszy miesiąc zajęć akademickich, to zwłaszcza dla studentów nie-stacjonarnych czas przymiarek w zakresie planowania i prób koordynowania, dopasowywania zajęć uczelnianych, zawodowych i prywatnych. Poza tym, w tym właśnie miesiącu odbywa się na ogół, ze względów organizacyjno-kadrowych, tylko jeden zjazd studentów. Cóż wielkiego może zadziać się na pierwszym spotkaniu? Ponieważ jednak inaczej, nieco korzystniej na ogół, wygląda to na studiach stacjonarnych, potraktujmy i ten miesiąc jako w połowie przydatny dla procesu przygotowywania dysertacji. Cały listopad i połowę grudnia również. Dlaczego tylko połowę grudnia? Dlatego, że nikt rozsądny nie przypuszcza, że tuż przed świętami, w ich trakcie i kilka dni po, zrobić mu się uda coś konkretnego na rzecz pracy dyplomowej. To czas przedświątecznych przygotowań, gorączkowych zakupów, sprzątnięcia, potem często podróży, a w końcu, połączonego z tradycyjnym biesiadowaniem, świętowania właściwego. Potem powroty i odpoczynek po świętowaniu. Doświadczenie uczy, że przeciętny student odzyskuje stan realnej psychicznej gotowości do pracy intelektualnej dopiero w połowie stycznia. Dwa tygodnie stycznia, to zatem teoretycznie czas, jaki możemy przeznaczyć na przygotowywanie się do napisania dysertacji. Luty należy z naszej listy skreślić całkowicie. Konieczność przygotowania się do sesji egzaminacyjnej oraz sam stresujący czas zaliczeń i egzaminów semestralnych, skutecznie niwelują prawie do zera wszelkie szanse spokojnej pracy naukowej. Do tego należy doliczyć czas przerwy semestralnej. Marzec i kwiecień też nie są wolne od świąt. Kolejne dwa tygodnie bez poszukiwania informacji, czytania literatury i pisanie pracy. A w maju powinna być już gotowa pierwsza jej redakcja.

¹⁵ Polski lekarz, bakteriolog i immunolog, profesor, twórca polskiej szkoły immunologicznej oraz nowej dziedziny nauki – seroantropologii.

Reasumując, **rok akademicki skurczył się** nam praktycznie do **pięciu miesięcy** realnego czasu pracy nad dyplomem. **UWAGA!!! Tylko pięć miesięcy**. Nie jest to jednak okres, który w pełni poświęcamy przygotowaniu dysertacji. Prowadzimy przecież przez ten cały rok normalne życie prywatne i zawodowe, bywa że chorujemy, my sami lub nasi najbliżsi, a poza tym przez cały ten czas studiujemy, uczestniczymy w zajęciach uczelnianych, piszemy zlecone przez prowadzących prace, przygotowujemy się do bieżących ćwiczeń. Ufff! Dużo tego wszystkiego. Nie zrobiłem oczywiście tej wyliczanki, by kogokolwiek straszyc czy niepokoić. Dokonałem jej po to tylko, aby uświadomić Państwu konieczność możliwie szybkiego przystąpienia do intensywnej pracy nad dysertacją. Od pierwszej rozmowy z promotorem. Pamiętajmy, że każda godzina realnie przepracowana, zaowocuje rzeczywistym zbliżaniem się do sukcesu. Zdaję sobie oczywiście sprawę z tego, z jakim niedowierzaniem tego typu apele odbierane są w praktyce przez studentów. Dokonuję podobnego wyliczenia zawsze podczas mojego pierwszego spotkania z kolejnymi rocznikami seminarzystów. I efekt najczęściej jest podobny. Trzy semestry, to dystans czasowy tak odległy, że wszelkie mowy o braku czasu, wydają się być głoszone znacznie na wyrost. Wszyscy w końcu przyznają mi rację, szkoda, że większość niestety dopiero tuż przed, lub już po obronie. Przyznają mi ją ochoczo, a nawet na nią się powołują zwłaszcza ci z nich, którzy mają kłopoty z dotrzymaniem regulaminowych terminów przygotowania i złożenia pracy. Nie czekając zatem na sytuacje przymusowe, przystępujemy do współpracy od pierwszego dnia. Aby państwu pomóc w osiągnięciu sukcesu, porozmawiamy o koniecznych do przejścia etapach tworzenia własnej dysertacji.

Etap pierwszy, to szukanie pomysłu na temat. Nie jest to wcale łatwe zadanie. Nawet, jeśli wydaje się nam, że przychodząc do seminarium, już wiemy dobrze, czym chcemy się zająć. Jednak już pierwsza rozmowa z promotorem może nam uświadomić, że nasze projekty i wyobrażenia są nierealne, trudne do wykonania, zbyt ambitne lub że nie spełniają podstawowych kryteriów formalno-naukowych. Nie znaczy to oczywiście, że zgłoszenie własnego pomysłu na temat jest czymś niedorzecznym i niepotrzebnym. Wręcz odwrotnie. To bardzo dobra, wręcz komfortowa sytuacja, zarówno dla promotora, jak dla dyplomanta.

Dla nauczyciela, bo ma szansę pracować z osobą o skryształizowanych zainteresowaniach. Jest taki ktoś na ogół świetnym kandydatem na autora wartościowej pracy. Dzięki swemu doświadczeniu lub skryształizowanym zainteresowaniach. A i dla studenta, bo nie musi czynić szeroko zakrojonej akcji penetracyjnej w poszukiwaniu własnego, możliwego do zrealizowania i akceptowanego przez promotora, tematu. Seminarzysta z pomysłem na pracę dopracowuje bowiem na tym etapie swoją koncepcję z opiekunem, doprecyzowując temat, problematykę i obszar poszukiwań. Bywa, że jest rozczarowany krytycyzmem i sceptycyzmem promotora, sprowadzającego często na ziemię kandydata na „kolejnego potencjalnego laureata nagrody Nobla”. Adepcci nauki mają bowiem często wybujałe ambicje i każdą próbę urealnienia lub choćby tylko ograniczenia zakresu planowanej pracy traktują jako przejaw małostkowości nauczyciela. Zdarza się jednak i tak, że trzeba długo tłumaczyć studentowi, iż jego propozycja nie może stanowić pracy dyplomowej, bo nie będzie spełniała podstawowych kryteriów. Bo planowane pytania są zbyt banalne, za bardzo oczywiste czy niezgodne z oczywistością pedagogiczną. Rolą promotora w obu tych przypadkach jest doprowadzenie do konsensusu ambicji, nadziei, wymogów i ograniczeń oraz realnych możliwości. Bo przecież nie rzadko wcale zdarzało mi się słyszeć od dyplomanta propozycje tematów wspaniałych, odkrywczych i naprawdę nowatorskich. Miały jednak jeden tylko mankament. Były zbyt ambitne i niewykonalne jako prace dyplomowe, licencjackie lub magisterskie. Bywało, że propozycje licencjackie zostawały później

z powodzeniem zrealizowane jako prace magisterskie, a jedna z moich dyplomantek zrealizowała nawet swój pierwszy pomysł na magisterium, jako dysertację doktorską. W innej zgoła sytuacji są studenci, którzy dopiero zastanawiają się nad tematem przyszłej pracy dyplomowej. Muszą zdobyć sporo nowych informacji, przeczytać dużo tekstów z różnych, interesujących ich, ale zbliżonych do kierunku lub specjalności studiów, obszarów, po to aby jak najszybciej przedstawić promotorowi na tyle realne projekty, aby można było wybrać z nich jeden do realizacji. Bywa niestety również i tak, że część seminarzystów nie ma i nie zdoła w odpowiednim czasie wypracować własnej, możliwej do zaakceptowania propozycji. Wówczas najczęściej promotor przedstawia kandydatowi do wyboru jakieś oferty tematów. I to jest trzecia, niestety, dość często wybierana przez studentów droga dochodzenia do wypracowania tematu dysertacji.

Wszystko, co do tej pory powiedzieliśmy o ustalaniu tematyki prac dyplomowych, dotyczyło seminarium o tematyce zróżnicowanej. Ale może być też inaczej. Promotor może zaproponować studentom udział w seminarium monotematycznym. Wówczas wszyscy członkowie grupy pracują nad tym samym tematem, oczywiście, swoje badania prowadząc na innym terenie, z inną grupą badaną bądź w różnym obszarze problemowym. Jako przykład mogę tu podać z powodzeniem zakończone moje seminarium prowadzone w roku akademickim 2006/2007 na kierunku „Pedagogika” w Szczecińskiej Szkole Wyższej Collegium Balticum. Naszym wspólnym problemem głównym było pytanie o udział mediów w wychowaniu i kształceniu młodego pokolenia Polaków. Ta wspólna problematyka ze względu na ogrom tematyczny podzielona została na szereg interesujących tematów. Ktoś prowadził swoje badania w grupach przedszkolnych, inne osoby w klasach 1–3 Szkoły podstawowej, czy w klasach 4–6 tego etapu kształcenia. Przeprowadzono również podobne poszukiwania sondażowe w gimnazjach, szkołach zawodowych, liceach i w innych oświatowych placówkach ponad-gimnazjalnych. W celu uzyskania obrazu całościowego, inni jeszcze dyplomanci prowadzili podobne badania wśród słuchaczy różnych szkół policealnych i studentów kolegów nauczycielskich. Pozornie taki sam temat, ale wszystko „wewnątrz prac” inne. Bo przecież różne musiały być choćby problemy badawcze odnoszące się do kilkulatków, nastolatków czy dwudziestolatków. Inaczej układały się wyniki ankiet i wywiadów prowadzonych z młodymi mieszkańcami Szczecina, a inaczej z mieszkańcami odległych wsi i małych, peryferyjnych osiedli. Prace były bardzo interesujące i stworzyły całościowy, choć poznawczo niepokojący obraz badanego zjawiska. Na ich podstawie powstała nawet prezentująca sumaryczne wyniki, publikacja¹⁶. Mam nadzieję, że przekonałem Państwa o zaletach i takich, możliwych prawnie, decyzji tematycznych. Rozwiązania mogą być zatem różne. Wszystko zależy od uzgodnienia poglądów promotora i studentów. Ważne, aby jakaś decyzja została w miarę szybko, z całą świadomością konsekwencji, podjęta. Jeśli tak się stanie, to możemy przyjąć, że etap pierwszy został zrealizowany. Jego celem było bowiem właśnie uzgodnienie tematu. Mamy go więc, być może dopiero w wersji roboczej, ale mamy. I od tego momentu przechodzimy automatycznie do kolejnego kroku.

Etap drugi. Jego celem jest zaprogramowanie całej dysertacji. Stworzenie czegoś w rodzaju przewidywanego spisu treści. To ważny plan całej naszej pracy. Będzie odąd precyzyjnie ukierunkowywał dalszą pracę dyplomanta, jego współpracę z opiekunem oraz obszary i tempo samokształcenia autora. Taki plan musi, oczywiście, być na bieżąco konsultowany z promotorem i uzyskać jego akceptację. Stanowi on „mapę drogową” naszego dochodzenia do celu.

¹⁶ Agresja i inne zagrożenia bezpieczeństwa w szkole. W: Zeszyt naukowy WSIE nr 2. Szczecin 2010.

Trzeci etap przeznaczamy na kompleksowe zaprogramowanie procedury badań własnych oraz obudowanie jej całą zawartością rozdziału metodologicznego. Doprecyzowujemy cele, wyodrębniamy problem główny, wyprowadzając z niego w miarę potrzeby, problemy szczegółowe i etapowe. Do tych problemów tworzone są następnie hipotezy robocze, w których zawieramy przypuszczalne odpowiedzi. Tworzymy je w oparciu o posiadaną wiedzę, doświadczenie i wyniki obserwacji codziennej. Następnie należy **ustalić zmienne**, po zbadaniu których, będziemy dopiero mogli zweryfikować hipotezy i odpowiedzieć na pytania problemowe. Oczywiście zmienne w obu kategoriach – niezależne (przyczyny) i zależne (skutki). Po to jednak, by stan i zmiany zachodzące w obszarach zmiennych skutecznie obserwować, a co jeszcze ważniejsze, mierzyć, wybieramy i dokładnie **definiujemy wskaźniki** dla każdej z tych zmiennych. Najprościej mówiąc, określamy precyzyjnie zjawiska, stany rzeczy lub zachowania, których obserwacja i pomiar pozwolą nam na stwierdzenie korelacji między zmiennymi, albo inaczej, na zbadanie, czy, jak i w jakim stopniu **zjawisko „A”** wpływa na **zmianę „B”**. Ze względu na cel i charakter naszych badań, dobierać i komponować możemy różne typy wskaźników; przedmiotowe, podmiotowe, empiryczne, definicyjne itp. Szerzej na ten temat porozmawiamy w kolejnych rozdziałach poradnika.

Dla uporządkowania i ułatwienia obserwacji wskaźników, ustalić powinniśmy konkretne kategorie, poziomy, albo jeszcze inaczej sektory, umożliwiające przyporządkowanie obserwowanych stanów i ich modyfikacji, w celu uzyskania wiarygodnego i czytelnego obrazu interesującego nas wycinka rzeczywistości. Celowo mówię tu o wycinku rzeczywistości, bo przecież nawet najwięksi badacze mogą obserwować zaledwie maleńki skrawek tego otaczającego nas ogromu zdarzeń i zjawisk. Niezwykle ważnym zadaniem tego etapu jest również zaprojektowanie odpowiednich dla wcześniej przyjętych założeń; procedur, metod i narzędzi badawczych. Ponieważ decyzje w tym zakresie mogą zadecydować w konsekwencji o prawdziwości uzyskanych wyników, winny być zawsze ściśle konsultowane z promotorem. Dopiero jego akceptacja pozwala bowiem bezpiecznie uruchomić dalsze działania.

Etap czwarty – to **właściwa praca badawcza**. Niezależnie od przyjętych założeń badawczych, problematyki, hipotez, procedur i metodologii, jest czasem poszukiwań, zbierania i porządkowania, gromadzenia i dokumentowania danych. Wymaga zaangażowania, dokładności i rzetelności. W badaniach naukowych, nawet o tak ograniczonym zakresie, nie ma bowiem miejsca na improwizację, konfabulację i mitologię. Praca dyplomowa musi być zbudowana na wiarygodnych i sprawdzonych informacjach.

Istotą **etapu piątego** jest opracowywanie ilościowe i jakościowe uzyskanych wyników badań własnych oraz porównywanie ich z doniesieniami z prac innych badaczy. Analiza, synteza, porównywanie i abstrahowanie, są w tej fazie najważniejszymi i koniecznymi procesami myślowymi dyplomanta. Jest to również czas pisarskiego opracowywania rezultatów badań i ich interpretowania. i, co najważniejsze, weryfikowania założonych w etapie trzecim, hipotez, przeprowadzenia naukowej dyskusji wyników oraz redagowania wniosków. Efektem tego etapu powinna być kompletna, przedyskutowana z promotorem i przez niego przyjęta praca dyplomowa.

Etap ostatni, szósty to finisz przed metą, i sama meta. Drukujemy w wymaganym przez uczelnię standardzie pracę, przygotowujemy ustalone regulaminem¹⁷ jej egzemplarze, przekazujemy je, za pisemną zgodą promotora, do dziekanatu i ... przygotowujemy się do swojego wielkiego finałowego egzaminu dyplomowego! Życzę wszystkim moim czytelnikom, aby był to dla nich finał zwycięski.

¹⁷ Patrz aneks....

Potem już tylko wiele miłych słów, zasłużone gratulacje, przemieszane: ulga i radość rodziny i własne, najczęściej choćby drobne świętowanie i... po kilkunastu dniach nagle i niespodziewane myśli o tym, jak zapełnić te wszystkie wolne godziny w każdym dniu. A może podjąć jakieś magisterskie, lub podyplomowe studia?

DECYZJA NALEŻY DO CIEBIE!!!!

UWAGA!

Przez cały czas, od pierwszej myśli o napisaniu pracy z jakiegoś obszaru problemowego, musimy czytać, czytać i jeszcze raz czytać. Usiłując do tej konieczności przekonać swoich seminarzystów, używam nieco niegramatycznego terminu: naczytywanie literatury. merytorycznej i metodycznej. Tradycyjnej i publikowanej w sieci internetowej lub na innych nośnikach elektronicznych¹⁸. Gromadzimy w ten sposób niezbędną wiedzę od chwili powzięcia zamiaru, do momentu zakończenia pracy. Konieczność ta wynika z wielkiej ilości pojawiających się nieustannie nowych publikacji, w tym również pozycji z kręgu naszych zainteresowań. W każdej chwili może ukazać się zatem ważna dla naszych rozważań i badań pozycja, której nie sposób pominąć. Autor pracy dyplomowej pokrewnej tematycznie, powinien nie tylko ją poznać, ale również zaznaczyć fakt jej zaistnienia we własnym tekście. Najnowsza wiedza przyda się też bardzo w trakcie zdawania egzaminu dyplomowego.

¹⁸ Np. blogi i portale tematyczne, dyskiety, nośniki optyczne CD i CD-ROM lub pamięci przenośne typu Pen Drive.

5. Struktura pracy dyplomowej

„Myślę jednak, że starania, aby struktura książki była dopasowana do treści, to mocna strona mojego pisarstwa.”

Norman Davies – profesor, pisarz

Struktura dwóch różnych dysertacji nie musi być zawsze jednolita, ani nawet koniecznie podobna. Zależć będzie głównie od tematu, przyjętego celu, wyłonionych problemów i zaplanowanego toku pracy. Czyli ogólnie do treści. Nie znaczy to jednak, że nie ma żadnych wzorcowych, typowych dla przyjętej procedury struktur, proponowanych przez metodologów i doświadczonych promotorów. Porozmawiajmy o nich.

W przypadku pracy o charakterze empirycznym, jej struktura jest najczęściej następująca:

- spis treści (umieszczony na początku pracy ułatwia czytelnikowi szybkie ogólne zapoznanie się z zawartością i wybór interesujących go tekstów);
- **wstęp** (albo inaczej – wprowadzenie);
- rozdział **teoretyczny** (stanowiący rodzaj naukowego tła dalszych badań i rozważań);
- rozdział **metodologiczny** (czyli kuchnię badawczą);
- rozdział **merytoryczny** (w którym opisujemy i analizujemy uzyskane wyniki własnej pracy badawczej, wykazując się zdolnościami analizy, syntezy, uogólniania, abstrahowania i narracji);
- **wnioski i implikacje praktyczne** (tu weryfikujemy hipotezy i zastanawiamy się nad ewentualną przydatnością naszych ustaleń dla praktyki);
- **zakończenie**;
- **wykazy** (bibliograficzny, rysunków, schematów i diagramów itp.);
- **aneks** (załączniki).

Prace obszerne lub obejmujące duży obszar tematyczny i nacechowane różnorodnością metodologiczną, zawierać mogą większą ilość rozdziałów merytorycznych. Oczywiście rozdziały waszych prac muszą mieć własne tytuły. Na przykład, zamiast: „**Rozdział teoretyczny**”, może nosić tytuł:

„**Rodzina i kadra placówki opiekuńczej w procesie rehabilitacji poszpitalnej**”.

Albo:

„**Rodzina jako instytucja i grupa społeczna w badaniach społecznych**”.

Natomiast: **rozdział metodologiczny** może nosić nazwę:

„**Metodologiczne założenia badań własnych i ich realizacja**” Itd., itp.

Różnie również można rozwiązać problem kolejności rozdziałów. Na przykład metodologiczny można umiejscowić przed teoretycznym, traktując zawarte w tym ostatnim wyniki poszukiwań literaturowych, jako specyficzną część właściwej pracy badawczej.

Inną strukturę mieć będzie dysertacja, w której podstawową metodą badawczą jest poszukiwanie odpowiedzi na pytania problemowe w literaturze przedmiotu, a większość badań mieć będzie charakter **kwerendy**. Struktura takiego opracowania może być następująca:

- **spis treści;**
- **wprowadzenie;**
- **rozdział metodologiczny** (w którym zaprezentowana zostanie zastosowana metoda i przebieg pracy oraz charakterystyka analizowanych źródeł wiedzy);
- **Interpretacja jakościowa** zebranych materiałów (rozdział zawierający zestawienia porównawcze i wynikające z nich uogólnienia);
- **podsumowanie i wnioski;**

Pozostałe elementy będą takie same, jak w pracy empirycznej.

Obie zarysowane struktury nie stanowią obowiązujących algorytmów. To, oczywiście, tylko ogólne propozycje, od których można bez obawy, oczywiście za zgodą promotora, odstąpić. Każda praca dyplomowa może i powinna być poprawną metodologicznie, ale indywidualną i kreatywną propozycją. Zawsze jednak proponowana struktura opracowania musi uzyskać akceptację naukowego opiekuna. Dobrze na ogół widziane jest, gdy oceniana dysertacja zawiera w zastosowanych rozwiązaniach metodologicznych i merytorycznych lub w strukturze i wnioskach, coś nowego i oryginalnego. Świadczy to pozytywnie o kompetencjach i kreatywności dyplomanta. I pozytywnie wpływa na opinie i oceny zawarte w recenzjach.

6. Język pracy

„Język jest matką, a nie służebnicą myśli.”

Karl Kraus¹⁹

„Styl to prosty sposób mówienia rzeczy skomplikowanych”

Jean Cocteau²⁰

Prosty, poprawny, fachowy i bezpretensjonalny. Taki właśnie powinien być język pracy dyplomowej. Rozwińmy szerzej nieco te określenia.

Język prosty. **Albert Einstein**, niezaprzeczalny geniusz nauki i zdeklarowany zwolennik prostoty języka, a nade wszystko, osoba praktycznie stosująca taką komunikację zarówno w rozmowie z dzieckiem, jak w trakcie wykładu akademickiego, twierdził, że trzeba wszystko robić tak prosto, jak to tylko jest możliwe, ale nie prościej. Bo prościej, mogłoby oznaczać łopatologię, prymitywizm i lekceważenie rozmówcy. A praca dyplomowa jest przecież specyficzną formą rozmowy z potencjalnym czytelnikiem, któremu należy być zawsze pełen szacunek. Cechą każdej dobrej rozmowy, jak twierdzą specjaliści od komunikacji interpersonalnej, jest właśnie prostota i naturalność. Ta sama prawidłowość dotyczy prac dyplomowych. Nie jest prawdą, że praca naukowa musi być zawiła, skomplikowana i napuszona. Najważniejszą bowiem jest jej treść, a nie forma. Wzorami dysertacji nie są: oszałamiające bogactwo literackie przekazu, zawiła i skomplikowana terminologia, wymyślne ozdobniki słowne czy wzniosła poetyckość wywodu. Zdarza się nawet, że występując w nadmiarze, zdecydowanie obniżają one oceny recenzentów. Dobry styl naukowy, to przecież głównie prosty, czytelny język, pozwalający skutecznie informować, zrozumiale się wypowiadać, prawidłowo uzasadniać swoje stanowisko i przekonywać do własnych racji. To trochę tak, jak z elegancją ubioru. Prawdziwa nigdy nie jest nadmiernie bogata, ani przezdobiona.

Nie oznacza to oczywiście, że nie stosujemy w pracy interesujących i aktualnych porównań, wzbogacających metafor, wzmacniających powtórzeń czy czytelnych odnośników. (A. Milewska-Stawiany.2005). Stosujemy, ale tylko tyle, i tylko tam, gdzie są naprawdę celowe. Słowa niezwykle ochoczo układają się młodym dyplomantom w zdania długie, rozwinięte, wielokierunkowo rozbudowane znaczeniowo oraz wielokrotnie podrzędnie i nadrzędnie złożone i ozdobne, jak barokowa,

¹⁹ (1874–1936); pisarz austriacki

²⁰ Francuski poeta, dramaturg, scenarzysta filmowy i malarz. (1889–1963)

wielopoziomowa i wielce ozdobna budowla. Takie właśnie, jak moje zdanie powyższe. Proponuję stosowanie głównie zdań prostych i krótkich. Są znacznie bardziej czytelne. I przekonują. Są niezaprzeczalnym walorem każdej dysertacji.

Przestrzegam również autorów przed popadaniem w samozachwyty. To choroba często atakująca osoby piszące po raz pierwszy coś większego. Skutecznym na nią lekarstwem jest życzliwy, ale krytyczny czytelnik. Może to być ktoś z rodziny czy z grona przyjaciół, kogo stać na obiektywizm wobec nas. Nie polecam jednak do tego zadania własnego życiowego partnera, bo albo będzie on(ona) z konieczności lub z miłości zachwycony, albo czekają was ciche dni. Upieram się jednak, że rozsądnie krytyczne uwagi mogą każdemu autorowi tylko pomóc. Nawet w wychwyceniu stylistycznych językowych błędów i niedoskonałości. My sami możemy bowiem ich nie zauważać, gdyż własne teksty czytamy najczęściej życzeniowo. Widzimy w nich nie to, co i jak naprawdę jest napisane, a to tylko, co chcieliśmy napisać.

„**Chcąc odnaleźć obrazy takimi, jakie jawią się one w całej swej fascynującej wizualności, trzeba porzucić perspektywę semiotyczną, trzeba na chwilę stać się pierwotnym poetą, gdyż poeci to proseokraty...** – napisała²¹ między innymi autorka interesującego tekstu poświęconego tematowi tekstom w nowoczesnej pedagogice właśnie. Sporo było w nim też interesujących, ale część tekstu, jak gołym okiem widać, prostotą niestety nie grzeszyła.

Jeśli to wszystko jeszcze Państwa nie przekonało. użyję argumentu ostatecznego.

W dzisiejszych czasach prostota sprzedaje się najlepiej. Proste, bez setek bezużytecznych bajerów telefony i inne urządzenia elektroniczne stają się błyskawicznie rynkowym hitem zabawkowym. Najdłużej chyba utrzymują się jednak wysoko na rynkowej giełdzie znane i lubiane przez całe pokolenia klocki LEGO. Pomimo tego, że ich idea polega właśnie na prostocie. Prostocie pozwalającej dzieciom nie tylko na odtwarzanie gotowych wzorów, ale na kreowanie nowatorskich klockowych bytów. I może to właśnie jest ich największym walorem? Myślę, że zdecydowanie tak i dlatego życzę wam, aby słowa i zdania w waszej pracy układały się tak barwnie i ciekawie, jak kreatywna, autorska układanka LEGO.

Język poprawny. Poprawność językowa, to **po pierwsze**, termin odnoszący się do używania języka polskiego. Słownikowa definicja określa ją jako właściwość tekstu, polegającą na jego zgodności z przyjętymi normami językowymi. Za poprawny językowo uznać zatem możemy tylko tekst wolny od wszelkich błędów i usterek językowych. Przy ocenie bierze się pod uwagę następujące sfery poprawności:

- **składniową** (składnia – dział gramatyki zajmujący się funkcją wyrazu w zdaniu, układem i budową zdania), w której mogą wystąpić takie błędy, jak błąd szyku w zdaniu, niepoprawna konstrukcja zdaniowa (anakoluty), niepoprawny skrót zdaniowy, czy naruszenie związku rządu lub zgody. Na przykład użycie wyrażenia; „zawsze używam dobre samochody (zamiast – dobrych samochodów), jest naruszeniem związku rządu. Zdanie: „...za stołem przydziałnym siedzi prezes i dyrektor (zamiast: siedzą prezes i dyrektor)” jest przykładem naruszenia związku zgody;
- **fleksyjną** (fleksja – odmiana wyrazów), przeciwko której można popełnić błędy: wyboru niewłaściwej postaci wyrazu (np. nienawidzieć – zamiast: nienawidzić); niewłaściwego wzorca odmiany (np. zamówić jednego koniaczka – zamiast: jeden koniak); niewłaściwej postaci

²¹ A. Pilch, M. Rusek. (red.) *Ikoniczne i literackie teksty w przestrzeni nowoczesnej dydaktyki*. Wprowadzenie. Kraków 2015.

tematu fleksyjnego (np. jesteśmy przyjacielami – zamiast: przyjaciółmi) czy niewłaściwej końcówki fleksyjnej (np. wszyscy rozumia, zamiast: rozumieją):

- **frazeologiczną** (dział językoznawstwa zajmujący się analizą połączeń wyrazowych), przeciwko której można popełnić błędy pisząc np. „wypił wszystko jednym duszkiem” lub „wiadomość wyssana z palców”. Poprawnie winno zostać zapisane: „wypić duszkiem” i „wyssana z palca”, bo nie można przecież niczego wypić dwoma duszkami, a przyjęty w naszej kulturze frazeologizm mówi o wyssaniu z palca w przypadku podawania niesprawdzonych lub nieprawdziwych informacji;
- **słowotwórczą**. przykładowymi błędami tego typu będą takie niewłaściwe formanty, jak użycie słowa „speckomisja” czy „eurosejm”. Poprawnie będzie oczywiście „komisja specjalna” i „europarlament”;
- **stylistyczną**, wiążącą się ze sposobami językowego ukształtowania wypowiedzi. Najczęściej zdarzają się **przypadki niewłaściwego doboru słów**, takie jak używanie w wypowiedzi oficjalnej słów typowych dla mowy potocznej. W pracy dyplomowej nic nie może być „fajne” ani „nie fajne” szef placówki nie może być „git” ani „ok.” a regulamin „pasować” pedagogom. Wszystko za to może być dobre lub złe, dyrektor sprawiedliwy a regulamin może spełniać oczekiwania kadry lub pozwalać na skutecznie zarządzać placówką. W tej grupie grzechów znajdziemy również wszelkie inne nieporadności językowe, niejasny styl wypowiedzi, i naruszanie zasady zwięzłości komunikatu. „**Trzeba skutecznie rozbić przepotęzną i przytłaczającą swym ogromem ścianę obojętności i lekceważenia ludzkiej biedy**”. Przypicie, że akurat to zdanie nie może być przykładem zwięzłości tekstu. Jest raczej typowym przypadkiem przerostu formy na treścią. Typowym, niestety dla naszych współczesnych działaczy społecznych i polityków, ale na pewno niedopuszczalnym w pracy dyplomowej.

Jesteśmy zatem zgodni, że praca dyplomowa z zakresu pedagogiki powinna być napisana staranną i poprawną polszczyzną. Czyli taką, aby dzięki bogactwu językowemu, dawała czytelnikowi przyjemność odbywania intelektualnego spaceru, była łatwo przyswajalna i dzięki temu skutecznie przekonywała czytelnika do zawartych w treści tez i wniosków. Bo nawet interesujące tematycznie i treściowo opracowanie, napisane językiem ubogim, kalekim, trudnym do przebrnięcia, traci na atrakcyjności. Jest po prostu niełatwe do zrozumienia i rozszyfrowania. A jeśli tak, to trudno liczyć choćby na dobrą ocenę promotora i recenzenta.

Parafrazując znane porzekadło, zaryzykuję bez lęku powiedzenie: **język mojej pracy**, świadczy o mnie. O mojej kulturze, wychowaniu, jakości wykształcenia ogólnego, ogładzie, czytaniu, a nawet o rzeczywistej, kulturowej pozycji społecznej. Demaskuje słabości i bezlitośnie ujawnia walory. Proponuję zawsze pamiętać, że z dwóch stosowanych norm oceny: **użytkowej i wysokiej**, przy ocenie języka dysertacji, zawsze stosowana jest norma wysoka. Zatem również słownictwo potoczne i codzienny sposób komunikowania się, choć powszechnie akceptowane i przyjęte, nie znajdują uznania recenzentów waszej pracy dyplomowej.

7. Wymogi formalne i ich spełnianie

Każda uczelnia wypracowała, w oparciu o obowiązujące przepisy centralne, własny system **wymogów formalnych** stawianych pracom dyplomowym i ich autorom. Ponieważ jednak są one do siebie bardzo podobne, postaram się zaprezentować je choćby w formie dość ogólnej. Pracę dyplomową otwiera **strona tytułowa**. Zamieszczamy na niej logo uczelni (wolno je ściągać oficjalnie ze strony internetowej szkoły) i pełną jej nazwę. W uczelni z rozbudowaną strukturą organizacyjną należy umieścić także zapis o nazwie wydziału, instytutu lub katedry prowadzących studia. To wszystko w górnej części pracy (patrz aneks nr 1).

Dalej, mniej więcej na wysokości jednej trzeciej strony od góry zapisujemy imię (imiona) i nazwisko autora. Poniżej – dokładny tytuł pracy dyplomowej. Jeszcze niżej, po prawej stronie zamieszczamy standardową formułkę: Praca (magisterska, licencjacka, dyplomowa) napisana pod kierunkiem ... (i tu należy podać dokładnie stopnie i tytuł naukowy promotora, jego imię (imiona) i nazwisko. Oczywiście w odpowiednim przypadku. Na samym dole strony zapisujemy miejscowość i rok napisania pracy.

Do pracy dołączyć należy **oświadczenie autora** mówiące o samodzielnym wykonaniu dysertacji (patrz aneks nr 2).

Załącznikiem wymaganym formalnie jest też **pisemna zgoda** na poddanie pracy procedurze kontroli anty-plagiatowej (aneks nr 3).

Ważną grupą wymogów formalnych są również **ustalenia dotyczące formatu pracy, sposobu jej wydruku** (jedno lub dwustronnie), oprawy (ile miękkich, a ile twardych opraw i ilości prac składanych do dziekanatu czy konieczność dodatkowego oddania treści całej pracy w formie elektronicznej). Przepisy wewnętrzne uczelni formułują również często **wymogi graficzne** oraz uchwalone **standardy estetyczne i językowe**. Estetyczne, bo praca dyplomowa musi „wyglądać”. Nie może przypominać niedbałego zbioru byle jak zapisanych i jakoś spiętych kartek papieru.

To sprawy tylko pozornie drobne i nieznaczące. Bywa bowiem, że niedostosowania się do stawianych w uczelni standardów, **może przysporzyć** dyplomantowi sporo kłopotów, a nawet wpłynąć negatywnie na końcową ocenę pracy, wyraźnie ją obniżając.

Każdemu dyplomantowi radzę dokładne zapoznanie się z obowiązującym w jego uczelni²² regulaminem przygotowywania prac i egzaminu dyplomowego. Znaleźć w nim można szereg ustaleń ogólnych i wymagań szczegółowych, przestrzeganie których zagwarantuje Państwu bezpieczeństwo formalne i ochroni przed zbędnym stresem. Należą do nich informacje ogólne na temat wymaganej formy i zawartości dysertacji, jej tematyki, kryteriów technicznych (postulowana objętość, rodzaj

²² W aneksie znajdują się takie dokumenty „okołodypłomowe” obowiązujące w ZPSB w Szczecinie.

i wielkość czcionki, układ strony tekstu a nawet format, rodzaje dopuszczalnych opraw, system opisywania tabel i rysunków oraz wymagane załączniki formalne), zasad oceniania, terminów czy przebiegu egzaminu dyplomowego.

8. Cytowanie i parafrazowanie – jak to robić

„Słowa mądrości są jak gwiazdy na nieboskłonie duszy„

Antoni Regulski¹⁵

Mądrość wielkich i ważnych zdarzeń, intryguje, frapuje, ale i kuszą. Pragniemy się nią posłużyć, wykazać się jej znajomością. To objaw normalny i dość powszechny. Właściwe powoływanie się lub bezpośrednio zamieszczanie cudzych myśli we własnym tekście uwarunkowane jest jednak, między innymi, posiadaniem umiejętności cytowania.

Umiejętność cytowania jest dla każdego dyplomanta niezaprzeczalnie ważną kompetencją. Niezaprzeczalnie, bo przez to określenie rozumieć zarówno poprawne, dosłowne przytoczenie jakiegoś tekstu, jak właściwe, merytoryczne i logiczne posłużenie się zapożyczoną wypowiedzią. Tyle po pierwsze.

Poprawne cytowanie, to przytoczenie jawne i czytelne, a jednocześnie oznakowanie cudzej wypowiedzi w tekście tak, aby nie było żadnych wątpliwości, który fragment tekstu jest samodzielnym wytworem autora pracy, a który stanowi cytat z innego autora. A więc tekst obcy musi być wzięty w cudzysłów albo oznaczony inną czcionką, jej rozmiarem lub krojem. Nie ma tu miejsca na samowolkę, czy dowolność. **To po drugie.**

Na przykład:

„Takie emocjonalne uczenie się zaczyna się w najważniejszych chwilach życia i trwa przez całe życie „ [Goleman 2005.s. 304].

Albo:

Takie emocjonalne uczenie się zaczyna się w najważniejszych chwilach życia i trwa przez całe życie [Goleman 2005.s. 304].

Może też być:

Takie emocjonalne uczenie się zaczyna się w najważniejszych chwilach życia i trwa przez całe życie [Goleman 2005.s. 304].

Czyli cytowany tekst zapisujemy w oznaczonym apostrofem cudzysłowie, bez cudzysłowu, albo wyróżniamy innym, na przykład *pochyłym*, drukiem.

Logiczne cytowanie – to uzupełnianie, dokumentowanie i wzmocnienie swojego wyводу, a nie zastępowanie własnych myśli kompilacją cudzych wypowiedzi. To dyplomant ma przedstawiać

¹⁵ Polski duchowny katolicki, aforysta

swoje autorskie pomysły, interpretację, wyjaśnienia i wnioski, wykazując się przy tym kompetencją merytoryczną, metodyczną i językową.

Korzystać z cudzych tekstów, to traktować je jak piękna kobieta dodatki do swojej kreacji. Nie zamiast niej, ale jako ważne uzupełnienie akcentujące jej urodę i podkreślające walory kreacji i urody osoby. Dyplomant może i powinien podobnie wykorzystywać cytowane teksty. Dobrze dobrany cytat może być wywołaniem problemu, źródłem kontrowersji, elementem dokumentującym koncepcje dyplomanta lub częścią zgrabnego podsumowania. Seryjnie serwowane cytaty nie mogą bowiem zastąpić własnego tekstu adepta nauki. Praca dyplomowa to wypowiedź autorska dyplomanta, a nie szereg wybranych cytatów różnych autorów, połączonych mniej lub bardziej umiejętnie spójnikami w rodzaju: *i, oraz, aczkolwiek, mianowicie*.

Szczególnie trafny lub intrygujący cytat może być wykorzystywany jako niebanalne motto. **To po trzecie**. Na przykład:

„Nie ma nic lepszego niż język, który jest łącznikiem życia społecznego, kluczem do wiedzy, organem prawa i porządku”.

Ezop, VI w. p.n.e.

[cytat umieszczony w pracy:

E. W. Radecki. Słowo albo nóż. O komunikowaniu się ludzi. Szczecin 2016]

Przyznam się, że sam **chętnie posługuję się** w takim właśnie celu ciekawymi cytatami z wypowiedzi mądrych, obdarzonych autorytetem ludzi, niekoniecznie naukowców. Pisarze, poeci, dramaturdzy, myśliciele i filozofowie, a czasami nawet kapłani i politycy z różnych epok wypowiedzieli sporo wspaniałych zdań, które w zadziwiający celnością sposób trafnie opisują i komentują naszą współczesność. W tym właśnie celu systematycznie zbieram i zapisuję potencjalnie przydatne lub frapujące mnie cytaty. Nieraz oczekują one na swój czas całe miesiące i lata. Prawie zawsze jednak coś z tego okazało już zbioru okazuje się przydatnym.

Parafrazowanie. Zgodne z regułami sztuki budowania tekstów naukowych, parafrazowanie cudzych tekstów w pracach dyplomowych jest często dla dyplomantów nie lada wyzwaniem. Raz jeszcze przypomnijmy sobie zatem istotę tego zabiegu redakcyjnego. Parafrazą jest szersze rozwinięcie jakiegoś tekstu lub wyrażenie własnymi słowami myśli w nim zawartych. Wszystko to, oczywiście, z zachowaniem sedna i logiki wyводу, poprawności gramatycznej i zachowania proporcji myśli przywoływanych i własnych, oczywiście ze zdecydowaną przewagą własnych. Parafrazę również musimy opisać jednoznacznie przypisem.

Na przykład w ten sposób:

Por. Lingberg. G. *Ludzkość poprawiona. Jak najbliższe lata zmienią świat, w którym żyjemy*. Kraków 2018 .

Albo:

Szerzej na ten temat:

Lingberg. G. *Ludzkość poprawiona. Jak najbliższe lata zmienią świat, w którym żyjemy*. Kraków 2018.

Uwaga!

Może się zdarzyć, że zafascynowani jakimś autorem posługiwać się będziemy głównie jego tekstami i przywoływać jego wypowiedzi częściej niż innych autorów.

To oczywiście dopuszczalne pod warunkiem zachowania proporcji, o których mówiłem wcześniej.

Można również wyobrazić sobie pracę dyplomową, będącą analizą utworów lub dyskursem z jednym autorem, a nawet z jednym dziełem. Oczywiście pod warunkiem ujawnienia takiego zamiaru w tytule dysertacji.

Na przykład:

E. Radecki, Student – nauczyciel akademicki a Lecha Witkowskiego estetyki sytuacji edukacyjnych, w: *Student – nauczyciel akademicki. Relacje interpersonalne*, E. Radecki (red.), Szczecin 1998.

Albo:

E. Radecki, Kształcenie aktywizujące w świetle epistemologii Jeana Piageta, w: *Ku pedagogicznym kompetencjom*, E. Radecki (red.), Szczecin 1998.

w obu zaprezentowanych przypadkach jasnym jest, że praca w całości nawiązuje do tekstu jednego autora, który sprowokował mnie do refleksji teoretyczno-praktycznej na tym fundamencie zbudowanej. Nie tylko tego nie ukrywam. Wprost przeciwnie, traktuję ten fakt jako ważny i wiodący już na poziomie redagowania tytułu.

Czwartym warunkiem jest zachowanie autorskiego charakteru tekstu dysertacji.

Nie może ona bowiem stać się antologią utworów jednego autora, leksykonem dorobku lub wypisami z jego twórczości ani tym bardziej streszczeniem i omówieniem jednego utworu. To dyplomant, jako autor opracowania, powinien mieć w nim do powiedzenia najwięcej.

On bowiem ponosi pełną odpowiedzialność za każde słowo tekstu i oceniany jest również za samodzielność wyводу. Zastanawiam się w tym momencie, co najczęściej kierowało mną samym, jakich autorów i jakie dzieła najczęściej cytuję i dlaczego? Otóż nie kierowały mną chyba żadne z powszechnie znanych i nawet akceptowanych kryteriów doboru źródeł cytatów. Dlaczego zatem w naszym myśleniu, działaniu i projektowaniu wybieramy te, a nie inne twierdzenia, poglądy czy przekonania? Czy decyduje o tym nasza intuicje, wiedza, czy inne, nie zidentyfikowane przez nas same czynniki? Wydaje mi się, że jest to głównie efekt zgodności stylu myślenia i pisania czytanego autora z naszym. Czasami mamy bowiem nieodparte wrażenie, że ten ktoś powiedział to o czym myślimy tak trafnie i precyzyjnie, że nie sposób lepiej. I wówczas rzeczywiście warto posłużyć się cytatem. Oczywiście, jak już zostało powiedziane, pod warunkiem dobrego oznakowania i poinformowania o tym fakcie w odpowiednim przypisie.

9. Spacerkiem po pewnej dysertacji

Każda praca dyplomowa jest nieco inna. Jest, może, a raczej powinna być. Oczywiście, głównie w warstwie treściowej, pod względem zastosowanych rozwiązań metodologicznych lub sposobu prezentacji wyników analizy i syntezy literatury przedmiotu. Ze względu na specyficzny, bardzo sformalizowany charakter tego opracowania, możliwych odmian strukturalnych dysertacji jest jednak stosunkowo niewiele. Przyjrzyjmy się jednej z nich. Umownie – przykładowej. Zapraszam zatem na intelektualny spacer po pewnej pracy dyplomowej.

9.1. Wstęp

Bardzo ważna, choć niestety nagminnie niedoceniana przez studentów, część pracy. Powinna zawierać co najmniej dwa obszary.

Pierwszy – to prezentacja i omówienie objętej dysertacją płaszczyzny zainteresowań, przedstawienie przedmiotu i podmiotu pracy oraz **uzasadnienie wyboru tematu**. Pomyślcie państwo, że przecież wszyscy wiedzą, po co pisze się tego typu prace. Dla otrzymania stopnia. Zgoda. Piszecie je rzeczywiście z tego powodu. Ale o wyborze tematu coś zapewne zdecydowało; osobiste zainteresowania, dostępność materiałów, rzeczywisty brak podobnych a ważnych informacji na jakiś temat, czy na przykład, wynikająca z doświadczenia, własna potrzeba zawodowa. Ten właśnie rzeczywisty powód wyboru tematyki pracy przedstawiamy we wstępie.

Część druga tego „wstępniaka”, to szczególny rodzaj „**oprowadzenia**” czytelnika po własnej pracy. Rozdział po rozdziale, każdemu poświęcając chociaż po dwa, trzy krótkie zdania, informujące czytelnie o zawartej w nim treści. W zakończeniu tej części mogą znaleźć się informacje o zaistniałych w trakcie przygotowywania pracy i ważnych dla autora oraz znaczących dla ostatecznego kształtu pracy zdarzeniach. Można tu również umieścić wzmiankę o osobach, które okazały się szczególnie pomocne autorowi. Ze względu na konieczność zawarcia w tym fragmencie pełnej wiedzy o kształcie i kompletnej zawartości pracy, wstęp napiszemy oczywiście jako ostatni w kolejności.

9.2. Rozdział teoretyczny

Ta część pracy zawiera analizę problematyki w świetle dostępnych autorowi wyników dotychczasowych badań i zawartej w publikacjach wiedzy teoretycznej. To również ważny dowód merytorycznego przygotowania studenta do samodzielnego rozwiązywania problemów i zrealizowania założonego celu pracy.

Ta część dysertacji powinna być napisana w sposób możliwie zwięzły, wręcz syntetyczny, przekrojowy i porównawczy. W szczególny sposób należy w niej uwzględnić problematykę bezpośrednio związaną z tematem pracy. Oczywiście jest, że tworząc ten rozdział posługiwać się należy sporą ilością cytatów i omówień tekstów innych autorów. Nie mogą one jednak zdominować własnej aktywności pisarskiej autora. Przypomnijmy raz jeszcze, że to on tworzy własny tekst, wspierając się jedynie cudzymi wypowiedziami. Co prawda złośliwcy twierdzą, że wiele prac dyplomowych, to szereg cytatów różnych autorów połączonych mniej lub bardziej poprawnie przez autora z wykorzystaniem takich słów jak: „oraz”; „albo”; „czyli”; i „być może”. Zgadzam się z autorem tego porzekadła, że czasami tak bywa. Czasami po przeczytaniu tak właśnie skompilowanego tekstu mojego dyplomanta na myśl przychodzi mi pytanie: **gdzie ukrył się autor tej pracy?** Nie widać go bowiem pod stosem obcych tekstów. Jednak taka sytuacja nie jest na szczęście typową i nie zachodzi nagminnie. Każdy dyplomant musi jednak dla własnego bezpieczeństwa pamiętać o konieczności zachowania właściwych proporcji między tekstami własnymi a obcymi ze wskazaniem oczywiście na własne. I jeszcze jedno. Rozdział teoretyczny nie może być streszczeniem ani omówieniem jednej lub dwóch książek. Dyplomant musi dotrzeć do znacznej ilościowo i znaczącej jakościowo literatury, umiejętnie je wykorzystując we własnej narracji. Umiejętnie, czyli jak? Wiedzę wynikającą z przestudiowanych dzieł, artykułów, doniesień naukowych i materiałów źródłowych należy logicznie opracować, poddając zdobyte informacje niezbędnym procesom myślowym. Pierwszym będzie zapewne **analiza**, w tym **analiza czynnikowa**. Jej istotą jest poszukiwanie prawidłowości zdarzeń lub zjawisk na drodze baczego przyglądania się ich elementom składowym, oraz próbach ustalania ich wzajemnego wpływu. Najprościej mówiąc, rozkładamy pewną całość na części w celach poznawczych, badając następnie ich związki przyczynowo-skutkowe. Przeciwnym do analitycznego, jest **myślenie syntetyczne**. Jego istotą jest scalanie elementów w większą całość, próba ich porządkowania i dopasowywania, kompletowanie spójnych teorii i dobieranie komplementarnych przyczyn i skutków. Kolejnym ważnym zabiegiem myślowym stosowanym często w tej części pracy jest **abstrahowanie**. Jest to wyodrębnianie z pośród wszystkich cech, najistotniejszych z nich, pozwalających na trafne zdefiniowanie zjawiska lub przedmiotu. Celem tego procesu intelektualnego jest zatem ustalenie wszystkich cech najistotniejszych dla stworzenia definicji. Wszystkich ważnych, i tylko ważnych. „Wyrzucamy” zatem wszystkie informacje nieistotne, a pozostawiamy tylko konstytutywne.

W przypadku analizowania większej liczby założeń teoretycznych lub zdarzeń z jednej klasy jakościowej dokonujemy w tym rozdziale pracy ich analitycznego **porównania**, szukając **analogii** i różnic. Szukając opartych na dostępnej wiedzy argumentów wykorzystujemy metody **dedukcji** i **indukcji**, **dowodzimy**, **implikujemy** i **interpretujemy** uwzględniając przyjęte wstępnie **kryteria**. *(Dokładniejsze rozwinięcie definicyjne tych ważnych dla doprecyzowania istoty działań myślowych wykorzystywanych w tym rozdziale umieściłem w metodologicznym skarbczyku, zawartym w tym poradniku).* Wyniki przeprowadzonych analiz, dokonanych syntez i porównań warto dla uzyskania przejrzystości i zwiększenia siły przekonywania czytelnika umieścić w czytelnych tabelach. Przykładem takiego rozwiązania może być zacytowana tabela 1.

Tabela 5. Podstawowe spojrzenia i ich przybliżone znaczenie

Rodzaj spojrzenia	Możliwe znaczenia
Otwarte	Spolegliwość, szczerść, przyjazne podejście, często jednak naiwność.
Przymglone	Brak życzliwości, nieufność, zwykle w połączeniu z izolowaniem się, zamykaniem na innych, podejrzliwość.
Przymglone błędzące	Obojętność, rozszargnienie, wewnętrzne wypalenie i pustka.
Zimne i przeszywające	Niezłomność, upór, fanatyzm, często bezwzględność i okrucieństwo, rzadziej złośliwość; przenikliwość, elastyczność umysłu, pewność siebie.
Zdumione – zachwycone	Albo wielka lekkość, albo wyrafinowana obłuda w połączeniu z wyrachowaniem i brakiem samodzielności; rzadziej skłonność do nerwowej egzaltacji bądź hysterii.
Zezujące	Brak równowagi psychicznej i w związku z tym skłonność do awanturnictwa, intrygantwa i bezwzględnego („po trupach”) dążenia do realizacji własnych (często nieczystych) interesów.
Dzikie, gniewne	Silna pobudliwość, wojowniczość, wzmożony dopływ krwi do mózgu ze wszystkimi tego konsekwencjami.

Źródło: Delacour, 2000.

Tabela 1. Przykładowa tabela zestawiająca możliwe interpretacje rodzajów spojrzeń. (cyt. Za Delacour,2000).

Rezultatem dobrze przygotowanego rozdziału teoretycznego powinien być syntetyczny obraz dotychczasowej wiedzy na interesujący nas temat, pozwalający na logiczne umieszczenie naszych zamierzeń w konkretnym nurcie poznawczym.

W tej części pracy, ze względu na sporą ilość informacji z różnych źródeł, szczególnie uważnie i konsekwentnie dbać trzeba o przestrzeganie zasad cytowania i poprawnego tworzenia przypisów oraz oznaczania tekstów obcych w treści rozdziału.

9.3. Rozdział metodologiczny

Ten rozdział to metodologiczna konstytucja pracy. Należy w nim zawrzeć:

- informacje o założonym **celu badań**. Celu lub celów, bo ogólny cel może zostać rozwinięty w: poznawczy (co chcemy i mamy nadzieję poznać, czego nowego się dowiedzieć); praktyczny (odnoszący się do prób ustalenia dróg wyjścia z ewentualnie ustalonej trudnej sytuacji i możliwości jej uzdrowienia); oraz w przypadku prac magisterskich, cel teoretyczny;
- problemy i hipotezy. **Problem badawczy** – to pytanie, na które szukamy odpowiedzi. Możemy wyróżnić problem główny(pytanie ogólne) i problemy szczegółowe. Suma lub wypadkowa odpowiedzi na problemy szczegółowe pozwala nam rozstrzygnąć problem główny.

Problemy pracy dyplomowej powinny być jednoznaczne i proste do zrozumienia; muszą wynikać z tematu i założonego celu pracy oraz obejmować całokształt badanego obszaru interesującej nas niewiedzy. [Zaczyński 1995]. **Pytania problemowe** w pracy dyplomowej mogą dotyczyć ustalenia, czy zjawisko nas interesujące występuje, jakie są jego źródła i przyczyny, przebieg i skutki a wreszcie, czy i jakie są możliwości zapobieżenia zjawisku, ograniczenia jego zakresu i jego negatywnych skutków. Dotyczyć mogą również możliwości wykorzystania zdarzeń nieuchronnych dla zmiany trendu i poprawy obrazu sytuacji.

Hipotezy robocze natomiast są zakładanymi odpowiedziami na sformułowane wcześniej problemy. To przypuszczalne rozwiązania spraw, o które pytamy w pracy. Po co takie założenia formułować? Głównie po to, aby w oparciu o dokładnie aktualną wiedzę zakreślić wstępnie obszar przypuszczalnych rozwiązań. Hipotezy są więc tylko założeniami badawczymi, a nie próbą czy wariantem teoretycznym rozwiązania. Znany szczeciński pedagog profesor Franciszek Bereźnicki sformułował przed laty istotne wówczas kryteria poprawności hipotezy [Bereźnicki 1981]. Minione lata i zmiana warunków prowadzenia prac kazała mi je zaktualizować. Uważam, że dobra bądź choćby poprawna hipoteza spełniać powinna współcześnie następujące kryteria:

- być dobrze zaadresowaną odpowiedzią na problem;
- być weryfikowalną, czyli możliwą do sprawdzenia, odrzucenia lub przyjęcia;
- wiarygodnie i prawdopodobnie wyjaśniać i objaśniać fakty i badane zjawiska;
- opierać się na aktualnej, zweryfikowanej, dostępnej wiedzy teoretycznej i doświadczalnej;
- być propozycją jednoznaczną i precyzyjną bez prób ogólnikowego sugerowania możliwych rozwiązań wariantowych.

Budowanie hipotez nie jest zatem zadaniem ani prostym ani łatwym. Ale jest ważne, potrzebne i pomocne w prowadzeniu własnej pracy badawczej. Dobrze ustawione problemy badawcze i właściwe dla nich hipotezy stanowią gwarancję skuteczności poznawczej dyplomanta są dowodem na jego metodologiczną kompetencję. Poważną szansą na wiarygodność uzyskanych rezultatów i poprawność wyprowadzonych z nich wniosków. W badaniach zależnościowych ważną czynnością jest **zdefiniowanie zmiennych niezależnych**, czyli przyczyn i **zależnych**, stanowiących ich skutki. Relacje między nimi stanowią podstawę redagowania hipotez. Gdy te zostały już sformułowane, musimy zdecydować, na podstawie czego orzekać będziemy o tym, czy poszczególne zmienne zaistniały. Co będzie nam dawało prawo do ustalenia zaistnienia jakichś stanów lub sytuacji mogących być przyczynami zajścia interesujących nas zmian? Jakie obserwacje pozwolą nam na stwierdzenie, że zaszły jakieś procesy czy zjawiska będące ich następstwami, albo inaczej skutkami? Ujmując to symbolicznie; czy zaszło zdarzenie „Z” i czy wywołało ono konsekwencje „K”? Czas zatem, by weszły „do gry” **wskaźniki**, czyli cechy i zdarzenia, bo to ich wystąpienie dowodzi, że interesujące nas zjawiska lub stany faktycznie zaistniały. Dzięki wskaźnikom możemy również ustalić ich skalę i intensywność. Wskaźników może być wiele i mogą przyjmować różną formę. Na przykład **wskaźników empirycznych** lub **definicyjnych**. Te pierwsze występują, gdy badamy zjawisko obserwowalne.

W innych posłużyć się możemy wskaźnikami definitywnymi. Metodolodzy wyróżniają również wskaźniki: **przedmiotowe** i **podmiotowe**, **realne** lub **inferencyjne**. Dobierając je należy uwzględnić ich ostrość i moc dyskryminującą, trafność, rzetelność obiektywność. [F. Bereźnicki 2010]

Ustalone wskaźniki należy, w miarę możliwości, skategoryzować, czyli uporządkować według przyjętych wcześniej poziomów. Na przykład, w celu pogrupowania odpowiedzi ankietowanych rodziców dzieci uczęszczających do placówki oświatowo-wychowawczej, pytanych o to, jak oceniają jej warunki lokalowe, wyposażenie dydaktyczne i infrastrukturę sportową, należy wcześniej ustalić ich kategorie. Mogą one wyglądać następująco:

- warunki **bardzo dobre (5 pkt.)** – gdy całkowicie zabezpieczają potrzeby rozwojowe i socjalne, są najnowszej generacji i zapewniają wysoki komfort uczenia się i bezpiecznej zabawy;
- warunki **dobre (4 pkt.)** – gdy zabezpieczają zdecydowaną większość potrzeb rozwojowych i socjalnych nie są przestarzałe i zapewniają podstawowe warunki uczenia się i bezpiecznej zabawy;

- warunki **wystarczające (3 pkt.)** – gdy zabezpieczają potrzeby rozwojowe i socjalne na średnim poziomie podobnych placówek, nie są powodem większych uciążliwości i utrudnień w organizacji uczenia się i bezpiecznej zabawy;
- warunki **dostateczne (2 pkt.)** – gdy zabezpieczonych jest większość potrzeb rozwojowych i socjalnych wychowanków, ale zauważalne są braki i niedobory, pogarszające warunki uczenia się i bezpiecznej zabawy;
- warunki **niedostateczne (0 pkt.)** – gdy placówka nie dysponuje nawet podstawowym wyposażeniem niezbędnym dla prawidłowej realizacji potrzeb rozwojowych i socjalnych podopiecznych, a dostępna infrastruktura i sprzęt są przestarzałe i nie spełniają wymogów bezpieczeństwa.

Oczywiście jest to tylko propozycja przykładowa pokazująca sam mechanizm tworzenia kategorii.

Kolejną częścią rozdziału metodologicznego powinna być **charakterystyka terenu badań** i ew. **badanej grupy**. Badaną grupę prezentować będziemy zawsze wtedy i tylko wtedy, gdy praca ma charakter empiryczny a badania w niej analizowane prowadzone były, na przykład, metodą sondażowo – diagnostyczną, metodą projektowania pedagogicznego lub techniką obserwacji uczestniczącej, na konkretnej próbie badawczej. Przedstawienie terenu badań nie powinno ograniczać się tylko do opisu werbalnego. Dysponujemy wszyscy współcześnie takimi możliwościami łatwej, taniej i szybkiej wizualizacji przekazu, że aż szkoda z nich nie skorzystać. Kolorowa, ściągnięta z sieci internetowej **mapa** miejscowości, zdjęcia satelitarne, **plan osiedla**, **zdjęcia placówki**, w której prowadzimy badania (umieszczone w pracy za zgodą jej kierownictwa) czy fotografie indywidualne lub zbiorowe członków badanej grupy osób, znacząco podniosą poziom estetyczny opracowania i wzmocnią jakość przekazu.

Zdj.1. Inauguracja roku akademickiego ZPSB w Gryficach (superportal24- powiat Gryficki)

Pamiętajmy o zasadzie poznania polisensorycznego, potwierdzającej zdecydowaną przewagę przekazu wielozmysłowego nad jednozmysłowym.

W ostatnim fragmencie tego rozdziału umieścić proponuję syntetyczną informację o przebiegu całej procedury przygotowywania swojej pracy dyplomowej z rozmieszczeniem poszczególnych działań i czynności w czasie, na przykład, w postaci odpowiedniego wykresu. Zakończeniem tych

informacji powinna być samokrytyczna ocena pracy własnej dyplomanta. Nie należy się obawiać, że w ten sposób sami pokażemy recenzentom niedoskonałości swojego dzieła. Otóż nie. Mądra krytyka własnych działań może Wam tylko pomóc. Niepisaną zasadą jest interpretowanie takich postaw studenta na jego korzyść. Pamiętajmy, że rozdział metodologiczny ukazywać powinien całą przyjętą i zrealizowaną procedurę pracy nad przygotowaniem dysertacji, dokumentując i uzasadniając podjęte decyzje teoretyczno-wykonawcze.

9.4. Rozdział merytoryczny – analiza i interpretacja wyników badań własnych

To niezwykle ważna część pracy. Zawiera bowiem uporządkowane wyniki badań własnych autora, ich możliwie wszechstronną analizę i porównanie z rezultatami uzyskanymi przez innych badaczy, a wcześniej zaprezentowanymi i omówionymi w części teoretycznej opracowania. Tu znaleźć się również powinna tak zwana **naukowa dyskusja wyników badań**. Zestawione odpowiednio rezultaty powinny zostać bowiem poprawnie zinterpretowane w oparciu o obowiązujące, zweryfikowane naukowo reguły i prawa.

W razie konieczności powołania się w toku tego wyjaśniania na wypowiedź konkretnego autora, należy to zrobić z zachowaniem wszelkich zasad poprawnego cytowania lub parafrazowania tekstów. Ten rozdział często również budowany jest z wykorzystaniem sporej dawki wizualizacyjnej. Tabele, diagramy, wykresy, dzięki dużej syntetyczności i przekonującemu przekazowi wizualnemu lepiej przybliżają czytelnikowi ważne informacje uzyskane w wyniku naukowych penetracji autora. Współczesne możliwości wykorzystania ogólnie dostępnej grafiki komputerowej, dają dyplomantom szansę na uczynienie tej części pracy nie tylko esencjonalną informacyjnie, ale i multimedialną. To znacznie wspomaga proces recepcji i percepcji treści. Ich prawidłowe zastosowanie jest dodatkową pozytywną informacją o autorze, który potrafi korzystać z atrybutów społeczeństwa informacyjnego [Dąbrowska 2009]. Klasyk metodologii badań społecznych, Profesor Władysław Zaczyński proponuje przestrzeganie kilku następujących zasad prawidłowego opisu uzyskanych wyników badań. [Zaczyński 1995 s. 56–59]:

- **zasada obiektywności i rzetelności opisu badań**, która ma na celu wykluczenie, lub przynajmniej maksymalne ograniczenie subiektywnych zniekształceń. Niestety dość często autor pracy przystępuje do jej napisania z determinacją udowodnienia czegoś, o czym był przekonany już znacznie wcześniej. Jeżeli przeprowadzone badania przekonają tych nie potwierdzają, podświadomie, a bywa również, że w pełni świadomie fałszuje ich wyniki w kierunku z góry założonym. To sprzeniewierzenie się etyce badawczej i uczciwości w ogóle;
- zasada **dostatecznego uzasadniania twierdzeń** wymagająca od autora wyczerpującego i pełnego udokumentowania formułowanych w pracy ocen i uogólnień;
- **zasada ścisłości używanych pojęć i dokładności** głoszonych osądów. Wymaga ona zachowania dyscypliny językowej oraz poprawnego posługiwania się warsztatem pojęciowym dyscypliny naukowej, w której się specjalizujemy. Ogranicza również dowolność wprowadzania do pracy terminologii obcojęzycznej. Z zasady tej wynika postulat wykorzystywania metod i technik statystycznych, które jednak wprowadzać winniśmy bez zbędnej przesady

- i zgodnie z istotą nauk społecznych, obowiązek zachowania odpowiednich proporcji między liczbami i obliczeniami statystycznymi, a narracyjną interpretacją uzyskanych wyników;
- **zasada oszczędności słowa**, postulująca unikanie powtórzeń i tworzenia tekstów bez powodu rozwlekłych. Słowotok autora tak napisanej dysertacji nie tylko nie pomaga w jej zrozumieniu i akceptacji, ale najczęściej zaciera obraz badań i ich rezultatów, utrudniając odbiór treści i obniżając ocenę całości;
 - **zasada strukturalizacji opisu**, wymagająca jego uporządkowania w oparciu o przyjęte w danej nauce normy ilościowe i jakościowe.
 - Od siebie dodam tu **zasadę zachowania umiaru wielkości tekstu**. Często, gdy słyszę od swoich dyplomantów pytanie o ograniczenia objętości pracy, wyjaśniam im, że dysertacji nie **ocenia się** za jej objętość lub wagę, lecz **za jakość! Na przykład**, kiedyś w jednym tygodniu bardzo dobre oceny otrzymały trzy promowane przeze mnie prace: pierwsza z nich liczyła aż 242 strony (kolos!), druga 81, a trzecia zaledwie 49 stron z załącznikami licząc. Różnica ponad 190 stron, a oceny takie same. Jak więc widać, nie objętość, a jakość tekstu stanowi o jego wartości.

9.5. Wnioski i implikacje praktyczne

„Wnioskowanie – wyprowadzanie twierdzeń z przesłanek uznanych za prawdziwe”

Filozofia – Leksykon PWN

Bardzo ważna, choć niestety, również dość często niedoceniana część pracy dyplomowej. Autor dokonuje w niej podsumowania własnych poszukiwań badawczych, weryfikuje założone wcześniej hipotezy, podejmuje próbę syntetycznego omówienia efektów całej pracy. Rzetelnie i poprawnie z metodologicznego punktu widzenia zredagowane wnioski są istotne dla samych badań, dla jakości całej pracy i oceny kompetencji merytorycznych i zawodowych dyplomanta.

Dla badań – bo całym ich sensem poznawczym jest właśnie możliwość sformułowania uzasadnionych empirycznie lub teoretycznie wniosków, będących odpowiedzią na pytania problemowe i weryfikacją ich hipotetycznych założeń. Cała zrealizowana procedura badawcza po to właśnie była tak skrupulatnie przestrzegana, by je uwiarygodnić i uzasadnić. Dla jakości pracy – bo najlepiej nawet zaprogramowane badania nie prowadzące do konkretnych wniosków, mają formę działania nie dokończonego, nie sfinalizowanego.

Dla oceny dyplomanta – bo nie można chyba wyobrazić sobie pozytywnej oceny dla autora niekompletnej, fragmentarycznej i niekonsekwentnej dysertacji. Taki jej stan świadczyć może o braku wiedzy i umiejętności, o niepoważnym potraktowaniu zadania lub wręcz o zlekceważeniu obowiązków dyplomanta.

Ta część opracowania ważna być powinna również dla samego studenta. Jest bowiem miejscem, w którym może on dokonać samooceny i autokrytycznego oglądu całokształtu swoich dyplomowych działań. Drugim ważnym elementem omawianego rozdziału, są **implikacje praktyczne**. (łac. implicatio), czyli praktyczne następstwa lub konsekwencje przeprowadzonych poszukiwań

poznawczych. Badaliśmy, na przykład, w konkretnej placówce X zdiagnozowaliśmy nie tylko jej stan funkcjonalny, ale i ważne kształtujące go czynniki. Czy taka wiedza dla wiedzy wystarczy? Dla przyjęcia dysertacji często tak. Ale o ileż więcej walorów ma praca, której autor korzystając z już zdobytej wiedzy proponuje konkretne rozwiązania ukierunkowane na poprawę sytuacji w zbadanym obszarze. Oczywiście kierownictwo i kadra placówki nie musi z tych propozycji skorzystać. Ale może przynajmniej rozważyć ich realność i celowość. Pozytywny wynik tych wewnętrznych debat może okazać się trampoliną „w górę” dla dyplomanta. Konkretnym potwierdzeniem przydatności zdobytych przez niego kwalifikacji i kompetencji. A może nawet szansą na interesujące zatrudnienie?

9.6. Zakończenie

Ponieważ umieszczane jest jako rodzaj „posłowania”, może się w nim znaleźć bardzo syntetyczne, wręcz sygnałne omówienie zawartości pracy, z podkreśleniem spraw dla autora najważniejszych. Jest tu również miejsce na osobistą refleksję dyplomanta o tym, czy i w jakim stopniu trud i czas zainwestowane w dzieło tworzenia dysertacji nie poszły na marne, okazały się pomocne, wyposażając go w nowe doświadczenia lub przydatną wiedzę. W tym właśnie miejscu dyplomant może podziękować ludziom i instytucjom za okazaną pomoc i życzliwość. Często otrzymuję pytania, czy wypada składać w tekście podziękowania promotorowi. Wszystkim innym osobom tak, promotorowi chyba jednak nie. Ponieważ będzie on czytać je jako pierwszy, można potraktować taki tekst jako szczególną, niematerialną formę łapówki, a przynajmniej za próbę „przymilenia się”. Jeśli te podziękowania są szczerze, proponuję wpisać je odręcznie do egzemplarza pracy należnego promotorowi „z urzędu”, ale już po zakończonym pozytywnie egzaminie dyplomowym. Będzie to wówczas bardzo prawdziwy i nie wymuszony dowód wdzięczności absolwenta dla swego byłego już w tym momencie nauczyciela i opiekuna naukowego.

9.7. Wizualizacja i ilustrowanie

„Jeden obraz wart więcej od tysiąca słów”

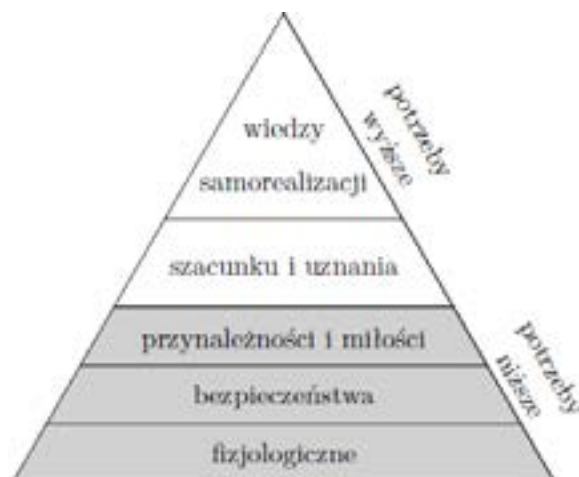
Przysłowie chińskie

*„Poemat powinien być mówiącym obrazem,
obraz milczącym poematem”*

łacińskie

Wizualizacja czyli przedstawianie czegoś lub kogoś za pomocą obrazu. Wizualizujemy pracę poprzez zamieszczanie w niej schematów, wykresów, diagramów, rysunków i zdjęć. Zdefiniujmy sobie te pojęcia i zastanówmy się jak można te sposoby przedstawiania treści wykorzystać w celu uczynienia pracy dyplomowej bardziej czytelną, przekonywującą atrakcyjną.

* **schemat** (łac. schema – figura, forma), tu: uproszczony rysunek techniczny przedstawiający wzajemne relacje i połączenia lub rozmieszczenie elementów składowych badanej i opisywanej całości. Przykładem może być poniższy rysunek.

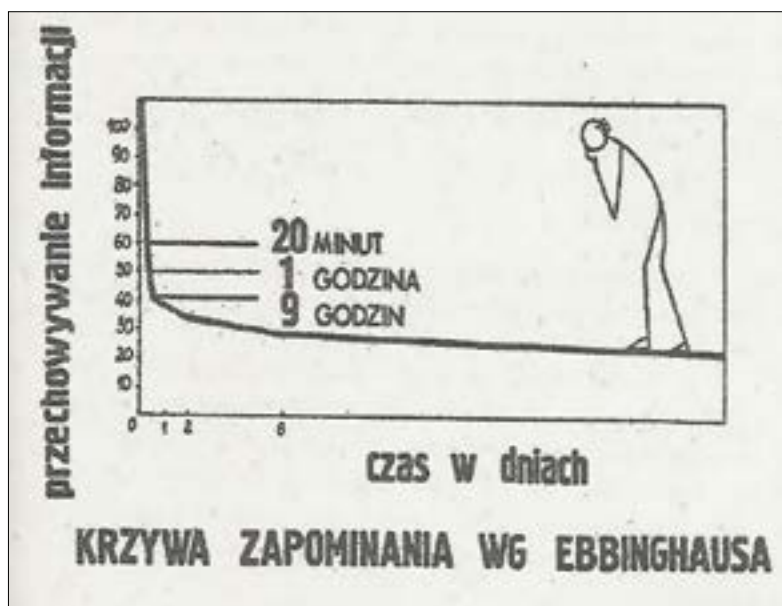
Rys. 1. Piramida potrzeb Abrahama Maslowa. Źródło: <https://www.google.pl/#q=piramida+Maslowa>

Skomplikowane, wieloczlónowe i charakteryzujące się różnymi związkami zależnościowymi pokazać można na przykład stosując schemat blokowy. Walorem tego typu prezentacji jest przejrzystość i jednoznaczność przekazu.

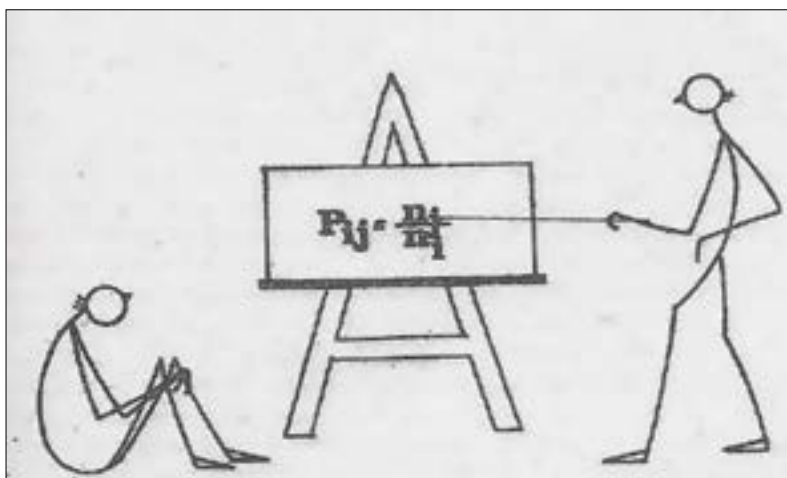
Rys. 2. Schemat blokowy struktury systemu edukacji w RP. (źródło: MEN. epodreczniki.pl 2011))

- **wykres** – rysunkowe przedstawienie zależności między danymi wielkościami, np. Krzywa zapominania informacji usłyszanych na zajęciach szkolnych. Wykres taki pokazuje nam czytelnie i jednoznacznie zachodzące w szybkim czasie zapominanie, dowodnie pokazując, że w procesie uczenia się, ważna jest zasada: *repetitio mater studiorum est*, czyli powtarzanie jest matką wiedzy.

Rys. 3. Wykres przebiegu procesu zapominania [źródło: Radecki, Wabia, 1981 s.79]

- **rysunek** – najstarsza, najprostsza i najbardziej znana forma przekazu obrazowego. Tak jak jaskiniowe rysunki naskalne z zamierzchłej przeszłości i współcześnie jest rysunek dobrą, skuteczną formą komunikacji wizualnej. Poza przekazem informacyjnym ma też rysunek dodatkowy walor ilustracyjny. Żart rysunkowy czy rysunek sytuacyjny nawiązujący do treści pracy może poprawić jakość przekazu, wzmocnić spostrzeganie i zapamiętywanie czytelnika oraz uatrakcyjnić dysertację. Ta ostatnia funkcja jest też nie do pogardzenia.

Rys. 4. Rysunek sytuacyjny [źródło: Radecki, Wabia 1981]

W rysunek lub graf można również wkomponować na tekst definicji lub zawartość pojęcia.

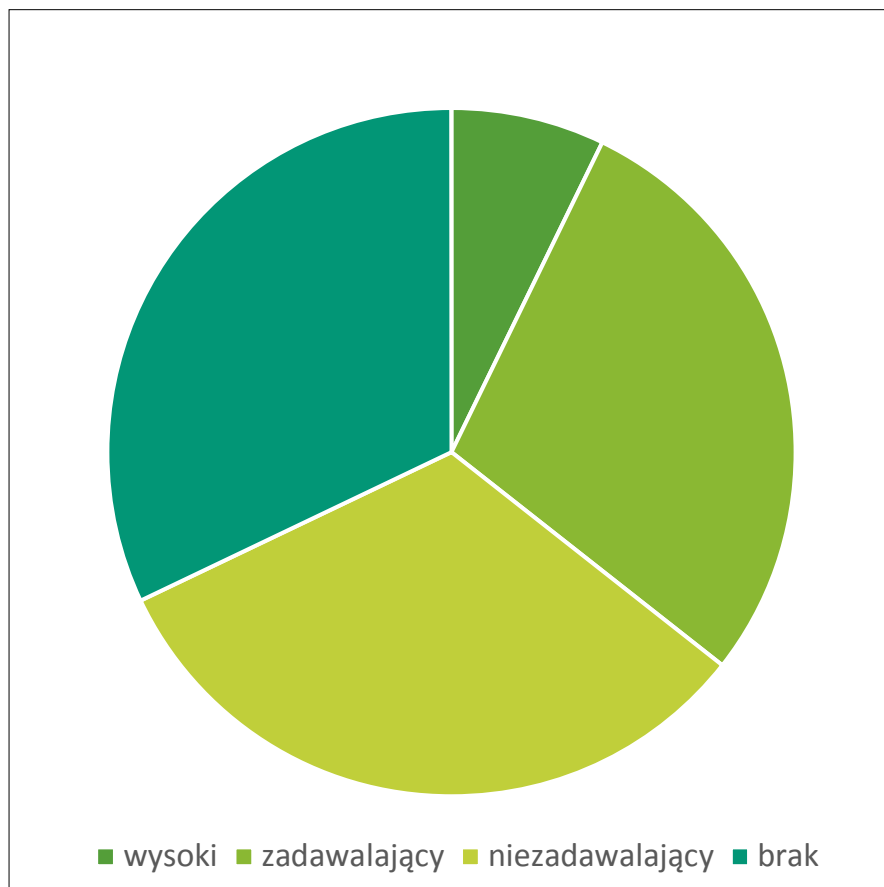
Rys. 5. Skłonnościowe typy uczniów (źródło: E. W. Radecki 2011)

Rys. 6. Rekreacja – rysunek sytuacyjny [źródło: Radecki, Wabia 1981]

- **diagram** – czyli wykres graficzny wizualizujący obraz lub przebieg badanego zjawiska. Występuje najczęściej w odmianach: wykresu słupkowego, kołowego, warstwowego czy liniowego¹⁶. Oto dwa wybrane przykłady:

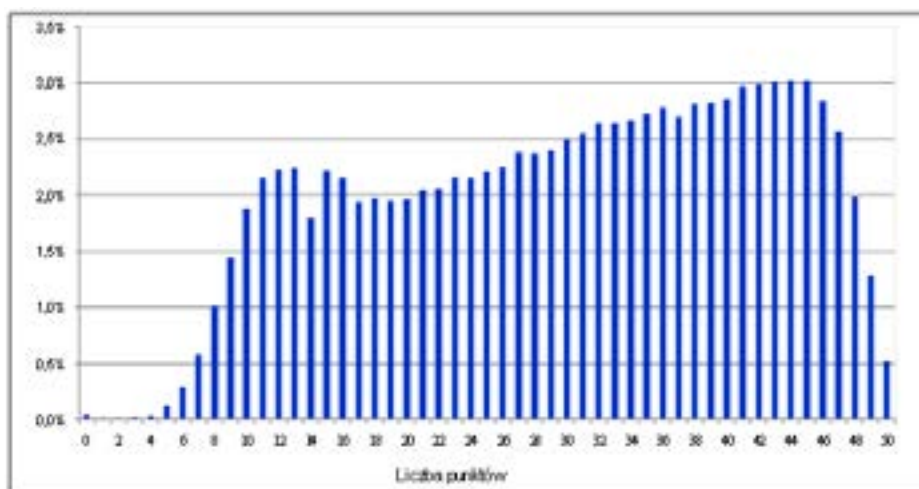
¹⁶ Szeroką gamę możliwości wizualizacji wyników badań własnych znajdziemy na stronie Excel – Wykresy, gdzie omówione są nie tylko zalety różnych typów wykresów (w. warstwowe, kolumnowe, słupkowe, liniowe, kołowe, pierścieniowe, bąbelkowe, radarowe, powierzchniowe czy 3-D), ale znajdują się również propozycje ich wykorzystania i omówione zalety informacyjne. (<http://www.elektronik.lodz.pl/wbrzo/index.php?l1=08&l2=04&l3=00>)

Legenda:

poziom A – wysoki i b. wysoki 26 osób /7,2%
poziom B – zadawalający 103 osoby/28,4%
poziom C – niezadawalający 117 osób /32,3%

Rys. 7. Diagram kołowy ilustrujący ogólny poziom dobrostanu mieszkańców Ziemi Gryfickiej w roku 2018 (wg. badań ZPSB – E. W. Radecki – Gryficzanie w dobrostanie?)

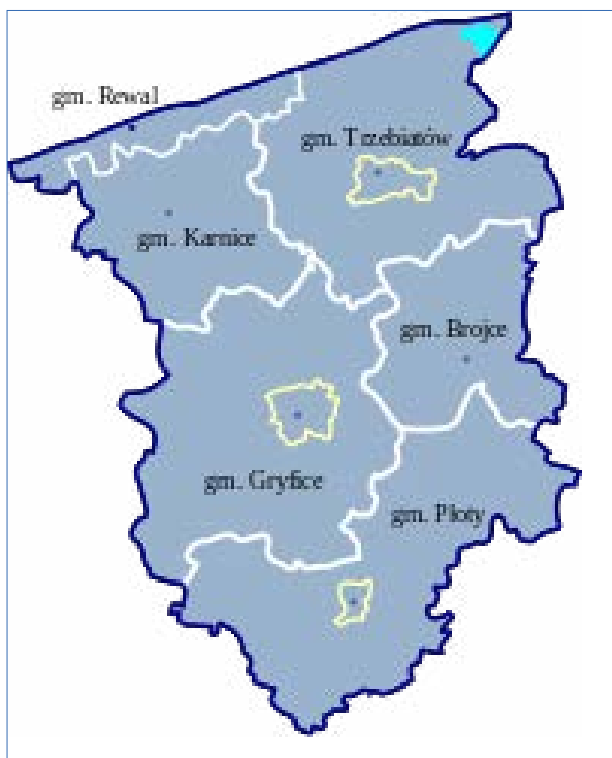
Rys. 8. Diagram słupkowy ilustrujący punktowe wyniki egzaminu maturalnego w roku 2009...(repo. pw.edu.pl)

- **zdjęcie** – od momentu wynalezienia fotografii, ten sposób zapisu i prezentacji obrazu statycznego zajmuje poczesne miejsce w systemie komunikowania. Zdjęcie może dokumentować, ilustrować, komentować i uatrakcyjnić tekst. Nawet ten najbardziej poważny i naukowy, a przecież aż tak zaawansowanym dziełem praca dyplomowa jeszcze nie jest.

Zdj. 2. Zachodniopomorska Szkoła Biznesu w Szczecinie. Budynek Wydziału w Gryficach (zdjęcie ze strony wydziału)

Również zlokalizowanie placówki na planie miejscowości lub na mapie terenu, ułatwić może pokazanie obszaru oddziaływania lub jego potencjalnych możliwości.

Rys.. 9. Powiat gryficki – pl. wikipedia. org

- **inne sposoby wizualizacji** – praca dyplomowa może być dodatkowo wizualizowana za pomocą innych, bardziej nowoczesnych nośników obrazu. Na przykład film, jako obraz dynamiczny, stanowi doskonałą ilustrację procesów i dopełnienie przekazu słownego. Dzisiaj prosty film może nagrać każdy, nawet przy pomocy telefonu komórkowego czy nieskomplikowanego aparatu telefonicznego. Współczesne nośniki pozwalają na bezproblemowe załączenie filmu na przykład na płytce lub w pendrive jako aneksu do pracy.

Rys. 10. Wizualizacja współczesna. (Freepik)

9.8. Przypisy– zasady tworzenia i przykłady

Po co w ogóle te przypisy zapytała mnie kilka lat temu moja dyplomantka. Przecież pisałam w życiu wiele wypracowań i żadnych przypisów nikt nie wymagał. Dziennikarze też często piszą o ważnych sprawach nie powołując się na konkretnych autorów. Wszyscy prawie wklejają bezkarnie całe duże fragmenty tekstów bez jakiegokolwiek oznaczenia. Tak. Zgadzam się, że tak niestety, bywa. Wiem nawet, że niestety dość często. Jednak nadal twierdzę, że nie można napisać poprawnej choćby pracy dyplomowej bez przypisów. W tego typu opracowaniu, dokumentującym kompetencje uzyskane w toku studiów, autor musi wielokrotnie odwoływać się do konkretnych, zbadanych przez kogoś innego faktów i potwierdzonych naukowo prawidłowości i zasad. Zdarza się też niestety dość często, że dziennikarz brukowej gazety, w sposób nie zawsze kompetentny, a nawet nieprawdziwy, bezceremonialnie podaje takie informacje, bez powołania się na ich źródła. Nie jest takie zachowanie zgodne z zasadami etyki dziennikarskiej. Ale taki artykuł nie ma charakteru pracy naukowej. A właściwie paranaukowej, bo tak można bez niczyjej obrazy nazwać prace licencjackie czy dyplomowe. Ale ze względu na kontrolny cel tworzenia tych opracowań obowiązują przy ich pisaniu pełne standardy publikacji naukowych. A zatem czas najwyższy je poznać. Bo w nauce inaczej niż w polityce czy w życiu potocznym nie wolno nikomu operować niesprawdzonymi, niepotwierdzonymi stwierdzeniami. Zapisy typu: jak powszechnie wiadomo; wielu uczonych to potwierdza; większość Polaków jest za;

nie mają żadnej wartości informacyjnej. Chyba, że dotyczą wiedzy nie tylko powszechnej, ale i niepodważalnej.

W publikacji naukowej, a taką przecież jest praca dyplomowa, każdy wygłoszony sąd winien mieć swoją metrykę [Konarzewski 2000], swoje udokumentowane źródło pochodzenia. Jak to robić? Oto kilka praktycznych na ten temat informacji i propozycji. Tworzenie przypisów i oznaczanie cytowanych tekstów nie zostało nadal w naszym piśmiennictwie naukowym jednoznacznie dookreślone. Zasady te należy zatem uzgodnić w ramach seminarium z promotorem. Muszą być one później konsekwentnie stosowane przez wszystkich seminarzystów. Najważniejszym celem tych ustaleń winny być: przejrzystość, oszczędność i jednoznaczność.

Jeżeli w tekście cytujemy jakiś ważny dla nas fragment wypowiedzi innego autora, należy wyraźnie go oznaczyć. Albo ujmując cytowany fragment w cudzysłów, albo stosując dla jego zapisu inny krój lub format czcionki, na przykład:

„Bardzo dobra kondycja interpersonalna wynika z efektywnego wykorzystywania zdobytych kompetencji społecznych”.

albo:

Bardzo dobra kondycja interpersonalna wynika z efektywnego wykorzystywania zdobytych kompetencji społecznych.

Przypis bibliograficzny do tego cytatu może wyglądać następująco:

P. Smółka. Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych. Kraków 2008. s. 35.

Zacytowanie tekstu umieszczonego w pracy zbiorowej wymaga innego, bardziej rozwiniętego przypisu:

E. W. Radecki. Postawa przedsiębiorcza – społeczne uwarunkowania powodzenia przedsięwzięcia biznesowego (w) Mój pierwszy biznesplan, J. Szpon (red). Szczecin 2014.

Jeszcze inaczej wygląda przypis dotyczący pozycji zamieszczonej w czasopiśmie naukowym lub popularnym:

3. K. Wenta. Profesjonalizm pedagoga w teorii chaosu. „Edukacja Humanistyczna” Nr 2/2011

Uwaga!

Źródła internetowe również należy podawać jako przypis dolny, z podaniem adresu i daty, np.:

<http://www.publio.pl/metodologia-badan-psychologicznych-jerzy-m-brzezinski,p276832.html>
11.04.2020.

Jeśli tekst cytowany pomieszczony jest w oryginale na większej ilości stron, należy je wszystkie podać w przypisie. Np. s. 26–27, lub S. 34–39. W przypadku tekstów parafrazowanych, albo inaczej, przywoływanych w innej niż dosłowna formie, nie musimy podawać w przypisie stron, albo oznaczamy je szeroko, np. s. 6 n – czyli strona szósta i dalsze. Jesteśmy również zwolnieni z obowiązku dodatkowego wyodrębniania takich tekstów w treści pracy.

Informacja o źródle może być również, konsekwentnie w całej pracy zapisywana w standardzie amerykańskim. Składa się on tylko z nazwiska i roku wydania.

[Pólturzycki 1998]

W przypadku tekstu cytowanego dodajemy numer strony;

[Pólturzycki 1998. s.23]

Inicjał imienia dodawany jest do tego zapisu tylko w przypadku wystąpienia w tekście dwóch lub więcej autorów cytatów o takim samym nazwisku.

Przy stosowaniu standardu amerykańskiego nie tworzy się przypisów na dole strony ani na zakończenie rozdziału. W zakończeniu pracy umieszczamy za to dokładniejszy wykaz literatury cytowanej.

Wszystko to, co do tej pory zostało powiedziane dotyczy tylko przypisów bibliograficznych, zwanych też w metodologii przypisami źródłowymi zwykłymi. W dysertacji wskazane jest również stosowanie innych, przydatnych dla porządkowania i rozszerzania treści przypisów:

- **źródłowy** poszerzony, informujący dodatkowo o innych publikacjach autora i omawiający zaprezentowane w nich poglądy i tezy. **Na przykład:**

Więcej interesujących informacji na ten temat znaleźć można w innej książce E. Goffmana, zatytułowanej: „Człowiek w teatrze życia codziennego”, w której dla opisanie podobnej postawy, używa on terminu „fasada osobista”, rozwijając następnie szeroko to pojęcie;

- **polemiczny** – w którym autor dysertacji podejmuje dyskusję z autorem lub autorami, a właściwie z zajmowanym przez nich stanowiskiem naukowym. **Na przykład:**

Osobiście nie zgadzam się z poglądem P. Tymochowicza, że najważniejszą z cech tworzących wizerunek charyzmatyka, jest umiejętność samopobudzania. To raczej cecha awanturnika politycznego, niż charyzmatycznego przywódcy;

- **odsyłający**, w którym informujemy czytelników naszej pracy o tym, że dane zagadnienie omówimy szerzej w dalszej części rozważań lub przypominamy, że już wcześniej do nich nawiązywaliśmy. **Na przykład:**

Szerzej omawialiśmy to zagadnienie w rozdziale charakteryzującym tok seminarium dyplomowego, w którym dość wnikliwie przyglądaliśmy się wspólnie możliwym relacjom student – nauczyciel akademicki;

- **rozszerzający** – zawierający dodatkowe myśli autora. Myśli ważne na tyle, by zostać zapisanymi w pracy, jednak nie umieszczanymi w treści rozdziału w celu uniknięcia zawiłości wywodu. **Na przykład:**

Sądzę, że jedną z najważniejszych cech skutecznego kierownika, jest posiadanie kompetencji miękkich, takich jak: wysoki poziom umiejętności komunikacyjnych, zdolności negocjacyjne czy cały blok kompetencji interpersonalnych. Bez nich, nawet najlepiej przygotowany zawodowo szef ma małe szanse na skuteczne sprawowanie swojej funkcji.

Przypisy, a właściwie umiejętne ich wykorzystanie, znacznie podnoszą wartość formalną pracy, zwiększają jej walory poznawcze i wiarygodność przekazu.

9.9. Wykaz literatury (bibliografia) i aneksy

Jak tworzyć bibliografię pracy dyplomowej? Jakie pozycje mogą się w tym wykazie znaleźć? Jak wreszcie ten zbiór tytułów porządkować? Oto pytania stawiane mi najczęściej przez dyplomantów. Najpierw należy zweryfikować rozpowszechnione wśród studentów przekonanie, że w wykazie bibliograficznym mogą znaleźć się tylko pozycje cytowane i omawiane w pracy. Nic bardziej mylnego. Te pozycje opisywane są w przypisach, a także w stosowanych czasami dodatkowych wykazach pozycji wykorzystanych w pracy. W bibliografii znaleźć się winny te, i tylko te prace, których przeczytana treść w jakiś sposób pomogła autorowi w napisaniu dysertacji. Czegoś go nauczyła, na coś uczuliła,

coś pomogła wydobyć z natłoku informacji i wywołała refleksję. Podkreślam jednak, że muszą to być pozycje faktycznie kiedyś przez autora dysertacji przeczytane choćby fragmentarycznie! Tworzenie imponujących ilościowo wykazów prac autorowi nieznanym, całkowicie mija się z celem, a nawet grozi bolesną wpadką. Pamiętam osobiście taki przypadek, gdy zaintrygowana wspaniałą ilościowo i jakościowo bibliografią pracy egzaminowanego studenta, niezwykle dociekliwa z natury Pani profesor postanowiła podyskutować z nim o jednej z wymienionej w wykazie pozycji. Kiedy, ku szczeremu rozczarowaniu szefowej komisji – bo taką funkcję wówczas pełniła, student próbował jego zdaniem sprytnie, uniknąć odpowiedzi, Profesorka zaczęła drążyć temat. Wybierała kolejne smakowite pozycje z listy, w tym obcojęzyczne, usiłując bez powodzenia zaprosić dyplomanta do naukowej dysputy o najnowszych trendach, zaprezentowanych w zawartych w bibliografii artykułach i książkach. Jak można przypuszczać, nieunikniona klęska stała się faktem. Kolejny termin egzaminu wyznaczono za trzy miesiące. Proponuję opisany przypadek potraktować jako poważne ostrzeżenie i nie stroić się w cudze piórka. Wbrew pozorom, takie naiwne oszustwo łatwo wykryć. A cena za taką „wpadkę” jest niezmiennie wysoka. Zbyt wysoka, jak na możliwe korzyści, gdyby oszustwo się udało. Pół stopnia w górę? „Zaprawdę, powiadam Wam, nie warto!” Jak zatem tworzyć ów prawdziwy wykaz bibliograficzny?

Po pierwsze – **w porządku alfabetycznym**. Dlatego właśnie w wykazie literatury wolno nam sprzeniewierzyć się polskim normom pisowni i umieszczać wyjątkowo nazwisko autora przed jego imieniem. Na przykład:

Konarzewski K., Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna, Warszawa 2000.

Po drugie – **dokładnie i uważnie**. Niedopuszczalnym jest niedbałe zapisywanie nazwisk, imion, czy tylko ich skrótów lub popełnianie błędów w tytule prezentowanej pracy. Nawet najdłuższy tytuł książki lub artykułu zapisujemy w całości, w formie zaprogramowanej przez jego autora. A więc na przykład:

Brzeziński J., Metodologia badań psychologicznych, Warszawa 2002. – a nie poprawnie: Brzeziński J., **Metodyka badań psychologicznych**, Warszawa 2002.

To prawdziwy przykład drobnego z pozoru, błędnego zapisu w wykazie literatury pracy licencjackiej. Błąd ortograficzny w nazwie własnej stolicy, to, jak przypuszczam przeoczenie błędu mechanicznego. Pośpiech piszącego lub niedostateczna biegłość w pracy na klawiaturze, to stany jeszcze wybacalne. Ale niedopuszczalnym jest niesprawdzenie dokładne całego tekstu pracy przed jej oddaniem. Jednak większym jeszcze wykroczeniem było w tym przypadku, niedokładne zapisanie tytułu książki. *Metodyka* i *metodologia*, to dwa różne pojęcia. A zatem ta z pozoru niewielka zmiana, to tak naprawdę zmiana zasadnicza. Słowa te pozornie brzmią prawie tak samo, jednak jak w reklamie telewizyjnej, **prawie – czyni wielką różnicę**.

Ostatnie strony wielu prac dyplomowych to **załączniki, albo inaczej, aneksy**. Tak nazywane są wszelkie dodatki uzupełniające, ilustrujące lub dokumentujące zasadniczy tekst publikacji. W tej części pracy zamieszczamy ważne dla udokumentowania zrealizowanego tematu, materiały, narzędzia i inne istotne dokumenty. Przeglądając prace moich dyplomantów znajduję w ich aneksach: puste i wypełnione kwestionariusze ankiet i wywiadów, tabele statystyczne, fotografie dokumentujące istotne zdarzenia, przedmioty lub zjawiska, rysunki dzieci i osób z defektami rozwojowymi, fragmenty map i planów przestrzennych oraz zestawienia ciekawych, ważnych, zaskakujących wypowiedzi respondentów i interlokutorów (brzmi uczenie, a przecież chodzi o osoby poddane badaniom ankietowym i rozmówców, z którymi przeprowadziliśmy wywiad). Bywa zresztą i tak,

że do pracy właściwej dołączona jest duża i gruba teczka aneksów. Wielkość i zasobność „kieszeni aneksowej” zależy od tematu pracy i rodzaju niezbędnych dla jej wykonania zgromadzonych materiałów pomocniczych. Obszerność tego zasobu nie powinna jednak być zbyt wielka, najlepiej uzgodnić ją z promotorem.

10. Korzystanie ze współczesnych źródeł informacji

Wiedza na temat tego, gdzie znaleźć informacje i jak je wykorzystać – to sekret sukcesu.

Albert Einstein

Kwerenda¹⁷ literaturowa była przez setki lat podstawowym sposobem gromadzenia informacji naukowych, faktograficznych i historycznych, niezbędnych dla studiowania i przygotowywania prac dyplomowych. Doba współczesna, wraz z lawinowym rozwojem sztucznej inteligencji i prawie nieograniczonym dostępem do światowych źródeł wiedzy, stworzyła w tym zakresie zupełnie nową sytuację. Problemem dyplomanta przestała być trudność w dostępie do źródeł, a umiejętność mądrego korzystania z dostępnego bogactwa.

Porozmawiajmy zatem o tym, z jakich zasobów informacyjnych, poza tradycyjnymi bibliotekami może i powinien korzystać współczesny kandydat na pedagoga. Pierwszym zapewne adresem będą czasopisma pedagogiczne online. Mam nadzieję, że podany poniżej wybór takich tytułów okaże się pomocnym.

10.1. Pedagogiczne czasopisma on-line – propozycje wybrane

Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo

W centrum rozważań teoretycznych i dociekań empirycznych, tego wydawanego przez Akademię Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej czasopisma, jest osoba z niepełnosprawnością. Podstawowe działy: 1. Artykuły i rozprawy. 2. Studia nad niepełnosprawnością. 3. Recenzje i polemiki.

→ <http://cns.aps.edu.pl/o-czasopiśmie-cns/>

Edukacja Dorosłych

Czasopismo naukowe wydawane przez Akademickie Towarzystwo Andragogiczne od 1993 roku. Jego misją jest między innymi prezentacja najnowszych nurtów teoretycznych w obszarze andragogiki oraz wyników badań prowadzonych przez ośrodki akademickie, i andragogów praktyków.

→ <http://ata.edu.pl/edukacja-doroslych.html>

¹⁷ Kwerenda (ang. *query*, „zapytanie”) – poszukiwanie informacji w zasobie archiwum lub biblioteki.

Forum logopedyczne

Periodyk zamieszcza na swych łamach prace oryginalne, pogładowe z zakresu logopedii i nauk współdziałających z nią. Zalicza się do nich prace o charakterze naukowym: rozprawy teoretyczne – artykuły przeglądowe, jak również doniesienia z badań empirycznych oraz opisy procedur postępowania diagnostyczno-terapeutycznego w różnych zaburzeniach mowy. Ponadto publikowane są recenzje, komunikaty, sprawozdania i materiały z konferencji.

→ <https://ptl.katowice.pl/wydawnictwa/forum-logopedyczne/>

Głos PEDAGOGICZNY

64 strony praktycznych artykułów i scenariuszy przygotowywanych co miesiąc przez najlepszych specjalistów oraz dostęp do numerów archiwalnych podejmujących tematy związane m.in. z codzienną pracą pedagoga i psychologa szkolnego, problemami współczesnej młodzieży czy samodoskonaleniem. Stałe działy: 1. Temat miesiąca (Omówienie najaktualniejszego zagadnienia w pracy pedagoga szkolnego). 2. Twarzą w twarz (Rozmowa z autorytetami i ekspertami z zakresu oświaty i psychologii oraz z praktykami, którzy dzielą się zdobytym doświadczeniem). 3. Praca z uczniem z ASP (O pracy z uczniami ze spektrum autyzmu). 4. Pod paragrafem (Interpretacja przepisów już obowiązujących oraz wchodzących w życie zmian prawnych). 5. Za drzwiami gabinetu (Omówienie trudnych przypadków w praktyce pedagoga wraz z wdrożonymi rozwiązaniami).

→ <https://www.glospedagogiczny.pl/poznaj-magazyn-glos-pedagogiczny>

KWARTALNIK PEDAGOGICZNY

Ogólnopolskie pismo naukowe wydawane przez Uniwersytet Warszawski. Podstawowe działy: 1. Artykuły. 2. Materiały i sprawozdania z badań. 3. Edukacja w innych krajach. 4. Recenzje.

→ <http://www.pedagog.uw.edu.pl/kwartalnikpedagogiczny/>

Nauczyciel Przedszkola. Doradca nauczyciela przedszkola

Praktyczne czasopismo dla nauczycieli wychowania przedszkolnego. Stałe działy: 1. Bajkoterapia. 2. Praca z tekstem literackim. 3. Kulinarny świat przedszkolaka. 4. Artterapia przedszkolaka. 5. Świat przyrody. Psychologia dla nauczyciela. 6. W rytmie kroków i rozkroków. 7. Podstawa programowa. 8. Elementy integracji sensorycznej.

→ <http://www.nauczycielprzedszkola.pl/archiwum-czasopisma.html>

Okoko Pedagogii

Zeszyty naukowe wydawane przez Zachodniopomorską Szkołę Biznesu w Szczecinie, stanowią platformę prezentacji prac naukowych, popularno – naukowych a także szeroko rozumianej teoretycznej refleksji edukacyjnej i wymiany doświadczeń z obszaru edukacyjnej praktyki. Można w nich znaleźć publikacje głównie z zakresu nauk pedagogicznych, z takich dziedzin, jak: filozofia, logika, antropologia, komunikatologia, historia, socjologia, komunikatologia, biologia, medycyna społeczna, edukacja zdrowotna, nauki psychologiczne, prakseologia, etyka, nauki o organizacji i zarządzaniu, cybernetyka, informatyka, teoria systemów, ekonomia społeczna, ekonomika oświaty, praca socjalna, profilaktyka społeczna, geragogika, nauki polityczne – oczywiście wszystkie teksty ujmowane w szeroko rozumianym kontekście

edukacyjno-wychowawczym. Stałe działy: 1. Artykuły. 2. Problemy i dyskusje. 3. Inicjatywy i doświadczenia.

→ www.zpsb.pl >Uczelnia >Wydawnictwo ZPSB

Pedagogika Rodziny

W kwartalniku są publikowane artykuły, komunikaty z badań i recenzje książek, których treści dotyczą rodziny w szerokim tego słowa znaczeniu.

→ <http://pedagogika-rodziny.spoleczna.pl/index.php/czasopismo>

PRZEGLĄD PEDAGOGICZNY

Półrocznik wydawany pod patronatem Komitetu Badań Pedagogicznych PAN. Działy: 1. Studia i rozprawy. 2. Z badań. Dyskusje i polemiki. 3. Debiuty naukowe.

→ <http://www.przegladpedagogiczny.ukw.edu.pl>

10.2. Psychologiczne czasopisma dostępne on-line

Czasopismo psychologiczne

W tym wydawanym przez Uniwersytet Jagielloński znaleźć można teksty poświęcone takim specjalistycznym zagadnieniom, jak: Cechy temperamentalne jako czynnik ryzyka..., Dorastanie we współczesności: postawy, wartości i doświadczenie czasu a kryzysy rozwoju pokolenia po transformacji, Ekologia informacji: nowy wymiar ekologii życia człowieka, czy kompetencje temporalne a nieśmiałość: towarzyskość młodzieży.

→ https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/2/browse?value=Czasopismo+Psychologiczne&type=title_journal

Charaktery

Magazyn popularyzujący wiedzę psychologiczną i metody z obszaru psychoterapii, dla każdego, kto w sposób świadomy pragnie się rozwijać i dbać o dobrostan psychiczny w relacji z sobą samym i z innymi. Ważnym celem pokazywanie, jak umiejętnie radzić sobie z sytuacjami trudnymi. Przekłada wiedzę psychologiczną na realia codziennego życia. Podejmuje tematy funkcjonowania ludzkiego umysłu i emocji. Stałe działy: 1. Na temat: *(artykuły skupione wokół określonego, przewodniego tematu numeru)*, 2. Psychologia i życie: *(teksty doświadczonych psychologów i psychoterapeutów dających wytyczne i wskazówki, jak wiedzę i naukę psychologiczną przełożyć na realia codziennego życia)*. 3. Trening psychologiczny: *(wybrane metody, techniki i narzędzia do prowadzenia terapii i autoterapii w kontekście zdrowego funkcjonowania człowieka w dzisiejszym świecie)* 4. Style życia: *(inspiracje, eseje, felietony oraz materiały łączące wiedzę psychologiczną z antropologią, filozofią, socjologią czy sztuką)*.

→ <https://www.charaktery.eu>

Psychologia w praktyce

Prowadzony przez teoretyków i praktyków magazyn, dla psychologów i psychoterapeutów, podejmuje takie tematy jak m.in. zaburzenia lękowe, kult ciała, zaburzenia tożsamości, więzi, neuropsychologia, nowe technologie w psychologii i psychodietetyce.

→ <https://psychologiawpraktyce.pl/poznaj-magazyn-psychologia-w-praktyce>

Psychologiczne Zeszyty Naukowe

Półrocznik Instytutu Psychologii Uniwersytetu Zielonogórskiego. Formuła tego czasopisma obejmuje główne obszary funkcjonowania człowieka na przestrzeni życia: rodzinę, edukację, pracę. Znajdziecie tu również teksty z nauk pokrewnych poświęcone problematyce wychowania i rozwoju dzieci, młodzieży i osób dorosłych w różnych kontekstach życiowych. Większość tekstów zajmuje się tematyką problemów edukacji i doskonalenia profesjonalnego człowieka w organizacjach edukacyjnych i w toku aktywności zawodowej. Znajdziecie również tam publikacje z zakresu trudności i zaburzeń zachowań człowieka w różnych etapach życia, oraz profilaktyki tych zaburzeń.

→ <http://www.pzn.wpps.uz.zgora.pl>

Psychologia rozwojowa

Kwartalnik Sekcji Psychologii Rozwojowej polskiego Towarzystwa Psychologicznego, wydawany przez Uniwersytet Jagielloński. Znajdziecie tu artykuły teoretyczne omawiające zagadnienia rozwoju, przeglądy badań empirycznych, oraz liczne sprawozdania z ważnych kongresów i konferencji dotyczących rozwoju człowieka. Jest jedynym w Polsce czasopismem zajmującym się tymi problemami.

→ <http://www.ejournals.eu/Psychologia-Rozwojowa>

Roczniki Psychologiczne

Naukowe, szerokoobszarowe czasopismo naukowe prowadzone przez Towarzystwo Naukowe KUL i Wydział Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Publikacje w nim zamieszczone obejmują artykuły, krótkie raporty z badań oraz artykuły dyskusyjne wraz z polemiką wokół prezentowanych przez nie tez. Pismo jest adresowane do środowisk akademickich, psychologów zatrudnionych w różnych działach psychologii stosowanej oraz przedstawicieli dyscyplin pokrewnych zainteresowanych najnowszymi osiągnięciami psychologii oraz zjawiskami życia psychicznego.

→ https://www.kul.pl/o-czasopismie,art_40387.html

Życie szkoły. Dział: Psychologia w szkole

To jedyny na rynku magazyn dedykowany nauczycielom edukacji wczesnoszkolnej. Zawiera praktyczne artykuły z najbardziej aktualnymi treściami w zgodzie z nową podstawą programową, a także scenariusze wspierających codzienną pracę nauczycieli w klasach I–III. Czasopismo podnosi i doskonali umiejętności zawodowe nauczycieli, poszerza ich wiedzę z zakresu psychologii szkolnej. W publikowanych materiałach znajdziemy nowoczesne metody nauczania i praktyczne rady, w jaki sposób można wykorzystać je na zajęciach, oraz pomysły na ciekawe zajęcia oraz scenariusze z gotowymi do wykorzystania na lekcjach kartami pracy. Wiele uwagi poświęcają autorzy sprawom wychowawczym, pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych i współpracy z rodzicami.

→ <https://www.zycieszkoly.com.pl/poznaj-magazyn-zycie-szkoly>

10.3. Czasopisma socjologiczne dostępne on-line

Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica

Czasopismo wydawane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, afiliowane przy Instytucie Socjologii UŁ, poruszające szeroko rozumianą problematykę społeczną. Porusza problematykę zmian, jakim podlegają polskie i europejskie społeczeństwa. Znajdziemy tu artykuły będące wyni-

kiem oryginalnych badań empirycznych indywidualnych i zespołowych, mieszczące się w polu nauk społecznych i humanistycznych, teksty odwołujące się do klasycznej i współczesnej refleksji socjologicznej, odnoszące się do wszystkich jej subdyscyplin, oraz opracowania podejmujące problematykę łączącą socjologię z innymi dyscyplinami.

→ <https://czasopisma.uni.lodz.pl/sociologica>

Dziecko Krzywdzone

Interdyscyplinarny polski kwartalnik naukowy poświęcony problematyce krzywdzenia dzieci. Każdy z numerów jest profilowany tematycznie (pierwszy dotyczył problemu seksualnego wykorzystania dzieci) i składa się z trzech bloków: teorii, badań i praktyki.

→ <http://dzieckokrzywdzone.pl>

Przegląd socjologiczny

Przegląd Socjologiczny jest wydawany przez Łódzkie Towarzystwo Naukowe i Wydział Ekonomiczno – Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego. Szczególną uwagę poświęca współczesnym przemianom społecznym, oraz socjologicznemu warsztatowi badawczemu. Znajdziemy tu także opracowania poświęcone problemom roli kobiety w zmieniającej się rodzinie, osobom transseksualnym, nie-trwałości związków intymnych, czy genderowych wizerunkach opiekunów i opiekunek.

→ <http://journals.ltn.lodz.pl/index.php/Przeglad-Socjologiczny/issue/view/215>

Czasopism pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych o różnych profilach znaleźć możemy w sieci jeszcze wiele. Szukając ich kierować się należy oczywiście poruszaną problematyką, a głównie jej związkami z obszarem własnych poszukiwań dyplomowych.

10.4. Portale pedagogiczne, psychologiczne i socjologiczne

Zacznijmy do portali specjalistycznych¹⁸, w naszym przypadku oczywiście, będą to portale pedagogiczne, czyli stosując wyspecjalizowany język internetowy, **wortal**, czyli wertykalny, albo tematyczny portal wyspecjalizowany w publikacji informacji i opracowań z jednego obszaru tematycznego. W naszym przypadku, interesować nas będą głównie portale pedagogiczne, psychologiczne czy socjologiczne. Czyli tematyczne witryny i serwisy sieciowe, dostępne z jednego adresu internetowego. Ich niewątpliwą zaletą jest fakt, że tworzone są zarówno przez uznanych teoretyków, ale również prowadzą je doświadczeni praktycy.

Portal dla pedagogów szkolnych, nauczycieli specjalistów i wychowawców. Scenariusze zajęć i karty pracy na terapie pedagogiczne. Porady z zakresu pomocy psychopedagogicznej.

Tematyka główna:

- Aktualności
- Wczesne wspieranie rozwoju

¹⁸ K. Piątlowski: *Portale Internetowe*. Warszawa: CEBID, 2006.

- Pomoc psychologiczno-pedagogiczna
- Profilaktyka i wychowanie
- Działania interwencyjne
- Prawo i dokumentacja
- Biblioteka pedagoga
- Narzędzia (*karty pracy i ćwiczenia, scenariusze zajęć, materiały Wideo, Zabawy i gry edukacyjne, akty prawne*)

Portal daje również szansę bezpośredniego (czat lub telefon) i pośredniego (przez poradnię online) zadania pytania ekspertom z różnych dziedzin ważnych dla pracy pedagogicznej.

Portal o nowoczesnej edukacji – dla nauczycieli i edukatorów oraz osób uczących się. Codziennie najnowsze informacje edukacyjne z kraju i świata.

Działy tematyczne:

- Badania i debaty
- Szkoły i uczelnie
- Nowoczesna edukacja
- Narzędzia i projekty
- Dla rodziców
- Edukacja na co dzień
- Edytoria

Działy tematyczne

- Artykuły i scenariusze zajęć
- News
- Forum

Na tym portalu zamieszczane są gotowe do wykorzystania dokumenty, stworzone przez doświadczonych specjalistów. Współpracujący z redakcją autorzy są osobami biorącymi czynny udział w życiu pedagogicznym placówek oświatowych, a ich doświadczenie i profesjonalizm przekłada się pozytywnie na jakość prezentowanej dokumentacji.

Dzięki serwisowi internetowemu, otrzymujecie dostęp do narzędzi, które dzięki nieustannym aktualizacjom i dostosowywaniu do wymogów stawianych pedagogom przez Ministerstwo Edukacji Narodowej sprostają oczekiwaniom nawet najbardziej wymagających użytkowników serwisu i pozwolą sprawnie przejść przez zmiany organizacyjne narzucone przez aktualne zmiany w prawie (m.in. Reforma Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej).

Znajdziecie tu wiele praktycznych artykułów i scenariuszy przygotowywanych co miesiąc przez specjalistów oraz otrzymacie dostęp do numerów archiwalnych podejmujących tematy związane m.in. z codzienną pracą pedagoga i psychologa szkolnego, problemami współczesnej młodzieży czy samodoskonaleniem.

Stale działły 1. Temat miesiąca (*Omówienie kolejnego, ważnego i aktualnego zagadnienia dla pracy pedagoga szkolnego.*

Twarzą w twarz (*Rozmowa z autorytetami i ekspertami z zakresu oświaty i psychologii oraz z praktykami, którzy dzielą się zdobytym doświadczeniem.*

Praca z uczniem z ASP (*doświadczeniem w pracy z uczniami ze spektrum autyzmu dzieli się pedagog specjalny.*

Pracownia pedagogiczna (*Wskazówki do rozwiązywania szkolnych problemów – praktycznie, nowocześnie i ciekawie.*

Lekcja wychowawcza z pomysłem (*Propozycje na zajęcia z uczniami, szczegółowo rozpisane z uwzględnieniem materiałów do zajęć oraz form i metod pracy.*

Pracownia rozwoju zawodowego (*Skuteczny pedagog dba nie tylko o swoich podopiecznych, ale i o własny rozwój zawodowy i osobisty.*

Pod paragrafem (*Interpretacja przepisów już obowiązujących oraz wchodzących w życie zmian prawnych.*

Za drzwiami gabinetu (*Omówienie trudnych przypadków w praktyce pedagoga wraz z wdrożonymi rozwiązaniami.*

Faktografia (*Dyskusja z rozpowszechnionymi, ale niemającymi potwierdzenia w badaniach naukowych, przekonaniami związanymi z rozwojem i funkcjonowaniem mózgu, a także procesem uczenia się i kształtowaniem się intelektu.*

SI w pracy pedagoga (*Wskazówki do rozpoznawania zaburzeń integracji sensorycznej i wykorzystywania elementów terapii SI w codziennej pracy z uczniami.*

Terminarz zadań nauczyciela specjalisty (*Zawsze na kolejne dwa miesiące, zawsze z podaniem podstawy prawnej – zestawienie wszystkich obowiązków wynikających z kalendarza pracy pedagoga szkolnego.*

Portale psychologiczne

Psychologia.net.pl

Psychologiczny portal który popularyzuje psychologię i inne nauki społeczne, pozwalając na otwartą wymianę doświadczeń i swobodną wymianę poglądów.

➔ http://www.psychologia.net.pl/o_nas.php

Psycholog szkolny

→ <https://www.portaloswiatowy.pl/slowa-kluczowe/psycholog-szkolny-4530>

10.5. Wybrane blogi pedagogiczne

11. Badania własne dyplomanta studiów zawodowych – uwagi praktyczne

Studiowanie pedagogiki na profilu praktycznym daje dyplomantowi dodatkowe szanse przeprowadzenia interesujących badań bezpośrednio w środowiskach zawodowych, w których realizowana jest zawodowa część zajęć akademickich. Większa niż na profilu ogólnoakademickim ilość zajęć warsztatowych i ćwiczeniowych, realizowanych w konkretnych, realizujących zadania pedagogiczne, placówkach, to możliwość bezpiecznego i bezkonfliktowego prowadzenia badań sondażowo – diagnostycznych, a szczególnie obserwacji uczestniczącej. Poznajmy bliżej zasady i możliwości ich bezpiecznego prowadzenia.

Uzgodnienia z placówką

Nawet wtedy, gdy dzięki zajęciom organizowanym przez Uczelnię na terenie interesującego nas badawczo zakładu, znamy osobiście osoby w nim pracujące lub będące pod jego opieką nie wolno nam nigdy, bez uzyskania odpowiedniej zgody jego kierownictwa, podejmować żadnych, nawet pozornie mało znaczących, działań związanych ze zbieraniem materiałów o placówce czy polegających na przeprowadzaniu jakiś prób badawczych adresowanych do personelu, podopiecznych czy ich opiekunów. W ubieganiu się o zgodę na prowadzenie badań w placówce, pomoże wydatnie uzyskane z Uczelni, podpisane przez promotora zaświadczenie poświadczające fakt pisania pracy dyplomowej oraz jego prośbę o udostępnienie terenu badań.

Narzędzia badawcze

Zaprojektowane i przygotowane do zastosowania wszelkie narzędzia badawcze (kwestionariusze wywiadów i ankiet, arkusze obserwacji, arkusze testowe, czy kryteria kwerendy dokumentów placówki) muszą być zawsze zaprezentowane kierownictwu placówki. Dopiero bowiem ich akceptacja otwiera nam prawo do ich wykorzystania. W razie wątpliwości, obowiązkiem dyplomanta jest przekonać władze zakładu do nieszkodliwości planowanych badań, zagwarantować (*pisemnie*) uzyskanych wyników jedynie w uzgodniony sposób. Dyplomant zobowiązany jest ponadto do przekazania egzemplarza wykonanej pracy, o ile oczywiście potrzebę taką zgłosi kierownictwo.

Badania sondażowo-diagnostyczne a przepisy RODO

Czytając prace moich dyplomantów sprzed lat, z zaskoczeniem odkryłem, że zawierają one wiele danych, pozwalających nie tylko zlokalizować dokładnie placówkę, w której prowadzili badania, ale również osoby, w jakiś sposób biorące w nich udział. Każde prowadzone współcześnie badanie

sondażowo-diagnostyczne uwarunkowane jest zachowaniem odpowiednich, zgodnych z obowiązującymi wymogami narzuconych przez przepisy o ochronie danych osobowych, procedur. Każda osoba badana zapoznana być musi ponadto o sposobach przetwarzania zebranych danych, oraz o prawie dostępu do nich, sprostowania ewentualnych niezgodności oraz do usunięcia swoich danych z raportu, w tym przypadku, części tekstu pracy. Oczywiście, takie żądanie uwarunkowane są wystąpieniem szczególnych, udokumentowanych i potwierdzonych powodów.

12. Co możesz przeczytać w recenzji swojej pracy?

„Opinia jest szkłem powiększającym”

niemieckie

W praktyce szkoły wyższej recenzja przygotowywana jest przeważnie zgodnie z obowiązującym kwestionariuszem. Przykład takiego druku znajdziecie Państwo w załączniku do tego poradnika. Spróbuję jednak przybliżyć państwu wymogi jego zapisów, według zawartych w nim dyspozycji.

Ocena koncepcji pracy (projektu)

Recenzent będzie szukał możliwości udzielenia odpowiedzi na następujące pytania ocenne:

- Czy cel ogólny projektu i ew. wyprowadzone z niego cele szczegółowe sformułowane zostały prawidłowo?
- Czy główny problem badawczy i ew. problemy szczegółowe, oraz opisujące je pytania badawcze odpowiadają celom badań i stwarzają poprawne ramy dla poprawnej realizacji całego projektu?
- Jak ocenia układ i strukturę całej pracy?
- Czy zastosowane przez dyplomanta metody, techniki i narzędzia badawcze dobrane zostały prawidłowo, zapewniając możliwość pełnej realizacji celów pracy?
- Czy temat pracy spełnia warunek aktualności i istotności dla praktyki pedagogicznej? zapisane w jakim stopniu treść pracy odpowiada tematowi pracy?

Ocena źródeł informacji

Wypełniając ten punkt druku, recenzent dokonuje oceny:

- poprawności doboru literatury, pod kątem jej ilości oraz zgodności z podjętym tematem pracy;
- Zakresu wykorzystania danych empirycznych;
- Przebiegu i organizacji procesu badań własnych dyplomanta;
- Kompetencji analitycznych i metodologicznych autora. Zwłaszcza ważne dla przyszłego pedagoga są jego umiejętności analityczne, gwarantujące właściwe zrozumienie i rozwiązywanie problemów na podstawie dostępnych i zebranych celowo informacji. Osoba je posiadająca

jest dobrym obserwatorem, zauważa szeroką perspektywę, nie pomijając jednocześnie szczegółów podczas wyprowadzania wniosków i wyprowadzania praktycznych implikacji.

Merytoryczna ocena projektu

Wypełniając tę część arkusza, recenzent ocenia:

- Zgodność treści z tematem i celem całego projektu;
- Sposób, jakość i czytelność prezentacji wyników badań (tabele, grafy, wykresy itp.);
- Sposób i poprawność formułowania wniosków i implikacji praktycznych;
- Umiejętność formułowania rekomendacji i adresowanych do praktyki pedagogicznej zaleceń wynikających z wniosków;
- Poziom rozwiązania postawionego problemu badawczego, w tym poprawność weryfikacji przyjętych hipotez;
- Stopień osiągnięcia zakładanych celów projektu, jego kompletność i komplementarność;

A w przypadku prac kończących studia na profilu praktycznym szczególnie uważnie ocenia się:

- Walory praktyczne pracy i możliwość implementacji potwierdzonych lub proponowanych rozwiązań, do konkretnych działań pedagogicznych.

Ocena redakcji pracy

W tej części osoby recenzujące oceniają:

- Styl pisarski wypowiedzi autora, jej zwartość i komunikatywność;
- Logiczność i poprawność argumentowania;
- Jasność i czytelność;
- Poprawność wykonanych przypisów oraz pozostałych elementów redakcyjnych pracy;
- Jakość edycji tekstu, czyli jego technicznego przygotowania;
- Graficzną prezentację danych.

Wszystkie powyższe ocenione elementy pracy składają się na ostateczną, całościową ocenę waszej pracy. Dla własnego dobra, nie lekceważcie Państwo zatem żadnego z nich.

* * *

Uznałem za istotne i zasadne przybliżenie Państwu nieco „kuchnię” oceniania waszych prac, bo jestem przekonany, że jej znajomość ułatwić może dyplomantom lepsze, mniej narażone na krytykę i słabe oceny przygotowanie dysertacji. Pisanie pracy dyplomowej jest, moim zdaniem, udziałem w swojego rodzaju konkursie. A zawsze uważałem, że reguły każdego konkursu powinny być całkowicie jawne, a decyzje recenzentów i komisji egzaminacyjnej transparentne. Mam nadzieję, że znajomość tych reguł pomoże Państwu uniknąć wielu błędów i ułatwi przygotowanie pracy dyplomowej, która spełni wszystkie wymogi formalne i merytoryczne dostarczając Wam i Waszym promotorom zasłużonej satysfakcji.

13. Metodologiczny skarbczyk podręczny dyplomanta (w ujęciu alfabetycznym)

„Gromadź skarb, który przewyższa klejnoty i złoto”
sentencja łacińska

Abstrahowanie – odrzucanie nieistotnych cech w celu pozostawienia tylko najistotniejszych, definiujących opisywane zjawisko, osobę lub przedmiot. To ważny proces myślowy, zwłaszcza podczas budowania pojęć ogólnych, opisujących całe grupy lub zbiory;

algorytm – typowy, zalecany, na ogół niezawodny plan postępowania. Na przykład algorytm prowadzenia badań ankietowych, rozwiązywania zadań danego typu, czy tworzenia prac dyplomowych określonego rodzaju;

ankieta – metoda (według części metodologów – technika badawcza) pośredniego uzyskiwania informacji poprzez pytania stawiane wybranym osobom za pośrednictwem drukowanej listy pytań, zwanej kwestionariuszem ankiety.[W. Zaczyński.1995. s.146.] Poznajemy zatem rzeczywistość pośrednio, zbierając o niej opinie wielu ludzi. Oficjalnie nazywa się ich zbiorowością respondentów. Pytania ankietowe powinny być: jednoznaczne, jasne, precyzyjne, dokładne, dostosowane językiem i stopniem trudności do respondenta (wiek, wykształcenie, poziom życia, płeć, środowisko lokalne czy przynależność społeczna. Ankieta jest sposobem badań szczególnie często stosowanym w naukach społecznych;

ankieter – osoba przeprowadzające bezpośrednio badanie ankietowe lub wywiady;

anonimizacja wyników badań – proces polegający na usunięciu wszystkich informacji, które w jakikolwiek sposób umożliwiają identyfikację określonej osoby, której dane dotyczą, przez administratora danych lub osobę trzecią. Do takich danych osobowych możemy zaliczyć np. imię i nazwisko, adres lub nr telefonu, stanowisko lub pełniona w znanym okresie funkcja w opisywanej jednostce organizacyjnej (patrz RODO). Zanonimizowane dane nie są już danymi osobowymi ponieważ na ich podstawie nie jest możliwe zidentyfikowanie osoby, której dane zostały poddane temu procesowi;

argument – w nauce to dowód potwierdzający lub zaprzeczający;

arkusz obserwacyjny (dziennik obserwacji) – odpowiednio przygotowany i uporządkowany strukturalnie układ zagadnień, pozwalający na notowanie najważniejszych dla naszych badań: spostrzeżeń, zaobserwowanych stanów i zachowań. Każda kolejnych obserwacji powinna być datowana, nawet sygnowana informacją o dokładnym czasie jej przeprowadzenia;

badania diagnostyczne – badania rozpoznawcze, pozwalające udzielić odpowiedzi na pytanie: jak jest;

badania ewaluacyjne – pozwalają odpowiedzieć na pytania o ocenę czegoś lub kogoś, o opinię o wartości. To inaczej badania oceniające [Konarzewski 2000];

badanie dokumentów – technika gromadzenia informacji poprzez zapoznawanie się z dostępnymi dokumentami osobistymi lub gromadzonymi przez organizacje i instytucje. Obok papierowych (drukowanych, rękopisów), cennych danych dostarczą nam dokumenty elektroniczne (zapisy na płytkach, dyskietkach itp.), audialne (nagrania dźwiękowe), wizualne (zdjęcia, mikrofilmy), audiowizualne (filmy, nagrania telewizyjne) lub graficzne (malarstwo, grafika, rysunki). Ta technika jest bardzo przydatna przy poszukiwaniu informacji z dalszej i bliższej przeszłości;

bibliografia (gr. *biblion* – książka; *grapho* – pisze) – tematyczny zestaw literatury, obejmujący podstawowe dane o poszczególnych pozycjach: ich autorów, tytuły, miejsca i rok wydania oraz inne szczegóły, zależnie od przeznaczenia bibliografii;

cel badań – zakładany ich rezultat. Na przykład: poznanie jakiegoś zjawiska, ustalenie przyczyn zmian, uwarunkowań poprawy czy możliwych skutków planowanych działań;

cytat – słowa przytoczone dosłownie z jakiegoś tekstu pisanego lub wypowiedzi ustnej, oznaczone przez cytującego cudzysłowem lub wyodrębnione innym drukiem. Na przykład drobniejszym, grubszym lub pochyłym. Brak takiego wyodrębnienia lub przedstawienia źródła i autora w przypisie jest plagiatem;

dedukcja – rozumowanie polegające na uzasadnianiu zaistniałych, lub potencjalnych następstw dzięki logice wywodu;

definicja – jednoznaczny opis czegoś lub kogoś (definiendum) za pomocą zbioru cech określających, typowych tylko dla tego czegoś lub kogoś (definiens);

desygnat – przedmiot materialny, człowiek lub zjawisko odpowiadające jakiemuś pojęciu, (np. błyskawica – szybkości, skała – stabilności, diament – twardości a Herod – okrucieństwa). Jeśli posługujemy się tym pojęciem w pracy, to koniecznie poprawnie;

dobór próby – ustalenie reprezentatywnej ilościowo i jakościowo próby badanej populacji. Dobór ilościowy polega na ustaleniu liczebności grupy, ustalonej statystycznie. Jakościowy polega na zapewnieniu takiego składu badanej grupy, aby w możliwie dużym stopniu odzwierciedlała przekrój całej populacji;

docymologia – (gr. *dolcime* – próba) – nauka zajmująca się metodami i warunkami skuteczności egzaminów i innych konkursów wiedzy;

doktor habilitowany – stopień naukowy, nadawany osobom ze stopniem doktora, w drodze przewodu habilitacyjnego i po uzyskaniu pozytywnej oceny dotychczasowego dorobku naukowego;

dowodzenie czegoś – proces intelektualny, którego istotą jest zestawianie argumentów „za czymś” lub „przeciwko czemuś”, pozwalający na wnioskowanie;

dyplomant – student lub posiadacz absolutorium szkoły wyższej, przygotowujący się, pod opieką promotora, do egzaminu dyplomowego. Elementem tego egzaminu jest obrona pracy dyplomowej;

dyskursywne myślenie – inaczej – myślenie logiczne, polegające na wynikowym analizowaniu ogniw, na logicznej, w pełni wyjaśnionej i uzasadnionej argumentacji;

eksperyment społeczny (pedagogiczny) – definiowany jest najczęściej jako metoda badania wybranego wycinka rzeczywistości poprzez wprowadzanie do niej nowego elementu (zwanego często czynnikiem eksperymentalnym lub czynnikiem zabiegów koncepcyjnych) i obserwowanie zmian zachodzących pod jego wpływem. W naukach społecznych, ze względu na delikatność badanej materii i zagrożenie wywołaniem zmian szkodliwych i niekorzystnych, eksperyment wprowadzany być powinien do badań ze szczególną ostrożnością. Bezwzględnie nie wolno jako czynnik eksperymen-

talny potraktować świadomie zaprogramowanej zmiany negatywnej, takiej jak na przykład: celowe, okresowe, pogorszenie warunków pracy w firmie w celu obserwowania i rejestrowania zachowań i reakcji jej pracowników. Taka metoda niedopuszczalna jest głównie ze względów moralnych;

ewaluacja osiągnięć uczniów – jest łącznym procesem sprawdzania i oceniania tych osiągnięć, z uwzględnieniem wielostronnych ich uwarunkowań. Jest ważnym etapem całego procesu dydaktyczno – wychowawczego;

hipoteza – zakładane rozwiązanie problemu, przypuszczenie, pomysł na możliwy rezultat naukowych poszukiwań. Wskazuje na możliwe związki przyczynowo – skutkowe badanych zmiennych;

indukcja – formułowanie uogólnień i weryfikowanie hipotez na podstawie zaobserwowanych lub ustalonych empirycznie faktów i stwierdzonych prawidłowości;

interpretacja – wyjaśnianie wyników z wykorzystaniem znanych naukowych praw i potwierdzonych wynikami badań twierdzeń;

komunikatywny – (łac. communicativus) – zrozumiały, wyrazisty, czytelny. Takimi właśnie walorami powinna charakteryzować się każda dobra praca dyplomowa;

koncepcja pracy dyplomowej – obmyślony plan struktury i zawartości dysertacji. Koncepcja powinna zostać przekonsultowana z promotorem i uzyskać jego akceptację. Dopiero wówczas może być bezpiecznie wdrażana w życie;

kwerenda – zapoznanie się z istniejącym piśmiennictwem w interesującej nas dziedzinie [Kornarski 2000]. W miarę możliwości powinna być systematyczna i całościowa. Jednak w przypadku prac dyplomowych, a szczególnie licencjackich będących dopiero próbą stawiania pierwszych prawie samodzielnych kroków na gruncie nauki, naiwnością było by oczekiwanie, że student zapozna się rzeczywiście ze wszystkimi monografiami i artykułami napisanymi kiedykolwiek na interesujący go temat i że przeanalizuje wszystkie przeprowadzone w tym obszarze badania i ich wyniki. To oczywiste. Przypominam jednak, że niedopuszczalne jest pisanie pracy w oparciu o jedno lub kilka zaledwie przypadkowo znalezionych opracowań. Grozi takie podejście nie tylko powierzchownością, niekompletnością i niekomplementarnością, ale także skutkować może krytyczną opinią recenzentów. A zatem konieczne jest zastosowanie jakiegoś czytelnego i poprawnego metodologicznie klucza doboru pozycji niezbędnych dla potrzeb przygotowania pracy na przykład uzgodniona z promotorem cezura czasowa, powiedzmy ostatnie 5 lub dziesięć lat, plus ogólne omówienie pozycji wcześniejszych, przywołane za jakimś konkretnym autorem.

kwestionariusz ankiety lub wywiadu – arkusz pytań skierowanych do uczestników badań. Może zawierać pytania otwarte lub zamknięte, albo inaczej, skategoryzowane.

metodologia – nauka o metodach badawczych, zajmująca się między innymi teoretycznymi założeniami tych metod i przynależnych im technik oraz narzędzi, ich opisem, walorami i ograniczeniami poznawczymi, opisem i klasyfikacją oraz zasadami i koniecznymi warunkami stosowania;

metoda badań (badawcza) – komplementarny zespół sposobów pozwalający na skuteczne przeprowadzenie kompleksowego badania, ukierunkowanego na rozwiązania problemu badawczego i osiągnięcie zakładanego celu poznawczego;

metodologia badań – całość przyjętych założeń teoretycznych, na których badacz (tu autor pracy) opiera temat i wykonanie wszystkich etapów pracy;

metoda indywidualnych przypadków – najogólniej polega na analizie jednostkowych losów człowieka w kontekście konkretnych zdarzeń lub sytuacji zawodowych czy społecznych. Przydatną może być, na przykład, w badaniu adaptacji zawodowej nowego pracownika w firmie;

monografia pedagogiczna – metoda badawcza której przedmiotem są instytucje (*np. przedszkole, dom dziecka czy pogotowie wychowawcze*) lub organizacje wychowawczo – oświatowe (*np. klub sportowy, koło zainteresowań, drużyna harcerska czy teatr młodzieżowy*). Umożliwia poznanie sposobów funkcjonowania i przebiegu zachodzących zjawisk wychowawczych, w celu ustalenia ich możliwego wpływu na podopiecznych, oraz zaprogramowanie ew. ulepszeń i prognoz rozwojowych. W badaniach monograficznych dąży się przede wszystkim do dokładnego i wielostronnego zbadania danej instytucji i gruntownego, wielostronnego wejrzenia w jej funkcjonowanie, zarówno jako systemu społecznego, jak i jako współpracującego zespołu. Dla możliwie najdokładniejszego poznania placówki, jej kadry i sposobu funkcjonowania, stosuje się kilka podstawowych technik badawczych. Należą do nich: badanie dokumentów (*w tym archiwalnych*), badanie ankietowe, techniki wywiadu, obserwacja uczestnicząca a nawet elementy eksperymentu pedagogicznego. Pamiętać przy tym należy, że zwłaszcza przy tej metodzie, nie wolno nigdy poprzestawać na jednej tylko technice badawczej. Należy stosować zawsze ich kilka, aby uniknąć błędu jednostronności i zachować możliwość weryfikacji wyników.

monografia społeczna – pokrewna z monografią pedagogiczną metoda badań polegająca na dogłębnym i całościowym rozpoznawaniu struktury organizacyjnej, funkcjonalnej i społecznej wybranej organizacji w celu zaprojektowania skutecznych zmian ukierunkowanych, na przykład, na podniesienie poziomu kultury organizacyjnej i poprawy atmosfery społecznej w tej firmie;

metody statystyczne – metody wykorzystania warsztatu matematycznego umożliwiające opisanie i uporządkowanie informacji zebranych w drodze badań, oraz pozwalające na uogólnianie wniosków wyprowadzonych w oparciu o dobraną próbę badawczą. Pojawiać się powinny zatem w ilościowych badaniach empirycznych na etapach: planowania analiz, losowania próby badawczej oraz w fazie ilościowej analizy już zebranych danych;

narzędzia badawcze – każdy element materialny, służący do prowadzenia badań (kwestionariusze, arkusze testowe dyktafon, kamera, aparat fotograficzny, miernik hałasu, notatnik czy prosty pisak);

obserwacja – sposób gromadzenia wiedzy drogą spostrzeżeń. Ta bardzo prosta definicja obejmuje obszerną gamę odmian i form obserwacji. Od obserwacji prostej, nieplanowanej i sporadycznej do złożonej, systematycznej, planowanej, długofalowej i kontrolowanej. Od bezpośredniej do pośredniej, na przykład za pomocą najprostszyc lub bardzo nawet złożonych urządzeń monitorujących. Od obserwacji biernej do uczestniczącej, otwartej i swobodnej do systematycznej. Od techniki „próbek czasowych” do obserwacji ciągłej. Od niestandardyzowanej albo swobodnej, do standaryzowanej, prowadzonej z wykorzystaniem arkusza obserwacji lub specjalnego dziennika. Zawsze jednak istotą tej metody (lub jak chcą inni teoretycy – techniki) jest gromadzenie i porządkowanie wiedzy o zjawiskach, postawach i zachowaniach za pomocą obserwowania ludzi i ich reakcji na coś lub na kogoś;

obserwacja uczestnicząca – zbieranie informacji o badanym zjawisku, osobie lub materialnych elementach tego zjawiska poprzez osobę czynnie w nim uczestniczącą. Przykładem może być obserwacja zachowań uczniów przez ich nauczyciela, handlowców przez klienta czy osoby zarządzającej przez pracownika lub współpracownika;

parafraza – szersze rozwinięcie jakiegoś tekstu z ewentualnymi własnymi zmianami, swobodna przeróbka czyjejś myśli. W tekście naukowym musi być odpowiednio opisana w przypisie. Brak opisu źródła i jego autora nosi znamiona plagiatu;

plagiat (z łac. plagiator) – przywłaszczenie cudzego autorskiego pomysłu, opublikowanie lub umieszczenie we własnym opracowaniu, całości lub fragmentów cudzego tekstu, bez podania jego

źródła i autora, w sposób sugerujący własne autorstwo. Plagiat jest przywłaszczeniem, karalną formą kradzieży własności intelektualnej. Udowodnienie plagiatu w pracy dyplomowej, może, nawet po upływie lat, spowodować unieważnienie dyplomu, pozbawienie stopnia naukowego lub tytułu zawodowego (takiego, jak tytuł licencjata, lekarza, magistra lub inżyniera

plagiator – osoba, która popełniła przestępstwo plagiatu. **Ty nie chcesz na to miano zasłużyć, prawda?**;

miar środowiska społecznego – metoda pozwalająca na uzyskanie precyzyjnej wiedzy o środowisku społecznym niezbędnej dla zdiagnozowania badanej sytuacji, często niezbędnej dla zaprojektowania i przeprowadzenia działań interwencyjno – naprawczych. Najważniejszym zadaniem takiego pomiaru jest uporządkowanie i ilościowe określenie pewnych zjawisk o charakterze jakościowym, lub ich cech. Najczęściej ustala się w pierwszej kolejności średnią wartość jakiejś cechy lub normy zachowań, na przykład standardy akceptowanych zachowań koleżeńskich w środowisku firm korporacyjnych. Od nich począwszy, tworzy się skalę kategorii wyższych i niższych od normy, przyjętej za wzorzec wyjściowy pomiaru. To metoda złożona i wielowątkowa, zatem trudna do wykorzystania w badaniach prowadzonych na potrzeby przygotowania prac dyplomowych. Znam jednak tak przeprowadzone udane badania magistrantów;

problem badawczy – pytanie wyrażające to, czego poszukujemy. Według filozofów, to stosunek wiedzy do niewiedzy;

problem ogólny – ogólne pytanie badawcze;

problemy szczegółowe – pytania szczegółowe o kolejne elementy problemu głównego;

procedura badawcza – przebieg badań, który powinien zostać w pracy dyplomowej opisany dość szczegółowo, bez pomijania trudności i niepowodzeń;

promotor – profesor, doktor habilitowany czy doktor, a za zgodą kolegiального organu uczelni, magister z dużym doświadczeniem i odpowiednim dorobkiem naukowym, sprawujący opiekę nad procesem przygotowywania pracy dyplomowej w ramach prowadzonego seminarium dyplomowego. Zgodnie z wymogami ustawowymi, po przyjęciu od dyplomanta pracy, przygotowuje pisemnie i dołącza do dokumentacji jej recenzję;

przypis – informacja o źródle i autorze cytowanego lub parafrazowanego tekstu, zamieszczana u dołu strony, na zakończenie rozdziału lub całej pracy;

psychologiczne metody badań – metody pomiaru zmiennych nieobserwowalnych, takie jak: testy inteligencji, pomiar skali autorytaryzmu czy inwentarz osobowości. Ich zastosowanie w praktyce wymaga kwalifikacji psychologa lub pomocy wykwalifikowanego specjalisty w tej dziedzinie. Do najczęściej stosowanych zaliczyć ponadto można: testy zdolności i umiejętności, skale postaw i metody projekcyjne;

pytania ankietowe – powinny być: jasne, jednoznaczne, precyzyjne, dokładne, dostosowane do respondenta, grzeczne, nie sugerujące odpowiedzi. Mogą mieć charakter otwarty lub zamknięty. Mogą też być skonstruowane na zasadzie: prawda – fałsz, proponować respondentowi hierarchicznie uporządkowanej odpowiedzi lub wymagać od niego dokonania wyboru z zaproponowanej kafeterii twierdzeń, na przykład: nigdy mi się to nie zdarza, rzadko się tak zdarza, bywa tak czasami, często tak jest lub jest tak zawsze;

recenzent – w szkole wyższej, nauczyciel akademicki co najmniej ze stopniem naukowym doktora, przygotowujący, na zlecenie odpowiednich władz uczelni, omówienie i ocenę pracy dyplomowej;

recenzja – w szkole wyższej, pisemna opinia i ocena dysertacji, przygotowana przez uprawnionego pracownika naukowego, stanowiąca podstawę podjęcia decyzji o dopuszczeniu studenta do egzaminu dyplomowego;

RODO – (ang. General Data Protection Regulation, GDPR) – rozporządzenie unijne, zawierające **przepisy** o ochronie osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych oraz **przepisy** o swobodnym przepływie danych osobowych. UWAGA! Ważne przy prezentowaniu wyników badań.

seminarium (łac.) – specyficzna forma zajęć dydaktycznych w szkole wyższej, prowadzonych najczęściej przez samodzielnego pracownika naukowego, których celem jest pogłębienie wiedzy i doskonalenie kompetencji z określonej dziedziny, oraz opanowanie metod badań dla tej dziedziny charakterystycznych. Ma najczęściej charakter konwersacyjny. W dużej mierze polega na prowadzeniu dialogu nauczyciela z e studentami. Finalnym efektem pracy w seminarium jest najczęściej przygotowanie przez jego uczestników prac seminaryjnych lub dyplomowych

socjometria – specyficzna grupa metod, pozwalających na ustalenie prawdziwych relacji społecznych panujących w interesującym nas badawczo zespole. Należą do nich takie metody, jak: „**plebiscyt życzliwości i niechęci**”, „**zgadnij kto?**”, klasyczna, nazwana od nazwiska twórcy socjometrii J.L. Moreno, „**metoda Moreno**” lub „**metoda rangowania społecznego**”. Dzięki ich zastosowaniu, bez konieczności bezpośredniego zadawania respondentom kłopotliwych i często krępujących pytań o to, czy kogoś lubią lub akceptują czy nie, dowiadujemy się tego z dużo większą wiarygodnością i bez ryzyka uzyskiwania odpowiedzi życzeniowych czy świadomie przekłamanych. Metody socjometryczne pozwalają na ustalenie prawdziwej pozycji osób nas interesujących w grupie współpracowników i ustalenie rangowej struktury społecznej całej grupy. Możemy poznać osoby cieszące się największą akceptacją, wyalienowane, odrzucone lub tylko okresowo izolowane. Metody te są celowe i łatwe do wykorzystania w niewielkich grupach, liczących od kilku, do kilkudziesięciu osób. Do najważniejszych zalet metod socjometrycznych można zapewne zaliczyć:

- możliwość stosunkowo łatwego **rozpoznawania grup społecznych**, na przykład, pracowni-
czych, a głównie poziomu ich integracji wewnętrznej, struktury oraz rodzaje zachodzących
wewnątrz nich relacji międzyludzkich;
- w miarę precyzyjna **rejestracja** zmian **losów** wybranych jednostek na tle grupy;
– łatwość **wyodrębnienia** z grupy **osób alienowanych i odrzuconych**, ważna dla oceny efektów
tego stanu procesów destrukcyjnych zespołu;
- stosunkowo łatwa możliwość **obserwacji niekorzystnych zmian** w badanej grupie;
– możliwość graficznego przedstawienia struktury grupy, ułatwiającego jej analizę i dokonu-
jące się zmiany;
- duże możliwości **wyodrębnienia potencjalnych przywódców** grupy, w tym również „wodzów
negatywnych”, destruktywnych;
- możliwość **obserwowania i dokumentacji skutków** intencjonalnych **działań integracyjnych**
w grupie i wobec grupy.

Część badaczy zarzuca tej metodzie powierzchowność i możliwość zafałszowania wyników przez rozbudzone emocje. Jednak mnie osobiście wydaje się, że te zarzuty nie są wystarczająco umotywowane. Oczywiście, emocje mogą zniekształcić rezultat każdego tego typu badania, jednak uważne i konsekwentne przestrzeganie procedur i unikanie pytań negatywnych (np. wprost o osoby odrzucone) oraz powtarzanie badań w ustalonych odstępach czasowych, pozwalają zagrożenia takie znacząco ograniczyć;

sondaż diagnostyczny – kompleksowa metoda badań, która jest sposobem gromadzenia wiedzy o cechach zjawisk społecznych, ich dynamice i kierunku zmian oraz o stopniu ich nasilenia poprzez zbieranie opinii wybranych zbiorowości. Oczywiście na ogół nie jesteśmy w stanie, szczególnie w przypadku dużych populacji, objąć badaniem wszystkich jej członków. W takiej sytuacji dokonujemy doboru ilościowego grupy reprezentatywnej i jakościowego, czyli typowych dla całej zbiorowości przedstawicieli. Pytamy ich o opinię o osobach, zjawiskach i zdarzeniach oraz o ocenę tychże, za pomocą takich technik badawczych jak: ankieta, badanie kwestionariuszowe czy wywiad. W pewnych specyficznych obszarach problemowych przydatne mogą okazać się również: obserwacja i analiza dokumentów;

tajemniczy klient (Mystery Schoping) – specyficzna odmiana obserwacji uczestniczącej, albo metody badania w działaniu stosowana najczęściej w celu oceny poziomu komunikacji interpersonalnej, kompetencji społecznych i zawodowych oraz jakości obsługi klientów organizacji usługowej lub handlowej. Stosowana jest aktualnie w coraz szerszych obszarach życia zawodowo-społecznego. Daje możliwość obejrzenia placówki i jej pracowników z perspektywy klienta, dokonania porównawczej oceny jakości usług i kompetencji świadczących je osób oraz zdiagnozowanie ich najsłabszych stron. Niepodważalnymi ich zaletami są: obiektywizm opartego o standaryzowane narzędzie, oglądu i oceny, oraz fakt przeprowadzenia badania w warunkach naturalnych, w trakcie normalnego wykonywania zadań zawodowych. Mają zatem niebagatelny walor wysokiej wiarygodności. Oczywiście, pod warunkiem poprawności zastosowanych zasad i procedur oraz stosowania dobrych, zweryfikowanych narzędzi badawczych, czyli kwestionariuszy audytorskich. Ważne w tym przypadku są również pewne talenty aktorskie, gdyż badacz wciela się w rolę klienta. I to nie byle jakiego, ale bardzo wymagającego, marudnego, czyli w żargonie handlowców, trudnego „upierdliwca” (*przepraszam za dosłowny cytat*). Dzięki umiejętnemu stosowaniu tej metody, możemy skutecznie oceniać urzędy państwowe i samorządowe, inne organizacje i instytucje publiczne, służbę zdrowia, oświatę i szkolnictwo wyższe, transport, firmy telekomunikacyjne, instytucje finansowe i banki, gastronomię, firmy kosmetyczne i fryzjerskie, turystyczne i handlowe, warsztaty motoryzacyjne itp. Zapowiedzią obecnej mody na taki sposób badania był popularny przed laty francuski obraz filmowy pt: „Skrzydółko czy nóżka?” w którym znakomity komik Luis de Fines kreował główną rolę eksperta gastronomicznego. Zabawna fabuła, ale metoda ta sama: tajemniczego klienta, nazywanego też audytorem, klientem testowym, mystery shopper czy klientem-szpiegiem [Dutko 2009]. Zainteresowanych bliższym poznaniem metody, odsyłam do internetowych i książkowych publikacji specjalistycznych;

technika badawcza – rozumiana jest jako zespół czynności praktycznych, zastosowanie których pozwala uzyskać wiarygodne naukowo informacje;

testy kompetencji – standaryzowane metody pomiaru i oceny kierunkowych kompetencji człowieka (t. kompetencji miękkich, komunikacyjnych, interpersonalnych,

test osiągnięć szkolnych – zbiór zadań przeznaczonych do rozwiązania w toku jednego zajęcia szkolnego, dotyczących wybranego zakresu treści kształcenia w taki sposób by z ich wyników można było wnioskować o poziomie opanowania tych treści.

test wiedzy – jedna z najczęściej stosowanych metod weryfikacji wiedzy zapamiętanej i operacyjnej. Pozwala na zastosowanie czytelnych kryteriów oceny, a konstrukcja narzędzi pomiaru i organizacja procesu oraz warunki weryfikacji zapewniają bezstronność i rzetelność wyników.

testy psychologiczne – badanie eksperymentalne (lub użyte w nim narzędzie pomiaru) przeprowadzone w celu uzyskania wiarygodnych informacji o cechach psychicznych lub typowych zachowaniach badanej osoby. Na przykład: **test Arthur** – bezsłowny test badający analizę i syntezę myślową;

test Bennetta – jeden z najpopularniejszych testów badających niektóre predyspozycje zawodowe człowieka; **test inteligencji** – służący do badania sprawności myślenia; **test Murraya**-test projekcyjny do badania osobowości; **test sytuacyjny** – służący do badania przydatności zawodowej czy **test tablic Landolta** – test papierowy służący do badania szybkości przetwarzania informacji. Dla osoby badającej ważne szczególnie są: trafność, diagnostyczność, moc dyskryminacyjna, rzetelność, prognozywność oraz obiektywność stosowanego testu. Badania z wykorzystaniem testów psychologicznych, prowadzone i interpretowane mogą być tylko przez wykwalifikowanego psychologa. [Szewczuk 1985];

weryfikacja hipotezy – teoretyczne lub badawcze sprawdzanie stopnia prawdziwości założeń zawartych w hipotezie;

wywiad – czyli specyficzna forma kierowanej rozmowy prowadzonej w celu uzyskania informacji na temat ocen, opinii i reakcji respondentów na badane zjawisko. Stąd też alternatywna nazwa tego sposobu badania – **rozmowy sondażowe**. Wywiad może mieć charakter jawny lub ukryty. Może być skategoryzowany lub swobodny oraz formalny i nieformalny. Wywiad bezpośredni, prowadzony w osobistym kontakcie z interlokutorem ma dodatkowy walor. Rozmawiając, obserwujemy reakcję naszego rozmówcy, które mogą dostarczać nam ważnych komunikatów niewerbalnych, weryfikujących lub potwierdzających treść wypowiedzi. Czasami zachowania naszego partnera w rozmowie stanowią jawne zaprzeczenie komunikatu werbalnego. Słowa kłamią łatwiej niż oczy, twarz i mowa ciała. Tu bez odpowiedniego profesjonalnego przygotowania trudniej bowiem grać.

wskaźnik – cecha lub zjawisko pozwalające badaczowi zaobserwować zachodzenie interesujących go zdarzeń lub zmian. Wyróżnia się wskaźniki: podmiotowe, przedmiotowe, empiryczne, definicyjne, realne i inferencyjne (Inferujemy – wnioskujemy) Dobrze dobrane wskaźniki muszą posiadać odpowiednią moc dyskryminacyjną, trafność i cechę obiektywności. Innymi słowy muszą pozwalać na wyodrębnienie zjawiska badanego z szerszego obszaru zdarzeń i dokonanie jego pomiaru, przy zagwarantowaniu braku czynników zakłócających otrzymany obraz;

zasady ogólne przetwarzania danych osobowych wg. RODO – RODO dzieli dane osobowe na zwykłe (data i miejsce urodzenia, adres zamieszkania czy stan rodzinny) i szczegółowe (bardziej wrażliwe, jak pochodzenie, przynależność religijna, związkowa, informacje o stanie zdrowia, dane genetyczne czy stan majątkowy. Za dane kategorii szczególnej uważa się orientację seksualną i poglądy polityczne. Zgodnie z zasadami RODO, przetwarzanie tych danych obejmuje: ich zbieranie i utrwalanie, organizowanie i porządkowanie, przechowywanie, adaptowanie lub modyfikowanie, pobieranie, przesyłanie przeglądanie czy wykorzystywanie, bez względu na cel. Przetwarzanie, to również: jakiegokolwiek rozpowszechnianie, udostępnianie i dopasowywanie, oraz łączenie, ograniczanie, usuwanie i oczywiście niszczenie.

zmienna – badane zjawisko, podlegająca zmianom właściwość, będąca przedmiotem naszego badania.

zmienna niezależna – właściwość, stan lub cecha w danym momencie nie podlegająca zmianom, ale wpływająca na zmiany innych obserwowanych zjawisk(przyczyna);

zmienna zależna – cecha lub wartość, których zmiany powstające pod wpływem zmiennej niezależnej, badamy pod względem jakościowym i ilościowym.

14. Etyka dyplomanta

„Kto ukradnie igłę, ukradnie też gwóźdź, i widły”

sentencja chińska

Etyka (fr. éthique) – to ogół zasad i norm postępowania przyjętych w danym środowisku. Definiowana jest również jako nauka o moralności zajmująca się między innymi ustalaniem norm moralnego postępowania. Normy i zasady postępowania nie jedno mają imię. Każda prawie dziedzina życia wymaga i buduje własny, specyficzny ich katalog. Dyskusje o etyce uprawiania nauki trwają od stuleci. Współcześnie szczególnie gorące są problemy z plagą plagiatów we wszelkiego rodzaju dysertacjach.

Plagiatorstwo. Plagiatowanie. Popęlnianie plagiatu. Coraz częściej nawet językoznawcy zastanawiają się nad zasadami prawidłowej wymowy i pisowni tego typu słów. Powód? Otóż problem kradzieży wartości intelektualnej, czyli cudzych tekstów i myśli, narasta w tempie lawinowym. To dla wielu pracowników naukowo-dydaktycznych problem niestety prawie codzienny¹⁹. Zwłaszcza dla osób prowadzących prace dyplomowe. Skąd w tych pracach tyle plagiatów, nieuprawnionych zapożyczeń i „pseudotwórczych” dostosowań obcych tekstów? Dlaczego coraz więcej dyptomantów „ściąga” bez żenady teksty z Internetu metodą: „zaznacz – kopiuuj – wklej”? Czy nastąpił całkowity zanik normalnej, ludzkiej, ugruntowanej przez lata, przyzwoitości? Upadek moralności? Bo łatwo? A może po prostu zabrakło świadomości, że myśl innego człowieka też jest jego własnością i ma swoją wymierną, nie tylko symboliczną wartość? W tym momencie zastanawiam się, czy może to my, nauczyciele akademicy, zbyt słabo ten problem poruszamy w rozmowach z naszymi studentami? Może za mało mówimy o etyce naukowej twórczości? Może sami nie przykładamy wystarczającej uwagi do tych wartości? Takich rozważań można snuć jeszcze bardzo wiele. Nadrabiając zaległości, zróbmy w tym zakresie czegoś praktycznego. Wyprowadźmy coś w rodzaju

dekalogu etycznego dyplomanta.

Po pierwsze – nie **kradnij cudzych tekstów**. Tekst jest własnością intelektualną autora i jak każda własność podlega ochronie prawnej. Nie okradasz sklepów ani mieszkań, nie kradniesz

¹⁹ <https://glos24.pl/ksiazka-reaktor-nowotarskiej-uczelnia-odwolany-ze-stanowiska-za-plagiat-osmiu-prac-studentow>

samochodów, nie uprowadzasz ludzi. Efektów pracy intelektualnej innej osoby też nie wolno sobie przywłaszczać. Plagiat to też kradzież!²⁰

Po drugie – **nie dokonuj bezprawnego zaboru myśli innych ludzi**. Ochronie prawnej podlega nie tylko forma wypowiedzi, ale w takim samym stopniu jej istota, czyli zawarta w niej idea, sens. Jeżeli czyjeś odkrycie przedstawiamy nawet własnymi słowami, jako własne, też dokonujemy aktu przestępczego i czynu niemoralnego.

Po trzecie – **nie ukrywaj prawdziwego nazwiska autora cytowanych wypowiedzi**, zamieszczonych tabel, grafów, schematów, diagramów i rysunków. Są efektem wielu przemyśleń, rezultatem czyjegoś talentu, pracy intelektualnej i wykonawczej. Publikując je wyraża wprawdzie zgodę na ich wykorzystywanie, ale z zachowaniem zasad i norm prawno-etycznych.

Po czwarte – **nie przypisuj sobie nieuprawnionej zasługi znalezienia ważnego tekstu** w publikacji, której sam nie czytałeś, ujawnij, za kim powołujesz się na ten tekst. albo odszukaj tekst oryginalny, zapoznaj się z nim i dopiero wówczas zacytuj ważny dla siebie fragment. Jeśli z jakiegoś powodu nie jest to możliwe, podaj w swojej pracy prawdziwe źródło cytatu.

Po piąte – **nie zapomnij, że każde zdjęcie ma lub miało swojego autora**. Każdorazowe wykorzystanie w twojej pracy czyjejs fotografii wymaga podania jego nazwiska lub zbioru. Nawet, gdy zdjęcie pochodzi ze zbiorów prywatnych. Jeśli jego autor nie jest znany, też zaznacz to w swoim opracowaniu.

Po szóste – **napisz swoją pracę samodzielnie**, nie zlecaj tego zadania innej osobie, ani nie kupuj gotowej pracy od wyspecjalizowanej w tym procederze firmy. Nie korzystaj z „prostytucji intelektualnej”, nawet, gdy boisz się, że za pracę tylko Twojego autorstwa otrzymać możesz nieco niższą ocenę, nie zniżaj się do oszustwa. Po pierwsze jest ono nieetyczne, po drugie, stanowi dowód niewiary w siebie i tchórzostwa, po trzecie, jest ryzykowne. Nawet, jeśli udowodnienie braku samodzielnego autorstwa jest trudne, to jednak w przypadku stwierdzenia takiego faktu ryzykujemy nie tylko utratę nieetycznie zdobytego stopnia lub tytułu, ale również odpowiedzialność karną. Każdy dyplomant składa bowiem podpisane oświadczenie potwierdzające swoje autorstwo przedstawianej pracy. Jego nieprawdziwości skutkować bowiem może karą od 3 miesięcy aż do 5 lat więzienia.

Po siódme – **nie ściągaaj do swojej pracy ani nie korzystaj w inny sposób z tekstów** przeznaczonych dla osobników małego intelektu i pozbawionych zasad moralnych, typu: ściąga. pl. Zawsze sprawdzaj, kto jest autorem opracowania. Pod pozornie mądrymi tytułami kryją się bowiem czasami wypracowania początkujących studentów, a nawet uczniów, nie spełniające nawet minimalnych wymogów metodycznych ani faktograficznych.

Po ósme – **nie zmieniaj prawdziwych wyników swoich badań** po to tylko, aby się komuś przypodobać. Nawet promotorowi. To Twoje badania, Twoje wyniki i jeśli są prawdziwe, miej odwagę ich obrony. Nie wycofuj się z własnych ustaleń nawet wtedy, gdy są różne od przyjętych oficjalnie jako obowiązujące. Jeśli twoje badania prowadzone były rzetelnie, masz prawo opierać na nich swoje wnioski.

Po dziewiąte – **pisz pracę swoimi słowami i własnymi zdaniami**. Niech nie będzie zlepkiem, kompilacją cudzych tekstów, nawet tych prawidłowo cytowanych i przywoływanych. Nie oddawaj nikomu prawa do współautorstwa twojej własnej pracy dyplomowej. Mądrze i z umiarem posiłkuj się wypowiedziami i przemyśleniami innych autorów.

²⁰ Patrz kodeks społeczności akademickiej ZPSB w Szczecinie.

Po dziesiąte – pamiętaj, że **treści wykładów** nauczycieli akademickich też **chronione są prawem autorskim**. Ich cytowanie czy powoływanie się na usłyszane w ich toku tezy, też wymaga umieszczenia odpowiedniej o tym informacji.

Zachowując prawa autorskie swojej pracy dyplomowej, **nie zapominaj też o roli promotora w jej powstaniu**. Każdorazowe opublikowanie choćby fragmentów dysertacji, a nawet powstałego na jej tle artykułu lub większego opracowania, wymaga podania danych opiekuna naukowego.

Być, albo nie być? – oto jest pytanie. A ściślej – być etycznym czy szukać łatwej możliwości przygotowania swojej pracy dążąc do sukcesu po najmniejszej linii oporu ?. Bez względu na koszty moralne i realne zagrożenia ? Wybór należy do każdego z was !!! Niech będzie tak, jak mówił wielki filozof I. Kant:

„Niebo gwiaździste nade mną i prawo moralne we mnie”

Zdj. 3. Takich udanych dysertacji życzę!! Na zdjęciu wszystkie obronione na bardzo dobry. (zdjęcie własne autora)

Aneksy

1. Wzorcowa strona tytułowa pracy licencjackiej przygotowanej w Zachodniopomorskiej Szkole Biznesu w Szczecinie.
2. Oświadczenie autora dysertacji.
3. Oświadczenie o wyrażeniu zgody na poddanie wykonanej pracy procedurze antyplagiatowej.
4. Procedura dyplomowa na kierunku Pedagogika w ZPSB
5. Druk recenzji pracy dyplomowej obowiązujący na kierunku Pedagogika w ZPSB
6. Procedura antyplagiatowa w ZPSB
7. Wypisy z kodeksu etycznego społeczności akademickiej ZPSB

Aneks 1. Wzór strony tytułowej pracy licencjackiej w ZPSB

Zachodniopomorska
Szkoła Biznesu
w Szczecinie

WYDZIAŁ w Gryficach
Kierunek PEDAGOGIKA

Anna Kowalska

Nr albumu.....

(Tytuł)

**GRY KOMPUTEROWE SZANSĄ CZY ZAGROŻENIEM
DLA WYCHOWANIA DZIECKA**

Projekt dyplomowy napisany na specjalności
tutaj podaj nazwę swojej specjalności
pod kierunkiem
tutaj podaj tytuł, imię i nazwisko promotora

miejsce siedziby uczelni /wydziału/ i rok napisania pracy

Aneks 2. Oświadczenie autora dysertacji dotyczące procedur antyplagiatowych

OŚWIADCZENIE

Oświadczam, że niniejszą pracę przygotowałem/-łam samodzielnie. Wszystkie dane, istotne myśli i sformułowania pochodzące z literatury (przyczone dosłownie lub niedosłownie) są opatrzone odpowiednimi odsyłaczami. Praca ta nie była w części tej ani podobnej formie przez nikogo przedłożona do żadnej oceny i nie była publikowana. Jednocześnie przyjmuję do wiadomości, że gdyby powyższe oświadczenie okazało się nieprawdziwe, decyzja o wydaniu dyplomu ukończenia studiów zostanie cofnięta.

Oświadczam również, że wersja papierowa i elektroniczna pracy są tożsame. Na mocy art. 76. Ust. 4 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. z późn. zm., wyrażam zgodę na poddanie mojej pracy weryfikacji systemie JEDNOLITY SYSTEM ANTYPLAGIATOWY.

Przyjmuję do wiadomości, że na mocy Art. 347 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. z późn. zm., obroniona praca dyplomowa zostaje umieszczona w OGÓLNOPOLSKIM REPOZYTORIUM PISEMNYCH PRAC DYPLOMOWYCH.

Gryfice.....

Podpis

Aneks. 3 Oświadczenie o wyrażeniu zgody na udostępnianie pracy

Wyrażam zgodę / Nie wyrażam zgody (* *niepotrzebne skreślić*) na udostępnienie mojej pracy osobom trzecim (niezwiązanym z procedurą dyplomową w ZPSB), w tym do wglądu w bibliotece.

Szczecin.....

Podpis

Aneks 4. Procedura dyplomowa na kierunku Pedagogika w ZPSB

ZARZĄDZENIE REKTORA ZACHODNIOPOMORSKIEJ SZKOŁY BIZNESU W SZCZECINIE	8/2019	16/05/2019r.
W sprawie: korekty procedury dyplomowej dla studiów pierwszego stopnia na kierunku Pedagogika		

I. PROCEDURA DYPLOMOWA DLA STUDIÓW PIERWSZEGO STOPNIA NA KIERUNKU PEDAGOGIKA

- FORMA:** Procedura dyplomowa dla studiów pierwszego stopnia na kierunku: Pedagogika, obejmuje egzamin dyplomowy oraz pracę dyplomową – tzw. projekt dyplomowy. Egzamin dyplomowy przeprowadza Komisja Egzaminów Dyplomowych.
 - KOMISJA:** W skład Komisji Egzaminów Dyplomowych wchodzi:
 - Dziekan, Prodzikan lub Rektor, lub wskazany samodzielny pracownik naukowy, jako przewodniczący Komisji,
 - Promotor projektu dyplomowego,
 - oraz Recenzent projektu dyplomowego.
 Promotorem lub Recenzentem projektu dyplomowego, w wyjątkowych przypadkach, może być osoba nieposiadająca stopnia naukowego doktora, ale posiadająca rozbudowane doświadczenie praktyczne w specjalności, w ramach której student realizuje swój projekt dyplomowy.
 - PRZEBIEG EGZAMINU:** Student przedstawia prezentację wyników badawczych projektu dyplomowego oraz odpowiada pytania, według następującej struktury:
 - pytanie 1 – nauki ogólne i kierunkowe
 - pytanie 2 – przedmioty/moduły/kursy specjalnościowe
 - pytanie 3 – prezentacja projektu dyplomowego (np. w Power Point) i dodatkowo, pytanie dotyczące problematyki podjętej w projekcie dyplomowym sformułowane przez Recenzenta.
- PYTANIA EGZAMINACYJNE:** Podstawą dla dwóch pierwszych pytań są listy zagadnień i obszarów problemowych, opracowanych przez wyznaczony przez Dziekana zespół wiodących pracowników kierunku, (łącznie minimum 40 pozycji). Obie listy są udostępniane studentom przestępującym do egzaminu dyplomowego na stronie internetowej Uczelni. Pytanie dotyczące problematyki objętej w projekcie dyplomowym przygotowuje recenzent pracy.
 - RECENZJE projektu dyplomowego** (promotorska i recenzenta) są jawne, i udostępniane studentom przed egzaminem dyplomowym.

5. PROJEKT DYPLOMOWY jako praca dyplomowa na studiach pierwszego stopnia:

Forma	Projekt dyplomowy powinien charakteryzować się pragmatycznym podejściem do rozwiązania konkretnego problemu. Może mieć charakter projektu analitycznego (badawczego) lub wdrożeniowego (projektowego). Pożądane jest wykazanie użyteczności projektu dla konkretnego odbiorcy (grupy odbiorców). Projekt dyplomowy musi obowiązkowo obejmować komponent badań własnych studenta. Przedmiot i zakres badań powinien być zdefiniowany przez studenta i zaakceptowany przez Promotora.
Pożądana struktura projektu dyplomowego	Projekt dyplomowy powinien odzwierciedlać przebieg procesu badawczego lub projektowego. Powinien zawierać następujące komponenty: 1. Zdefiniowanie problemu badawczego; opis metodologii badawczej. 2. Krótka analiza aktualnej literatury przedmiotu (min. 10 pozycji bibliograficznych; analiza obejmuje 10–15% tekstu projektu). 3. Prezentacja wyników badań 4. Proces wnioskowania. Rekomendacje i zalecenia.

Forma prezentacji projektu	<p>Praca pisemna indywidualna o objętości ok. 35-50 stron (1800 znaków na stronę) wraz z 1 – stronicowym streszczeniem w języku polskim i angielskim. Obligatoryjnie należy złożyć 2 egzemplarze w wersji papierowej, w tym jeden egzemplarz wydrukowany dwustronnie w miękkiej oprawie, oraz wersję elektroniczną na CD-plik zapisany jako PDF o pojemności nie mniejszej 15 MB). Praca powinna być złożona do dziekanatu na co najmniej 20 dni przed wyznaczonym terminem egzaminu dyplomowego.</p> <p>Pożądana jest również prezentacja (np. Power Point, Flash, itp.) do przedstawienia w pierwszej części egzaminu dyplomowego (max 10 minut).</p>
Wymogi metodyczne	<p>Projekt powinien udowodnić praktyczne umiejętności studenta przeprowadzenia badań i formułowania wniosków i zaleceń (w zakresie studiowanej specjalności).</p> <p><u>W przypadku badań pierwotnych</u>, student musi wykazać się umiejętnością przeprowadzenia procesu analitycznego, tj. skonstruowania narzędzi badawczych, wyboru grupy badawczej, metody przetworzenia danych pierwotnych, procesu wnioskowania.</p> <p><u>W przypadku badań wtórnych</u>, student powinien wykazać się umiejętnością: dotarcia do różnych źródeł informacji i danych, wyselekcjonowania wiarygodnych i adekwatnych danych, uporządkowania i przetworzenia danych w odpowiednich przekrojach, przeprowadzenia procesu wnioskowania.</p>
Weryfikacja	<p>Projekt jest oceniany przez promotora i przez recenzenta oraz jest prezentowany podczas egzaminu dyplomowego (max. 10 minutowa prezentacja).</p> <p>Na mocy art. 76. Ust. 4 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. z późn. zm., praca zostaje poddana weryfikacji w systemie JEDNOLITY SYSTEM ANTYPLAGIATOWY. Pozytywny wynik weryfikacji, której zasady są określone w procedurze antyplagiatowej przyjętej w ZPSB, jest warunkiem dopuszczenia studenta do egzaminu dyplomowego.</p> <p>Na mocy Art. 347 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. z późn. zm., obroniona praca dyplomowa zostaje umieszczona w ogólnopolskim repozytorium pisemnych prac dyplomowych.</p>
Rola promotora	<p>Promotor uczestniczy w procesie zdefiniowania problemu badawczego oraz pełni funkcje wspomagające w procesie doboru metod badawczych i narzędzi. Wskazane jest prowadzenie przez promotorów warsztatów analitycznych w zakresie poszukiwania źródeł danych i informacji oraz projektowania narzędzi badawczych i metod przetwarzania danych.</p>
obowiązuje od: dnia publikacji	
Obowiązuje do: odwołania	
Uwagi: niniejsze zarządzenie znosi Zarządzenie Rektora nr 2/2015	
<p>Podpis:</p> <div style="text-align: right;"> <p>REKTOR Zarządzenia Wydziału Szkoły Regionalnej prof. dr hab. Aneta Zelek</p> </div>	

Aneks 5. Druk recenzji pracy licencjackiej (na przykładzie wydziału ZPSB w Gryficach)

Gryfice, dnia r.

Wydział w Gryficach

Pan/i prof./dr

Uprzejmie proszę o ocenę załączonego projektu dyplomowego studenta:

Imię i nazwisko: _____ nr albumu _____

Tytuł projektu: _____

Egzamin dyplomowy przewiduje się w dniu: _____

Promotor: _____

RECENZJA PROJEKU DYPLOMOWEGO

I. OCENA KONCEPCJI PROJEKTU (każdy element oceniamy w skali od 0 do 5 pkt)

		Ocena w pkt.
1.	Sformułowanie celu/-ów projektu	
2.	Sformułowanie problemu i pytań badawczych	
3.	Układ i struktura projektu	
4.	Trafność doboru metod i narzędzi badawczych	
5.	Aktualność pracy i istotność podjętego tematu	
łącznie max. 25 pkt.		

II. OCENA ŹRÓDEŁ INFORMACJI (każdy element oceniamy w skali od 0 do 5 pkt)

		Ocena w pkt.
1.	Dobór literatury (odpowiednia ilość, adekwatność do podjętego tematu)	
2.	Zakres wykorzystania danych empirycznych	
3.	Przebieg/organizacja procesu badań własnych	
4.	Warsztat analityczny i umiejętności metodyczne	
łącznie max. 20 pkt.		

III. MERYTORYCZNA OCENA PROJEKTU (każdy element oceniamy w skali od 0 do 5 pkt)

		Ocena w pkt.
1.	Zgodność treści z tematem i celem projektu	
2.	Prezentacja wyników badań	
3.	Umiejętność formułowania wniosków	

4.	Umiejętność formułowania rekomendacji i zaleceń	
5.	Rozwiązanie sformułowanego problemu badawczego i/lub weryfikacja hipotez badawczych	
6.	Stopień realizacji zakładanego/-ych celu/-ów projektu	
7.	Walory praktyczne, możliwość implementacji	
8.	Kompletność projektu	
łącznie max. 40 pkt.		

IV. OCENA REDAKCJI PRACY (każdy element oceniamy w skali od 0 do 5 pkt)

		Ocena w pkt.
1.	Poprawność językowa i technika pisania (analiza stylu wypowiedzi, zrozumiałość, ścisłość, dokładność, przejrzystość, poprawność argumentowania)	
2.	Redakcja przypisów i odsyłaczy, spisy treści	
3.	Poprawność edycji, składu tekstu i graficznej prezentacji danych itp.	
łącznie max. 15 pkt.		

Suma punktów I - IV:

V. UZASADNIENIE I INNE UWAGI OCENIAJĄCE PROJEKT (pole obowiązkowe)

VI. OCENA KOŃCOWA (bdb, db pl, db, dst pl, dst, nd)

Legenda:

91–100	bdb
81–90	db pl
71–80	db
61–70	dst pl
51–60	dst
0–50	nd

Gryfice,	Podpis Promotora/Recenzenta
----------------	-----------------------------------

Aneks 6. Procedura antyplagiatowa w ZPSB

1. Procedura antyplagiatowa w ZPSB dotyczy obligatoryjnie wszystkich prac dyplomowych na studiach I i II stopnia (projekty dyplomowe oraz prace magisterskie). Przejście procedury jest warunkiem dopuszczenia pracy do egzaminu dyplomowego.

2. Na mocy art. 76. Ust. 4 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. z późn. zm., praca zostaje poddana weryfikacji w systemie JEDNOLITY SYSTEM ANTYPLAGIATOWY. Pozytywny wynik weryfikacji, której zasady są określone w niniejszej procedurze antyplagiatowej, jest warunkiem dopuszczenia studenta do egzaminu dyplomowego.

3. Na mocy Art. 347 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. z późn. zm., obroniona praca dyplomowa zostaje umieszczona w OGÓLNOPOLSKIM REPOZYTORIUM PISEMNYCH PRAC DYPLOMOWYCH.

4. Student jest zobligowany do złożenia tekstu pracy dyplomowej w wersji elektronicznej na CD - plik zapisany jako PDF o pojemności nie większej niż 15 MB, na co najmniej 20 dni przed wyznaczonym terminem egzaminu dyplomowego. W przypadku większej pojemności pracy, należy tekst rozdzielić na maks. 4 pliki po maks. 15 MB.

5. Dla każdej sprawdzonej pracy, JEDNOLITY SYSTEM ANTYPLAGIATOWY generuje Raport podobieństwa, wskazujący na zapożyczenia tekstów z baz: ORPD, Internet, Baza Aktów Prawnych, Baza Uczelni.

6. W Raporcie podaje się 4 wskaźniki:

- a) Procent podobieństwa tekstu dla 40 wyrazów we frazie;
- b) Procent podobieństwa tekstu dla 20 wyrazów we frazie;
- c) Procent podobieństwa tekstu dla 10 wyrazów we frazie; d) Procent podobieństwa tekstu dla 5 wyrazów we frazie;

7. Przyjmuje się następujące progi tolerancji dla wyniku ogólnego: a) podobieństwa tekstu dla 40 wyrazów we frazie – maks. 25%; b) podobieństwa tekstu dla 20 wyrazów we frazie – maks. 30%; c) podobieństwa tekstu dla 10 wyrazów we frazie – maks. 35%; d) podobieństwa tekstu dla 5 wyrazów we frazie – maks. 40%.

8. Przyjmuje się następujące progi tolerancji dla wyniku baz:

- a) Dla bazy ORPD – maks. 20%;
- b) Dla bazy Internet – maks. 30%;
- c) Dla Bazy aktów prawnych – maks. 40%;
- d) Dla Bazy Uczelni – maks. 30%.

9. Proces weryfikacji pracy w JEDNOLITYM SYSTEMIE ANTYPLAGIATOWY jest obowiązkiem promotora, przy czym dopuszcza się możliwość przesyłania prac do JSA przez pracowników dziekanatów.

10. Proces weryfikacji pracy obejmuje następujące etapy:

- a) Promotor zakłada badanie tzn. wypełnia metrykę pracy i dodaje plik (bądź pliki pracy) do systemu;
- b) System sprawdza pracę pod kątem zapożyczeń, manipulacji na tekście i obecności w pracy obcego stylu;
- c) Promotor po przebadaniu pracy ma dostęp do Raportu w systemie, na którym może pracować;
- d) Po analizie parametrów i ewentualnym przeliczeniu wyniku, Promotor akceptuje ostateczny raport w systemie;

e) Promotor (lub dziekanat) pobiera i drukuje raport ogólny w postaci pdf, na którym uzasadnia dopuszczenie lub niedopuszczenie studenta do obrony.

f) Raport, o którym mowa w pkt. e załączany jest do akt studenta.

11. Student nie jest dopuszczony do systemu JSA, tzn. że nie ma dostępu do raportu w systemie. Oględzin Raportu podobieństwa, umożliwiających stwierdzenie, czy praca spełnia kryteria wymienione w pkt. 6 - 8, dokonuje Promotor.

12. Jeżeli w wyniku oględzin Raportu podobieństwa pod kątem kryteriów, o których mowa w pkt. 6 - 8, praca zostanie uznana za niebudzącą wątpliwości, praca zostaje przedstawiona do obrony.

13. Jeżeli w wyniku oględzin Raportu podobieństwa pod kątem kryteriów, o których mowa w pkt. 6 - 8, praca zostanie uznana za wymagającą dodatkowej oceny z punktu widzenia występowania niedopuszczalnych zapożyczeń, praca nie jest dopuszczana do egzaminu dyplomowego, a student jest wezwany do poprawy pracy. W takim przypadku każda kolejna wersja pracy jest poddawana ponownej weryfikacji w JSA.

14. Jeżeli w wyniku oceny Promotor uznaje, że praca jest plagiatem, praca nie zostaje dopuszczona do egzaminu dyplomowego, a wobec jej autora/ki wszczyna się postępowanie dyscyplinarne, zgodnie z przepisami Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. z późn. zm.

15. Na wniosek osób prowadzących zajęcia dydaktyczne w Zachodniopomorskiej Szkole Biznesu w Szczecinie, procedurze antyplagiatowej mogą być poddane prace semestralne z wybranych przedmiotów. O trybie i sposobie przeprowadzenia kontroli antyplagiatowej decyduje osoba prowadząca dany kurs.

16. Jeżeli w wyniku oceny, o której mowa w pkt. 15 wynika, że praca semestralna jest plagiatem oznacza to niezaliczenie kursu w danym roku akademickim (konieczność wpisu warunkowego z wynikającymi z tego konsekwencjami finansowymi) i adnotację załączoną do akt studenta/teki.

17. W przypadku powtórnego popełnienia plagiatu przez danego studenta/tekę wszczyna się postępowanie dyscyplinarne, zgodnie z odnośnymi przepisami Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. z późn. zm.

Obowiązuje od: 24 kwietnia 2019r. do odwołania
Podpis Rektora

Aneks 7. Wypisy z kodeksu etycznego społeczności akademickiej ZPSB

(wybór dokonany pod kątem związku zapisu z procedurą przygotowywania pracy dyplomowej)

Zasady zachowania i powinności studentów

1. Każdy student jest zobowiązany do zapoznania się z zasadami niniejszego kodeksu oraz do ich przestrzegania i rozpowszechniania w środowisku akademickim.

2. Student kieruje się w swym postępowaniu uczciwością,.....

3. Student ponosi pełną odpowiedzialność za swoje czyny i nie unika negatywnych konsekwencji własnego postępowania.

6. Student ma prawo do:

a) równego i sprawiedliwego traktowania przez wszystkich członków społeczności akademickiej, w szczególności przez pracowników naukowo-dydaktycznych i pracowników administracji,

b) sprawiedliwego, obiektywnego oceniania swojej wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych,

e) działań na rzecz społeczności akademickiej, poprzez członkostwo w kołach naukowych i organizacjach studenckich.

7. Każdy student zobowiązany jest do... przestrzegania obowiązków wynikających z Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym oraz Regulaminu studiów Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w Szczecinie

8. Student we wszystkich swoich działaniach kieruje się uczciwością. Za moralnie naganne uznaje się w szczególności:

a) niesamodzielne pisanie prac zaliczeniowych i dyplomowych (licencjackich, magisterskich, inżynierskich) – przedkładanie do zaliczenia prac zakupionych lub przywłaszczonych prac innych autorów,

b) nieprzestrzeganie prawa własności intelektualnej – wykorzystywanie cudzych materiałów w pracach zaliczeniowych i dyplomowych, bez podania ich autora,

c) korzystanie z niedozwolonych środków, materiałów, pomocy innych osób, samowolne opuszczenie sali w czasie zaliczenia/egzaminu przeprowadzanego na sali, przeszkadzanie w przeprowadzonym zaliczeniu/egzaminie,

d) nieprzestrzeganie zasad określonych w niniejszym Kodeksie i polskim prawie, a w szczególności czynienie tego w celu uzyskania korzyści majątkowej lub innej korzyści o charakterze osobistym

e) podrabianie ocen i fałszowanie dokumentów,

f) podszywanie się pod innego studenta,

9. Student nie powinien uczestniczyć w przedsięwzięciach uwłaczających jego godności lub godności innych osób, jak również podejmować działań szkodzących dobremu imieniu lub podważających zaufanie do Uczelni.

Postanowienia końcowe

1. Cała społeczność akademicka (pracownicy naukowo-dydaktyczni, administracyjni i studenci) jest zobowiązana do przestrzegania zasad zawartych w niniejszym Kodeksie.

3. Naruszenia zasad i wartości etycznych, zawartych w niniejszym kodeksie bada i rozstrzyga Komisja Dyscyplinarna oraz Rzecznik Dyscyplinarny ds. nauczycieli akademickich i ds. studentów.

4. Członkowie społeczności akademickiej mają prawo odwołania się od decyzji Rzecznika i Komisji do Rektora Uczelni. Decyzja Rektora jest ostateczna.

Bibliografia poradnika

czyli prace cytowane lub pomocne podczas mojej pracy nad poradnikiem

Prace zwarte

1. Apanowicz J., *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.
2. Arends R. I., *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1998.
3. Bronk H. (red.), *Model niepaństwowych wyższych szkół zawodowych – kształcenie dla Europy*, Szczecin 2002.
4. Brzeziński J., *Metodologia badań psychologicznych*, Warszawa 2005
5. Bereźnicki F., *Prace magisterskie z pedagogiki*, Kraków 2010.
6. Bychko A., *Klimat organizacyjny jako wyznacznik jego kultury organizacyjnej na podstawie firmy X*. Praca licencjacka napisana pod kierunkiem E. Radeckiego w Wyższej Szkole Integracji Europejskiej w Szczecinie, 2010.
7. Dąbrowska A., Janoś-Kresło M., Wódkowski A., *E-usługi a społeczeństwo informacyjne*, Warszawa 2009.
8. *Dobre obyczaje w nauce, Zbiór zasad i wytycznych*, PAN Warszawa 2001.
9. Duraj-Nowakowa K., *Studiowanie literatury przedmiotu*, Kraków 2012
10. Gieseke W., Pólturzycki J., *Kultura studiowania w okresie transformacji. Studium porównawcze*, Warszawa 2001.
11. Hammerslej M., Atkinson P., *Metody badań terenowych*, Warszawa 2000.
12. Jarosz E., Wysocka E., *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*, Warszawa 2006.
13. Jaskot T. (red.), *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, Szczecin 2006.
14. Jeruszka U., *Metoda badania losów i karier absolwentów szkół zawodowych*, Warszawa 2001.
15. Konarzewski K., *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*, Warszawa 2000.
16. Kotarbiński T., *Sprawność i błąd*, Warszawa 1970.
17. Kubielski W., Błaszczyk-Kubielska E., *Etapy postępowania badawczego w pedagogice empirycznej i ich charakterystyka*, Szczecin 2010.
18. Krawczyk-Bocian A., *Narracja w pedagogice. Teoria, metodologia, praktyka badawcza*, Bydgoszcz 2019.
19. *Metody badań online*, Siuda P. (red.), Gdańsk 2016.
20. Moroz H., *Zrozumieć swój czas*, Kraków 2001.
21. Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, Warszawa 1999.
22. Nęcka E., *Psychologia twórczości*, Warszawa 2016
23. Obuchowski K., *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Poznań 2000.
24. Ogonowska A. (red.), *Wyszukiwanie materiałów do prac licencjackich i magisterskich. Poradnik dla studentów Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 2013.

25. Piądlowski K., *Portale Internetowe*, CEBID, Warszawa 2006.
26. Radecki E. W., *Konflikty i ich rozwiązywanie*, Szczecin 2010.
27. Radecki E. W., *Praca dyplomowa w naukach społecznych. Poradnik dla magistrantów, licencjantów i dyplomantów studiów podyplomowych*, Szczecin 2011.
28. Skulicz D. (red.), *W poszukiwaniu modelu dydaktyki akademickiej*, Kraków 2004.
29. Smółka P., *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Kraków 2008.
30. Woźniak R.B., *U podstaw socjoglobalistyki. Koncepcje i zagrożenia*, Szczecin 2009.
31. Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 2004.

Artykuły w czasopismach i pracach zbiorowych oraz w Internecie

1. Bogdanko A., *Geneza, istota i zastosowanie praktyczne metody indywidualnych przypadków*, *Nauczyciel i Szkoła*. 1(52) 2012, s. 177–195.
2. Michalska M., *W trosce o kulturę słowa*, „Wychowawca”, nr 2/2006.
3. Milewska-Stawiany M., *Prostota stylu*, „Biuletyn Ministerstwa Nauki I Szkolnictwa Wyższego. nr 5/2005.
4. Minkiewicz-Najtkowska J., Przygotowanie studentów przez uczelnie do zarządzania własną wiedzą, w: *Pedagogika Szkoły Wyższej*, K. Jaskot. A. Murawska (red). nr 24–25. Szczecin – Warszawa 2004.
5. Włodarczyk P., Piechta P., Miodunka P., Dokumenty na nośnikach CD-Rom w polskich bibliotekach naukowych, w: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji*, https://library.put.poznan.pl/2005/pdf/4_7.pdf

Materiały źródłowe wykorzystane w poradniku

1. Kodeks etyczny społeczności akademickiej Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu – Zarządzenie Rektora ZPSB 16/2017 z dnia 2 grudnia 2017 roku.
2. Procedura dyplomowa dla studentów pierwszego stopnia na kierunku pedagogika Zachodniopomorskiej szkoły Biznesu w Szczecinie – Zarządzenie Rektora 14/2019 z dnia 31.10. 2019.
2. Procedura antyplagiatowa w ZPSB – Zarządzenie rektora 7/2019 z dnia 24/04/2019.
3. procedura dyplomowa dla studiów podyplomowych na bazie kierunku Pedagogika w Zachodniopomorskiej Szkole biznesu, wydział w Gryficach – Zarządzenie Dziekana Wydziału Nr 4/2014 z dnia 14 października 2014.
4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE.
5. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. z późniejszymi zmianami. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Abstract

Das vorliegende Buch stellt die Anfertigung einer Diplomarbeit, kreative und engagierte Teilnahme an einem Diplomseminar und Bedingtheit des Enderfolgs von Studierenden als Hauptinhalte dar.

Der Verfasser ist erfahrener Hochschullehrer, Betreuer hunderter von Vordiplom- und Diplom- sowie Abschlussarbeiten in Aufbaustudiengängen. Die Publikation wurde als eigenartiger Ratgeber, ergänzt um zahlreiche praktische Hinweise und methodologische Grundlagen, konzipiert. Sie beinhaltet u. a.: Anleitungen zum Entwerfen von Forschungsstrategie, Prinzipien und Logik der Arbeitsstrukturierung und Strategien der Sozialforschung, die knifflig und eigentümlich, zugleich aber außergewöhnlich wichtig und interessant sind. Gerade dies versuche ich, meinen Lesern zu vermitteln und zu beweisen.

Ich habe mich bemüht, die Erreichung und erfolgreiche Absolvierung der Endstufen der Lehre: Anfertigung der Abschlussarbeit, ihre Verteidigung im Rahmen der Diplomprüfung und die Diplomprüfung selbst, Studierenden aller gesellschaftswissenschaftlichen Richtungen zu erleichtern. Ich hoffe, das von mir gesetzte Ziel, wenn auch im geringsten Ausmaß, mit diesem Buch erreicht zu haben.

Uebersetzung: Maciej Adamczyk

Summary

Writing a thesis, creative and committed participation in the diploma seminar, conditions for the final success of the student are the basic content of the book.

It was written from the position of an experienced university teacher, promoter of hundreds of bachelor, master's theses as well as final theses of post-graduate studies. The book was conceived as a particular kind of a guide, offering countless practical indications, accompanied by methodological foundations. It contains, among others: the instructions on how to design the research strategies, rules and logic of construction of the structure of the diploma paper along with the strategies of the social research. And they are difficult and specific. Nevertheless, simultaneously they are extremely significant and interesting. And that is what I attempt, as its author, to illustrate and prove to the readers. I am trying to simply make it easier for the students of all directions connected with social issues, the successful achievement and graduation of the last stage of the study: the preparation of the dissertation, its defense in the final exam and the exam itself. I hope that even in a small degree, this aim was achieved.

Translated by Anna Sawka

ISBN 978-83-60268-19-3